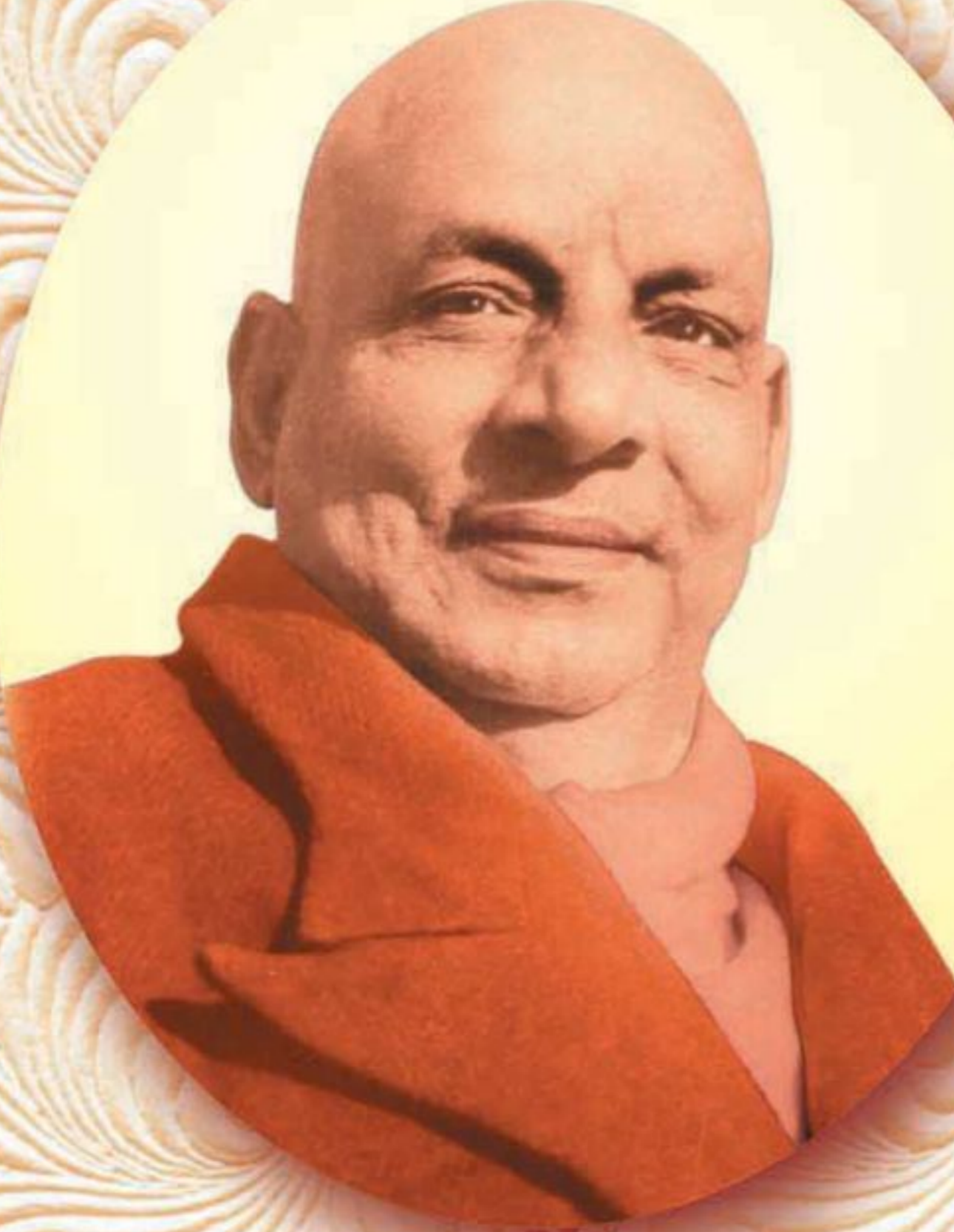

દિવ્ય જીવન

વાર્ષિક લવાજમ : રૂ. ૧૦૦/-

ફેબ્રુઆરી
૨૦૦૯

જપ દ્વારા પ્રકૃતિ ઉપર વિજય

જીવવું એટલે આદર્શ અને લક્ષ્ય માટે ઝઝૂમવું. જીવન એ શ્રેણીબદ્ધ જાગૃતિઓ તથા મન અને ઈન્દ્રિયોનો વિજય છે. મન અને ઈન્દ્રિયોનો જય કરો. એ જ તમારા ખરા શત્રુઓ છે. જીવનભર સંકલ્પો સાથે જીવો. તમારી આંતરિક અને બાહ્ય પ્રકૃતિને જીતો. તમારાં ગુપ્ત વિરોધી દુષ્ટ બળો સાથે જપ અને ધ્યાન દ્વારા લડો. હંમેશાં ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક જ્ઞાનનાં ક્ષેત્રોમાં ઊડો અને આધ્યાત્મિક બળ બતાવો.

- સ્વામી શિવાનંદ

ॐ नमः शिवाय
महाशिवरात्री - २३-०२-०८

શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજની પ્રેરણાથી પ્રકાશિત દિવ્ય જીવન

વર્ષ : ૬

અંક : ૨

ફેબ્રુઆરી-૨૦૦૯

સંસ્થાપક અને આદ્યતંત્રી :
બ્રહ્મલીન શ્રી સ્વામી યાજ્ઞવલ્ક્યાનંદજી
(ડૉ. શિવાનંદ અધ્યયુજી)
સંપાદક મંડળ :
શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી
ડૉ. મફતલાલ જે. પટણી
ડૉ. હરીશ દ્વિવેદી

લેખ મોકલવાનું સરનામું :
તંત્રીશ્રી : ડૉ. મફતલાલ જે. પટણી
૪, વિશ્વભારતી સોસાયટી,
નવરંગપુરા ટેલિફોન ટાવર પાસે,
એલિસબ્રિજ, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૬
ફોન : ૨૬૪૦૮૪૦૬

મુખ્ય કાર્યાલય :
'દિવ્ય જીવન' માસિક, તેનું લવાજમ :
સ્વામી ચિદાનંદ સર્વજીવસેવાનિધિ
ઈતર પત્રવ્યવહાર અને મહામંત્રીનું કાર્યાલય :
ગુજરાત દિવ્ય જીવન સંઘ
શિવાનંદ આશ્રમ,
જોધપુર ટેકરી, શિવાનંદ માર્ગ,
અમદાવાદ-૩૮૦૦૧૫
ફોન : ૨૬૮૬૧૨૩૪
ટેલિફેક્સ : ૨૬૮૬૨૩૪૫

E-mail :
sivananda_ashram@yahoo.com
Website : http://www.divyajivan.org

લવાજમ

ભારતમાં
વાર્ષિક લવાજમ : રૂ. ૧૦૦/-
શુભેચ્છક લવાજમ : રૂ. ૧૦૦૦/-
(૧૫ વર્ષ માટે)
પેટ્રન લવાજમ : રૂ. ૨૫૦૦/-
છૂટક નકલ : રૂ. ૧૦/-
વિદેશ માટે :
વાર્ષિક \$ 12 અથવા £8 (એર મેઈલ)
પેટ્રન \$ 250 અથવા £160 (એર મેઈલ)
ફેક્સ ડ્રાફ્ટ (અમદાવાદ) દ્વારા

ૐ

આત્માવભાસયત્યેકો, બુદ્ધ્યાદીનીન્દ્રિયાણિ ચ ।
દીપો ઘટાદિવત્સ્વાત્મા, જડૈસ્તૈર્નાવભાસ્યતે ॥
સ્વબોધે નાન્યબોધેચ્છા, બોધરૂપતયાહડત્મનઃ ।
ન દીપસ્યાન્યદીપેચ્છા, યથા સ્વાત્મપ્રકાશને ॥
નિષિધ્ય નિખિલોપાધીન્નેતિ નેતીતિ વાક્યતઃ ।
વિદ્યાદૈક્યં મહાવાક્યૈર્જીવાત્મપરમાત્મનોઃ ॥

આત્મબોધ:-૨૮,૨૯,૩૦

બુદ્ધિ વગેરે અને ઈન્દ્રિયોને એક આત્મા પ્રકાશિત કરે છે, પણ
સ્વાત્મા તે જડો વડે પ્રકાશિત થતો નથી, જેમ દીવો ઘટાદિને પ્રકાશે
છે, પણ તે ઘટાદિ પદાર્થો દીવાને પ્રકાશિત કરતા નથી તેમ.

જેમ દીવાને પોતાને પ્રકાશિત કરવા માટે બીજા દીવાની અપેક્ષા નથી
તેમ આત્મા બોધરૂપ હોવાથી પોતાના જ્ઞાનમાં તેને અન્યના જ્ઞાનની
અપેક્ષા નથી. તે પોતાની મેળે પ્રકાશે છે.

'આ નહિ, આ નહિ' આ વાક્યથી સર્વ ઉપાધિઓનો નિષેધ કરીને
મહાવાક્યો વડે જીવાત્માનું અને પરમાત્માનું એકપણું જાણવું જોઈએ.

શિવાનંદ વાણી

પ્રશ્ન : ભગવાન મારી સાથે કેમ બોલતા નથી ? શું અડચણ છે ?
ઉત્તર : શરણાગતિ પૂર્ણ નથી. હજુ પણ સૂક્ષ્મ મોહ, ગૂઢ ઈચ્છાઓ અને
અહંકાર છે. ઈન્દ્રિયો હજુ પણ ભગવાન અને બહુમુખ છે. જ્યારે આ દૂર
થશે, ત્યારે તમે અંદરનો ભગવાનનો સ્પષ્ટ અને મધુર અવાજ
સાંભળશો. અશુદ્ધ આત્માઓ અશુદ્ધ અવાજને ભગવાનનો અવાજ
માની લેવાની ભૂલ કરી બેસે છે.

પ્રશ્ન : સ્ત્રીઓ 'ઓમ્'નો જપ કરી શકે ?

જવાબ : માત્ર સુલભા, ગાર્ગી કે મદાલસા જેવી બ્રહ્મવાદિનીઓ જ
'ઓમ્'નો જપ કરી શકે. બીજી સ્ત્રીઓએ બીજો ઈષ્ટ મંત્ર જપવો જોઈએ.

- સ્વામી શિવાનંદ

પ્રકાશક-મુદ્રક : શ્રી સુમંતરાય સી. દેસાઈ વતી માલિક ગુજરાત દિવ્ય જીવન સંઘ દ્વારા પ્રિન્ટ વિઝન પ્રા. લિ., પ્રિન્ટ વિઝન હાઉસ,
આંબાવાડી, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૬ પ્રેસ ખાતે છપાવી શિવાનંદ આશ્રમ, જોધપુર ટેકરા, સેટેલાઈટ, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૫થી પ્રકાશિત કર્યું.

અનુક્રમ

૧. શ્લોક - આત્મબોધ	શ્રીમદ્ આઘ શંકરાચાર્ય	૧
૨. અનુક્રમ, તહેવાર સૂચિ	૨
૩. સંપાદકીય	સંપાદક	૩
૪. શ્રીમદ્ ભાગવત-૫	ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી	૪
૫. આચારંગ સૂત્ર	આચાર્ય વિજયરત્નસુંદરસૂરિજી	૬
૬. ભજ ગોવિંદમ્	શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી	૭
૭. રાષ્ટ્રીય સંરક્ષણાર્થે આપણું કર્તવ્ય	શ્રી સ્વામી સત્યમિત્રાનંદગિરિજી	૧૦
૮. શિવાનંદ કથામૃત-૬	ગુરુદેવના સંન્યાસી શિષ્યો	૧૮
૯. યોગ એ જ જીવન	શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી	૨૧
૧૦. ઉપનિષદ-યાત્રા	શ્રી ગુણવંતભાઈ શાહ	૨૪
૧૧. અબ હમ અમર ભયે, ન મરેંગે	ડૉ. હરીશ દ્વિવેદી	૨૭
૧૨. વૃત્તાંત	૨૯

તહેવાર સૂચિ

ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૯

તા.	તિથિ	(મહા સુદ)
૨	૭	૨થસપ્તમી
૩	૮	શ્રી ભીષ્મઅષ્ટમી
૪	૯	માધવનવમી
૫	૧૧	એકાદશી
૭	૧૩	પ્રદોષપૂજા
૯	૧૫	પૂર્ણિમા
(મહા વદ)		
૨૦	૧૧	એકાદશી
૨૨	૧૩	પ્રદોષપૂજા
૨૩	૧૪	શ્રી મહાશિવરાત્રી
૨૪/૨૫	૧૪/૩૦	અમાવાસ્યા

● ગુરુદેવ સ્વામી શિવાનંદજીનો ષડંગ યોગ ●

● સેવા ● પ્રેમ ● દાન ● પવિત્રતા ● ધ્યાન ● સાક્ષાત્કાર

નમ્રતાની મૂર્તિ ઈશ્વરચંદ્ર વિદ્યાસાગર ડૉ. મોઉતના મિત્ર હતા. મોઉતે ઈશ્વરચંદ્રને એક અંગ્રેજ કેપ્ટનને સંસ્કૃત, બંગાળી અને હિંદીમાં પાઠો આપવાનું કહ્યું. પાઠો પૂરા થયા ત્યારે કેપ્ટને ઈશ્વરચંદ્રને માસિક રૂ. ૫૦ લેખે પગાર આપવાનું કહ્યું. વિદ્યાસાગરે કહ્યું : 'ના, તમે ડૉ. મોઉતના મિત્ર છો અને તે મારા મહાન મિત્ર છે. મેં તમને તેમની વિનંતીથી પાઠો આપ્યા છે. હું મારા મિત્રના મિત્ર પાસેથી ફી નહિ લઉં.' હા, તે વખતે વિદ્યાસાગર ઘણા ગરીબ હતા અને પૈસા તેમને માટે ઘણા જરૂરી હતા.

- સ્વામી શિવાનંદ

“અનુરોધ-અભિલાષા” ગ્રાહકોને :

- રવાનગી સરળતા માટે આપનું પત્રવ્યવહારનું સરનામું પિનકોડ સાથે સંપૂર્ણ હોય તે ઈચ્છનીય છે.
- આપનો ગ્રાહક નંબર નોંધી લેવા વિનંતી છે, જેથી અંકની પ્રાપ્તિ સંબંધી કોઈ પણ પત્રવ્યવહાર કરતી વેળા ગ્રાહક નંબરનો ઉલ્લેખ વહીવટી સરળતા સર્જી શકે છે.
- સામાન્યતઃ દર માસની પાંચમી તારીખે અંક પ્રસિદ્ધ થયા બાદ તેની રવાનગીનું કામ શરૂ થાય છે. છતાં કોઈ ખાસ કારણોસર પ્રકાશનની નિર્ધારિત તારીખના ૧૦ દિવસ વીત્યે પણ જો આપને અંક ન મળે તો સ્થાનિક ટપાલ કચેરીમાં તપાસ કર્યા બાદ વહીવટી કાર્યાલયને જણાવવું. સિલકમાં હશે તો બીજો અંક મોકલાશે.
- 'દિવ્ય જીવન'ની સામગ્રી આપને ગમી હશે. તેથી હવે આપનાં પરિચિત વર્તુળોમાં પણ તેની રસલ્હાણ થાય અને ગ્રાહકવૃદ્ધિમાં આપનો નક્કર સહયોગ અમને મળતો રહે તેવી અભિલાષા છે.
- અમદાવાદ સિવાયના ગ્રાહકોએ પોતાનું લવાજમ ડ્રાફ્ટ અગર મનીઓર્ડરથી જ મોકલવું.

દિવ્ય સ્કુલિંગ

ભગવાનની શરણાગતિ સ્વીકારો : જો તમે સંપૂર્ણ રીતે કશું જ બાકી રાખ્યા વિના પ્રભુની શરણાગતિ સ્વીકારો, તો તમારા જીવનની પ્રત્યેક પળ, તમારું દરેક કર્મ અને મનની દરેક હલચલ દેવાર્પણ થઈ જશે. તમે તેમના અને માત્ર તેમના માટે જ જીવશો. જ્યારે શરણાગતિ સંપૂર્ણ હશે, ત્યારે ભગવાન ભક્તની સંપૂર્ણ સંભાળ પોતે જ લેશે અને તેના યોગક્ષેમ પોતે જ સંભાળશે. તે તેમની આ જગતની ભૂમિકારૂપી લીલા ભક્તની આગળ ખુલ્લી કરી દેશે. તેથી તમે દિવ્ય ઈચ્છાની શરણાગતિ સ્વીકારી લો.

- સ્વામી ચિદાનંદ

સંપાદકીય

બરાક ઓબામાની સ્વર્ણપોશી જગતને એક શાશ્વત સંદેશ આપે છે કે જગતમાં કંઈ પણ અસંભવ નથી. આ સ્વર્ણપોશી કહેવાનો અર્થ આ શપથવિધિ તાજપોશીથી કંઈક વિશેષ અને અદ્વિતીય હતી. કુલ મળીને ૪૫ મિનિટના કાર્યક્રમ માટે ૩૦ લાખ લોકો, અને તે પણ એક જ મિનિટ-માત્ર ૬૦ સેકન્ડમાં આટલી બધી ટિકિટોનું વેચાણ ઓબામાની ભવ્ય લોકપ્રિયતાનું પ્રમાણ છે.

માણસ ધોળી ચામડીનો હોય, મોટા ઘરમાં જન્મ્યો હોય તો જ વિશિષ્ટ ક્ષમતા સમ્પન્ન હોય એવું માનવાનું ઉચિત નથી. ઝુંપડપટ્ટીમાંથી આવેલો; ગરીબોની વસાહતમાં ઉછરેલો આ યુવાન જ્યારે ઓક્સફર્ડ યુનિવર્સિટીમાં પ્રવેશ મેળવવાને સક્ષમ થયો ત્યારથી જ તેની ચોપાસ મહત્તાનું વર્તુળ રચાવા માંડ્યું હતું. અત્રે ચરૈવેતિ ચરૈવેતિ ચરૈવેતિ - ચરાતિ ચરતો ભગ: વૈદિક વાંઙ્મય સાર્થક થયું છે. સંઘર્ષ એટલે જ જીવન અને સ્થગિતતા એટલે મૃત્યુ.

જેમ બળતું ઘર કૃષ્ણાર્પણ થાય, તેવું અત્યારે દુઃખી, ભાંગી પડેલું (Economyમાં) અને આતંકવાદથી ભયભીત અમેરિકાને બુશે 'ઓબામા' અર્પણ કર્યું છે. આપણે પ્રાર્થીએ કે ઓબામાની પવિત્રતા, ચારિત્ર્ય, સત્યપરાયણતા, નિખાલસતા અને રાષ્ટ્રપ્રેમ તેના થકી માત્ર અમેરિકાને જ નહીં પરંતુ તેમની સાથે સંકળાયેલ સમગ્ર વિશ્વને પુનઃ ઉન્નતિ, ઉત્કર્ષ અને અભ્યુદયના સિંહાસન પર સ્થાપિત કરે.

આ મહિનામાં શિવરાત્રી આવે છે. શિવનું શિવત્વ તેમના વિષપાન થકી જ સાર્થક થયેલ છે. વિશ્વની વિષમ પરિસ્થિતિમાં અત્યારે ઓબામાએ પણ વિષપાન કરવાનું છે. વ્યક્તિગત, પારિવારિક અને સામાજિક તથા રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સંબંધો સાચવવાના છે. કશું દુષ્કર નથી, આવશ્યકતા છે શુદ્ધ પ્રમાણિકતાની. શિવ એટલે શુદ્ધ, બુદ્ધ, અજર, અમર, અવિનાશી અને સર્વાંગ સુંદર. ઓબામાનો પ્રારંભ-સ્વર્ણપોશી-તાજપોશી જે પ્રકારે થઈ તે થકી good beginning is half done... જેવું આપણે ઈચ્છીએ.

ભગવાન ભોળાનાથની આરાધનાનું પર્વ શિવરાત્રી આપણને સૌને પણ વિષમ પરિસ્થિતિમાં શાંત અને સ્વસ્થ રહેતાં શીખવે. શિવનો નંદી, પાર્વતીજીનો સિંહ, ગણેશનો ઉંદર, શિવની સર્પમાળા અને કાર્તિકેયનો મયૂર આ બધું પરસ્પર વિરોધી તત્ત્વ છે. આ બધાંની વચ્ચે શિવ શાંત શુભગ મનસ આત્મસ્થ સચ્ચિદાનંદમાં ધ્યાનનિરત રહે છે. શિવરાત્રી એટલે ભાંગ ઇંગ ધતૂરાનો પ્રસાદ અને રાગ આલાપીને જાગરણ નથી ! આંતરચેતનાનું જાગરણ, દિવ્ય પથ પરનું આરોહણ અને અંતતોગત્વા એકમાત્ર પરમતત્ત્વની જ આરાધનાનું લક્ષ્ય પામવાની રાત્રી - શિવરાત્રી છે.

આપણાં હૃદયગહ્વરમાં આત્મસ્થ શિવ અને આપણી મતિ ગિરજાને જાણીએ અને 'યદ્દત્ કર્મ કરોમિ તદ્ તદ્બિલં શંભો તવારાધનમ્'ને જીવનમાં સાર્થક કરીએ. ઠું શાંતિ. - સંપાદક

શ્રીમદ્ ભાગવત-૫

ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી

[સ્વામી શિવાનંદ જ્ઞાનયજ્ઞ નિધિ પ્રકાશિત શ્રી સ્વામી શિવાનંદજીનાં લખાણો અને ઉપદેશો પર આધારિત 'યોગના પાઠો'માંથી સાભાર - સૌજન્ય : ધી ડિવાઈન લાઈફ સોસાયટી - સાઉથ આફ્રિકા]

દિવ્ય વિદ્યાર્થીઓ :

હવે રાજા પરીક્ષિતે શુકદેવજીને કહ્યું, “હે મહાગુરુ ! સાચે જ આ સુંદર શ્રીકૃષ્ણ દેવી છે કે જેમનામાં જે કંઈ અસ્તિત્વ ધરાવે છે તે બધું જ સમાયેલું છે. આમ છતાં તેઓ એક સામાન્ય માનવબાળની જેમ રમ્યા. મેં સાંભળ્યું છે કે આપણા પ્રિય શ્રીકૃષ્ણ તેમના સાથી તરીકે બલરામ સાથે અવંતિપુરમાં અતિ સદ્ભાવી ઋષિ સાંદીપનિ પાસેથી ઘણી કલાઓ અને વિષયો શીખ્યા હતા.”

પછી શુકદેવજીએ રાજા પરીક્ષિત આગળ ગુરુના આશ્રયે પસાર થયેલા તેમના શિષ્યત્વના સમયનું વર્ણન કર્યું.

લાખો બાળકો શિક્ષકોના હાથ નીચે ભણે છે પણ તેમના ગુરુને સંતોષ અને આનંદ થાય તેવું વર્તન કરનારા વિદ્યાર્થીઓ દુર્લભ હોય છે. વફાદાર વિદ્યાર્થી એવો હોવો જોઈએ જે પરિશ્રમપૂર્વક અભ્યાસ કરે, ગુરુની આજ્ઞાઓનું પાલન કરે અને ઈન્દ્રિયોને સંયમમાં રાખે.

ગુરુ ભણાવતા હોય ત્યારે તેઓ કદાપિ, અરે ! એકાદ પ્રસંગે પણ વચ્ચે અવરોધ ઊભો ન કરતા. તેઓ તેમની પ્રમાણભૂતતા સામે કદાપિ પડકાર ન ફેંકતા, પણ એક ગુરુને યોગ્ય તેમને સન્માન આપતા.

સાંદીપનિ જ્યારે આ છોકરાઓને ઉત્સુકતા અને અનન્યભાવથી ભણતા જોતા ત્યારે તેમને અતિ આનંદ થતો. તેમની મોટી આતુરતા જોઈને તેમને શિક્ષણની ઘણી વધારે શાખાઓની તાલીમ આપવાની તેમને ઈચ્છા થઈ આવી. તેમણે તેમને ચાર વેદ, વેદાંત, તર્કશાસ્ત્ર, વ્યાકરણ, રાજકારણ અને અર્થશાસ્ત્રમાં પારંગત બનાવ્યા. તેઓ જે કંઈ જાણતા હતા તે બધું જ તેમને શીખવ્યું. બલરામ અને શ્રીકૃષ્ણ સાંદીપનિ પાસે માત્ર ચોસઠ દિવસ રહ્યા

અને તે ટૂંકા ગાળામાં તેઓ ચોસઠ કળાઓ અને વિજ્ઞાનોમાં નિષ્ણાત બની ગયા.

બોધ : જો તમને તમારા શિક્ષક પ્રત્યે પૂજ્યભાવ ન હોય, જો તમને તે જે શીખવાડે તે ગ્રહણ કરવાની અભિરુચિ ન હોય, તમે અભિમાની હો અને ‘હું બધું જ જાણું છું’ એવું માનતા હો તો તમે તમારા ભણતરમાં પ્રગતિ કરી શકો નહિ. ભગવાન આપણને તેમના ઉદાહરણ દ્વારા શીખવે છે કે વિનમ્રતામાં જ પ્રગતિ સમાયેલી છે.

કલિયુગ અથવા લોહયુગ

હવે શુકદેવજીએ કલિયુગ કેવો હશે તેનું વર્ણન કર્યું. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે આ ધરતી પરથી વિદાય લીધી ત્યારથી કલિયુગની શરૂઆત થઈ.

આ કલિયુગમાં દિવસે દિવસે ધર્મની અવનતિ થશે. લોકોનું સ્વાસ્થ્ય અને બળ ઘટતાં જશે. દ્વાપરયુગના લોકોનાં આયુષ્ય કરતાં આ યુગના લોકોનાં આયુષ્ય ઘણાં ટૂંકાં થશે.

માણસના ચારિત્ર્યને તેની પાસેના ધનથી મૂલવવામાં આવશે. છેતરપિંડી અને અસત્ય ભાષણ સામાન્ય વ્યવહાર બની જશે. લાંચ અને ભ્રષ્ટાચાર ન્યાયતંત્રમાં પણ પ્રવેશી જશે. વાળની સજાવટ સૌંદર્યનો માપદંડ ગણાશે. લોકો કીર્તિ મેળવવા સમાજનું ભલું કરશે.

આ યુગમાં ભલા માણસો ભ્રષ્ટ શહેરોને છોડીને પર્વતો અને જંગલોમાં મૂળ, ફળ અને મધથી સંતોષ માની એકાંતસેવન કરશે. બીજાં સ્થળોએ દુષ્કાળ, અનાવૃષ્ટિ અને વાવાઝોડાં ઓચિંતા આવી પડશે. લોકોના ધનનો કરવેરા અને લૂંટ દ્વારા ક્ષય થશે અને તેમનાં પાપમય જીવનથી તેમની શક્તિનો વ્યય થશે. તેઓ યુવાનીમાં મૃત્યુ પામશે. માણસના નિર્દય શોષણથી વૃક્ષો પણ આડંબરી થઈ જશે. ગાયો ખૂબ પાતળી બની

જશે અને બહુ થોડું દૂધ આપશે.

સ્ત્રીઓ તેમનું લાવણ્ય અને મહત્તા ગુમાવશે અને તેમનું વર્તન નિષ્કર બની જશે. ધાર્મિક માણસો ધન અને મોજશોખ પાછળ દોડશે. લાયકાત વિનાના લોકો પેટિયું રળવા સંન્યાસી થઈને ફરશે. અજ્ઞાની માણસો ધર્મોપદેશ કરશે. લોભી પિતાઓ તેમના પુત્રો સાથે સંબંધ હોવાનો ઈન્કાર કરશે અને કૃતબ્ધ પુત્રો તેમનાં વૃદ્ધ મા-બાપનું પોષણ કરવામાં નિષ્ફળ જશે.

આપણે હમણાં કલિયુગમાં જીવીએ છીએ. જે ભવિષ્ય ભાખવામાં આવ્યું હતું તેમાંનું ઘણું આપણા યુગમાં સત્ય પુરવાર થઈ રહ્યું છે, પણ બધું જ ગુમાવ્યું નથી. આ કલિયુગમાં મુક્તિ મેળવવાનું એક લક્ષણ છે અને તે એ કે માણસ માત્ર ભગવાનના નામનું ગાન કરીને પરમાત્માને પામી શકે છે. જે સિદ્ધિ સત્યયુગમાં ધ્યાન દ્વારા, ત્રેતાયુગમાં ધાર્મિક વિધિઓ દ્વારા અને દ્વાપરયુગમાં નિઃસ્વાર્થ સેવા દ્વારા પ્રાપ્ત થતી હતી તે સિદ્ધિ કલિયુગમાં માત્ર ભગવાન્નામના ગાનથી સરળતાથી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

આ યુગના અંતે ભગવાન એક બ્રાહ્મણને ત્યાં અવતાર લેશે અને 'કલ્કિ' નામે ઓળખાશે. અતુલનીય ભવ્યતાથી તે શાસકોના વેશમાં સમૃદ્ધ થયેલા લૂટારાઓનો નાશ કરતા ઝડપથી આકાશમાં ઊડશે.

પરીક્ષિત પરમાત્મામાં લીન થાય છે

રાજા પરીક્ષિતે કહ્યું, 'હે ગુરુ ! આપના પ્રેરણાદાયી ઉપદેશ બદલ આપનો આભાર ! જે તક્ષક નાગથી મારું મૃત્યુ નિર્ધારિત છે તેનાથી હું ડરતો નથી. હું ખુદ મૃત્યુથી પણ ડરતો નથી.'

આ રીતે પરીક્ષિત દ્વારા કીર્તિ ગવાયેલા અને પૂજાયેલા મહાત્મા શુકદેવજીએ વિદાય લીધી.

એ દરમિયાન ભયંકર તક્ષક નાગ ગંગા કિનારે જ્યાં રાજા અને તેના પ્રધાનો ભેગા મળીને બેઠા હતા ત્યાં આવવાનો માર્ગ શોધી રહ્યો હતો. છ દિવસ અને રાત પસાર થયાં. જ્યારે તક્ષક દરબારી સમૂહ તરફ જઈ રહ્યો હતો ત્યારે તેને તે જ દિશામાં ઉતાવળે જતો એક બ્રાહ્મણ મળ્યો. તક્ષક આ કશ્યપ નામના બ્રાહ્મણને

ઓળખી ગયો કે તે સર્પદંશની સારવાર કરનાર મોટો વૈદ્ય હતો. તક્ષકે તેની સાથે વાતચીત કરતાં જાણ્યું કે તેના ઝેરની અસરથી પરીક્ષિતને બચાવવા જઈ રહ્યો હતો.

તક્ષકે હસીને કશ્યપને કહ્યું, 'મારું ઝેર કેટલું કાતિલ છે તેનો તને ખ્યાલ નથી. મારા પ્રાણઘાતક ઝેર સામે તારી દવા નિષ્ફળ જશે.'

આમ કહી ભયંકર તક્ષક તેની ઝેરીલી દાઢોથી એક વિશાળ વટવૃક્ષને કરડ્યો. તરત જ તે મહાન વૃક્ષ તેનાં મૂળ અને શાખાઓ સહિત જમીન ઉપર પડ્યું અને બળીને રાખ થઈ ગયું.

હવે નાશ કરવા કરતાં તેને સાજા કરવું વધુ મહાન છે. કશ્યપ જરાયે હિંમત હાર્યો ન હતો. તેણે તેના હાથ ઊંચા કર્યા અને શાંતિમય જાદુઈ મંત્રો બોલ્યો. તરત જ વટવૃક્ષ ફરીથી અંકુરિત થવા માંડ્યું. થોડી મિનિટોમાં તે પોતાના મૂળ સ્વરૂપમાં આવી ગયું.

તક્ષકને ઘણું આશ્ચર્ય થયું. તેણે કશ્યપને ઘણું ધન આપી રાજાને બચાવવાનું તેનું કાર્ય છોડી દેવા સમજાવ્યો. બ્રાહ્મણ થોડી વાર ધ્યાનમાં બેઠો. તેના ધ્યાનમાં તેને સમજાયું કે પરીક્ષિતને મળેલો શાપ ખરેખર સફળ થવો જોઈએ. તેથી તેણે તક્ષક પાસેથી ધન સ્વીકાર્યું અને ઘરે પાછો ગયો.

આ સમયે પરીક્ષિત ઊંડા ધ્યાનમાં ઊતરી જઈ પરમાત્મામાં લીન થઈ ગયો હતો. ધીરેથી ભયંકર તક્ષક રાજા તરફ સરક્યો અને તેની પૂરી શક્તિથી તેને કરડ્યો. તરત જ પરીક્ષિતનું શરીર બળીને ભસ્મ થઈ ગયું.

આ રીતે મહાન રાજા પરીક્ષિતના જીવનનો અપેક્ષિત અંત આવ્યો. પરીક્ષિતનો આત્મા પરમાત્મા સાથે ભળી ગયો અને તે અનંત આનંદ અનુભવવા લાગ્યો.

સમાપન

ભાગવત દરેકને માટે વ્યવહારુ ભોમિયો છે. તે આપણને શીખવે છે કે માત્ર ભગવાનના સાક્ષાત્કારથી જ આપણે અનંત શાંતિ અને આનંદનો અનુભવ કરી શકીએ છીએ. તે આપણને ઈશ્વરસાક્ષાત્કાર પ્રાપ્ત કરવા

માટે આચરી શકાય તેવાં સૂચનો આપે છે. તે આપણને ઉપદેશ છે કે માત્ર ભગવાનનું જ અસ્તિત્વ છે અને જીવનનું એકમાત્ર ધ્યેય તેમનો સાક્ષાત્કાર કરવાનું છે. જીવનની દરેક પરિસ્થિતિમાં ભગવાનની ઉપસ્થિતિનો અનુભવ કરવાનું તે શીખવે છે.

તમે જાણો જ છો કે પુરાણોમાં પરંપરાગત વૃત્તાંતકથાઓ, કાલ્પનિક કથાઓ, ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાન વર્ણવેલાં છે. ઉપરોક્ત માધ્યમથી મહર્ષિઓએ આપણને જ્ઞાન આપ્યું છે. બધાં પુરાણોમાં ભાગવત સૌથી વધુ લોકપ્રિય છે. ભગવાન વિષ્ણુના અનુયાયીઓ દ્વારા તે ખૂબ આદર પામ્યું છે. મહર્ષિ વ્યાસ સ્વયં કહે છે કે ભાગવત મહાભારતનો અર્ક છે અને વૈદિક સાહિત્યનું પાકેલું સ્વાદિષ્ટ ફળ છે.

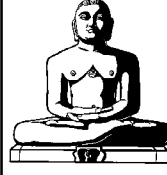
ભાગવત ધર્મોપદેશકો અને ગુરુઓનો પ્રીતિપાત્ર ગ્રંથ છે. આખા ભારતની સર્વ દિશાઓમાં હિંદુઓના ઘરોમાં તેની પૂજા થાય છે. પંડિતો, સાધુઓ અને સંન્યાસીઓ ઘણી શ્રદ્ધા અને ભક્તિથી તેનો મુખપાઠ કે ગાન કરે છે.

જ્ઞાનયોગ, ભક્તિયોગ અને કર્મયોગને આ ગ્રંથમાં માનભર્યું સ્થાન પ્રાપ્ત થયું છે. જે લોકોને તેમના શરીર પ્રત્યે તથા આ જગત પ્રત્યે આસક્તિ છે તેમના માટે કર્મયોગ સૂચવવામાં આવ્યો છે. જે લોકો નિર્વિષયી અને બુદ્ધિમાન છે તેમના માટે જ્ઞાનયોગ છે. જે પ્રેમના પંથને અનુસરવા માગે છે તેમના માટે ભક્તિયોગ છે.

હિંદુ ધર્મ અને સંસ્કૃતિમાં જે કંઈ પ્રેરણાદાયક છે તે બધું જ ભાગવતમાં છે. આ અદ્વિતીય ગ્રંથમાં ધર્મનાં અને તત્ત્વજ્ઞાનનાં સર્વોચ્ચ સત્યો તથા ઉન્નત નીતિશાસ્ત્રનું સુંદર વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

આપણે આશા રાખીએ કે તમે સૌ આ આનંદદાયક ગ્રંથને વાંચવાનું ચૂકશો નહિ. તેમાં સંખ્યાબંધ વાર્તાઓ અને રમૂજ પ્રસંગકથાઓ વણાયેલી છે. તે સ્વાદિષ્ટ ટીકડીઓ છે.

આપણાં હૃદયોમાં વસતા, ગોપીના પ્યારા શ્રીકૃષ્ણ તમારું સૌનું રક્ષણ કરે અને માર્ગદર્શન આપે ! તમે સૌ એકવાર તેમની દિવ્ય બંસીનો નાદ સાંભળવા સદ્ભાગી બનો. □ 'યોગના પાઠ'માંથી સાભાર

यथा तरणिं विना चक्षुवानपि
न पश्यति, जीवो ज्ञानवानपि
शुद्धचरणं विना न पश्यति ॥

ઉપદેશ પ્રાસાદ

આચાર્ય વિજયરત્નસુંદરસૂરિજી

આંખ ખુલ્લી હોવા માત્રથી સામે રહેલા પદાર્થો કે વ્યક્તિઓ દેખાતા નથી, એ તમામને જોવા માટે પ્રકાશની પણ એટલી જ જરૂર પડે છે. ટૂંકમાં, પ્રકાશની ઉપસ્થિતિ અને ખુલ્લી આંખ, એ બંનેના સહારે જ સામગ્રીદર્શન કે વ્યક્તિદર્શન થઈ શકે છે. કબૂલ, જીવ જ્ઞાનવાન છે. જગતના અનેકવિધ પદાર્થોની એને સમજ છે. પાપ અને પુણ્યની એને વ્યવસ્થિત જાણકારી છે પણ જો એની પાસે જ્ઞાન પ્રમાણેનું આચરણ નથી, સમજ પ્રમાણેનું જીવન નથી, બોધ પ્રમાણેનું વર્તન નથી તો એને જ્ઞાની કહેવાનો કોઈ અર્થ નથી. ગધેડાએ ચંદનનાં લાકડાં શરીર પર ગોઠવ્યાં પણ ચંદનની સુવાસથી એ વંચિત રહી ગયો ! મજૂરે પોતાની પીઠ પર સાકરની ગૂણી મૂકી પણ મીઠાશથી એ વંચિત રહી ગયો !

જીવે મગજમાં માહિતીનો સંગ્રહ ખૂબ કર્યો પણ એના સમ્યક્ પરિણામથી એ વંચિત રહી ગયો !

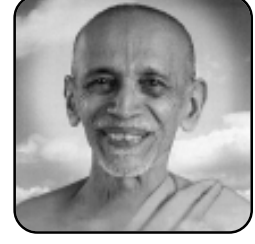
પ્રભુ !

આવી કરુણતાના શિકાર બનતા અમને આપ બચાવી લો. જ્ઞાન પ્રમાણેના આચરણનું અમારામાં આપ સત્ત્વ પ્રગટાવી દો.

'પ્રભુ વીર કહે છે' માંથી સાભાર

ॐ श्री सद्गुरुपरमात्मने नमः

ભજ ગોવિંદમ્

પ્રવક્તા : શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી

[જગદ્ગુરુ આદિ શંકરાચાર્યજીએ જ્ઞાન અને ભક્તિનો સમન્વય કરતું ‘ભજ ગોવિંદમ્’ સ્તોત્ર રચ્યું. પૂજ્ય ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજીએ સંગીત કલામંદિર ટ્રસ્ટ કોલકતા તરફથી ગોઠવાયેલા વાર્ષિક જ્ઞાન-સત્રમાં તે સ્તોત્ર પર પ્રવચનો આપેલાં. તે પ્રવચનોનું સંકલન એટલે ‘ભજ ગોવિંદમ્’ પુસ્તિકા. સ્વામીજી આપણને સંસારમાં રહીને જીવન-લક્ષ્ય કેવી રીતે સાધી શકાય તેની પ્રવચનો દ્વારા સમજણ આપે છે. -સંપાદક]

જીવનનું મૂળ સ્વરૂપ

જીવન શું છે ? સંન્યાસી, સાધુ, સંત કે પવિત્ર માણસે તે વિશે કંઈ જ કહેવાની જરૂર નથી. તેમનાં જીવન જ દરેકને તે કેવાં છે તેના નિષ્કર્ષ પર પહોંચાડી દે છે. માટે, જીવન શું છે તે જાણવા માટે-જીવનમાં કેટલી અશાંતિ છે, કેટલા રાગદ્વેષ છે, કેટલા ટંટા અને કજિયા છે, કેટલી સમસ્યાઓ છે અને કેટલી ખૂબ ખૂબ વિકટ પરિસ્થિતિઓ અને તે જન્મ, મરણ, વૃદ્ધાવસ્થા, રોગ અને શોક જેવાં લક્ષણોથી અંકિત છે, આ બધું જાણવું જોઈએ. આ સંસારમાં બધું જ અસ્થાયી છે, બધું જ પરિવર્તનશીલ છે, તમે કોઈ વસ્તુ પર આધાર રાખી શકો નહિ. બધાંને શાંતિની ઝંખના છે, પણ તે સંસાર કે પ્રપંચમાં સ્વીકાર થાય તેમ દેખાતું નથી. બધા જ મહાન સંતો, ફિલસૂફો અને કવિઓએ સ્પષ્ટતાથી જણાવ્યું છે કે શાંતિ અને આનંદ સાંસારિક પદાર્થોમાં મળી શકશે નહિ, કારણ કે તેઓ અપૂર્ણ અને સીમિત છે, તેમને આદિ અને અંત છે. તમારી પાંચ ઈન્દ્રિયો - દ્રષ્ટિ, અવાજ, સ્વાદ, સ્પર્શ અને ગંધમાંથી એક અથવા વધુ તમને જેમ થોડા સમય માટે આનંદની અનુભૂતિ કરાવે છે, તેટલી જ તેઓ શોક, વેદના, દુઃખની અનુભૂતિ કરાવી શકે છે.

વહાલા અને પૂજ્ય ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજ કહેતા : “આ જગતમાં એક આના જેટલું સુખ પંદર આના જેટલા દુઃખ સાથે ભળેલું છે અને જો તમે આ દેખાતા એક આનાના સુખને ધ્યાનપૂર્વક વિવેકથી તપાસશો તો તમને તરત જ જણાશે કે તે તો ખોટો સિક્કો છે, નકામી વસ્તુ છે, તે જેવું દેખાયું છે તેવું નથી જ. તેનું કોઈ મૂલ્ય નથી.” (તે દિવસોમાં ૧૬ આના = ૧ રૂપિયો)

આપણા પ્રાચીન મહર્ષિ પતંજલિએ જાહેર કર્યું છે : દુઃખમેવ સર્વં વિવેકિનઃ । વિવેકી માણસ બધામાં જ દુઃખ જુએ છે. (યોગસૂત્રો ૨, ૧૫). જ્યારે કોઈ પદાર્થનો કોઈ એક ઈન્દ્રિય સાથે સંસર્ગ થાય છે ત્યારે પ્રથમ શરૂઆતમાં થોડીક આનંદદાયક સંવેદના આવે છે ત્યારે આપણે વિચારીએ છીએ : “આહ ! આપણને આનંદદાયક સંવેદના થાય છે, તે તેનો મૂળ સ્વભાવ છે.” જ્યાં સુધી આપણે તેમના ઉપભોગ વિશે વિવેક ન વાપરીએ ત્યાં સુધી આપણને તેમનાં અનિષ્ટ પરિણામોનો ખ્યાલ આવતો નથી. પણ જો તમે આ ક્ષણિક, અશાશ્વત, ટૂંકજીવી આનંદ આપતી સંવેદનાના મૂળમાં ઊડી જાઓ તો જણાશે કે છેલ્લું પરિણામ તો દુઃખ જ છે.

ये हि संस्पर्शजा भोगा दुःखयोनय एव ते ।

आद्यन्तवन्तः कौन्तेय न तेषु रमते बुधः ॥

સંસ્પર્શથી ઉત્પન્ન થતા ઉપભોગો એ કેવળ દુઃખ ઉત્પન્ન કરનાર છે, કારણ કે તેઓ આદિ અને અંતવાળા છે, હે કૌન્તેય, શાણો માણસ તેમાં આનંદ માનતો નથી. (ભગવદ્ ગીતા ૫.૨૨)

આનંદનો સાચો સ્વભાવ અને આનંદદાયક સંવેદનાની તપાસ કરનાર શાણો માણસ છેલ્લે શોધી કાઢે છે કે સુખના ગુપ્ત સ્વરૂપમાં દુઃખ જ છે.

ગુરુ મહારાજ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજનું બીજું માનીતું વાક્ય છે : “આ સંસારમાં, આ માયા બજારમાં સુખનો સહેજે છાંટો પણ નથી. જો તમારે આ સંસારમાં આનંદ જોઈતો હોય તો તમારે દુઃખ અને નિરાશાનું મૂલ્ય ચૂકવવું પડશે.” તેઓ ઉમેરતા : “મોતી જેવા દાંત અને ગુલાબ જેવા હોઠોની પાછળ જોખમી ટીબીના જંતુઓ છુપાઈ રહેલા હોય, અને

ભગવાન જાણે બીજા કેટલાયે રોગો હોય.” તમારા ઈન્દ્રિયના ભોગ દરમિયાન થતા પદાર્થોના સંસર્ગથી થોડીક આનંદદાયક સંવેદના મળે, પણ તેનું પરિણામ તો રોગ, વેદના અને દુઃખ જ છે.

આપણા પ્રાચીન દ્રષ્ટાઓ અને ઋષિઓ ફક્ત ઈશારો જ કરતા. તેઓ કહેતા : “આ સાંસારિક જીવન પાછળ આંખો મીચી દોડતા નહિ. તમારી આંખો ખુલ્લી રાખજો. તમારા મનને સક્રિય રીતે વિચારમાં રોકાયેલું રાખજો. તમારી બુદ્ધિને સક્રિય રીતે વિવેકમાં રત રાખજો અને વિવેકનો ઉપયોગ કરીને નક્કી કરો. તમારા અંતિમ કલ્યાણ માટે શું સારું છે અને શું છેલ્લે વેદના, શોક અને દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે, શું તમારા મિત્ર સમાન છે અને શું તમારા શત્રુ સમાન છે, શું તમારા પોતાના કલ્યાણ, તમારા સુખ, તમારા અંતિમ ભલા તરફ દોરે છે અને એ શું છે જે થોડાક સમય માટે આનંદ આપનારું દેખાતું હોય પણ સમય જતાં શોક અને લાંબા સમયના દુઃખનો પ્રતિકૂળ અનુભવ કરાવે છે.” માટે, સક્રિય રીતે સારાસારનો વિચાર કરો. વિવેકી બનો, વિચારશીલ વ્યક્તિ બનો. આ મહાન આહ્વાન છે.

મહાન આહ્વાન

દુનિયાનાં બધાં જ ધર્મશાસ્ત્રો એક જ વાત કહે છે : “હંમેશાં યાદ રાખો કે તમે આ દુઃખ અને મૃત્યુથી ભરેલી આ દુનિયામાં નાશવંત અને અશાશ્વત વસ્તુઓના ઉપભોગ દ્વારા સુખ અને સંતોષ મેળવવા માટે આવ્યા નથી. પણ તમે જીવનનો ઊંડો અર્થ શોધવા આવ્યા છો. તમે અહીં જીવનના મહાન મહત્ત્વના ઉચ્ચતર હેતુને શોધવા માટે આવ્યા છો. આ અપૂર્ણ, નાશવંત, અસ્થિર, નામ-રૂપ લોપાયાં છે એવી અનિત્ય ભૌતિક પદાર્થોવાળી દુનિયામાં અને તેના દ્વારા તમને એક અલૌકિક શાંતિનો અનુભવ પ્રાપ્ત થવાનો છે. તમે અહીં આ ધરતીના પટ પર તમારી ટૂંકી સફર કરી સર્વોપરી ધન્યતા, અવર્ણનીય પરમ દિવ્ય શાશ્વત પરમાનંદ, દિવ્યાનંદ, નિત્યાનંદને પ્રાપ્ત કરવા માટે આવ્યા છો. તમે અહીં દિવ્ય આનંદ, શાંતિ, શાશ્વત સંતોષ, અભય અને મુક્તિની પરમ સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરવા આવ્યા છો. તે તમારો જન્મસિદ્ધ હક્ક છે, કારણ કે તાત્ત્વિક રીતે તમે આ દિવ્ય ગુણો જ છો. તમે શાંતિ છો, તમે આનંદ છો, તમે જ્ઞાનચેતનાનો પ્રકાશ છો. તમે બ્રહ્મ અથવા

પરમાત્મા કહેવાતા પરમાનંદના તે મહાન મહાસાગરના એક અંશ છો.”

બધા જ મહાન ધર્મગ્રંથો, બધા જ મહાન ઉચ્ચત મુક્તાત્માઓ - જીવનમુક્ત મહાપુરુષો, તત્ત્વવેત્તાઓ, જ્ઞાનીઓ, મહર્ષિઓ તથા પ્રાગૈતિહાસિક વેદના કાળથી અખંડ ગુરુપરંપરાએ તેમ જ અખંડ સંતપરંપરાએ અને દુનિયાના કોઈપણ ભાગમાં થઈ ગયેલા પેગંબરો, ઈશ્વરના સંદેશવાહકો, મસીહાઓ, દ્રષ્ટાઓ બધાઓએ માનવજાતને જગાડવા માટે એક જ વાત કહી છે : “મનુષ્યો જે હેતુ માટે આ ધરતીના ગ્રહ પર આવ્યા છે તે હેતુ તેઓ ભૂલી ગયા છે. ઈશ્વરે તેમને જે કામ માટે મોકલ્યા તે પૂરેપૂરું ભૂલી જઈ મોહનિદ્રામાં પડી ગયા છે. તેમને જગાડવાનું કામ કરવાનું છે.” ઈશ્વરનો તેમને અહીં મોકલવાનો આશય તેઓ ભૂલી જઈને ઊંડી નિદ્રા, અજ્ઞાન નિદ્રા, આધ્યાત્મિક અજ્ઞાનમાં અટવાઈ ગયા છે.

બધાં જ ધર્મશાસ્ત્રો, બધા જ પેગંબરો, બધા જ ઈશ્વરના સંદેશવાહકો, બધા જ સંતોનો ફક્ત આ એક જ હેતુ છે : “માનવજાતને આધ્યાત્મિક નિદ્રામાંથી જગાડવી.” જીવવિદ્યાની દૃષ્ટિએ, ભૌતિકશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ, માનસિક રીતે, બૌદ્ધિક રીતે માનવ ભલે જાગ્રત અને સક્રિય હોય, પરંતુ જ્યાં સુધી તે ફક્ત માનવ શરીર જ નથી કંઈક વધુ છે તે સમજી જાગ્રત ન થાય ત્યાં સુધી તે ગાઢ નિદ્રામાં જ છે તેમ ગણાય. આપણા માનવ વ્યક્તિત્વની પાછળ, આગળ અને ઉપર આપણા જીવનનું દિવ્ય પરિમાણ રહેલું છે. આપણે તાત્ત્વિક રીતે દિવ્ય છીએ. આપણે જન્મ અને મૃત્યુનાં ધારક નથી. આપણે તાત્ત્વિક રીતે અજન્મા, અમર અને અવિનાશી છીએ. આપણે શાશ્વત, અનંત, કાલાતીત તાત્ત્વિકતાના એક ભાગરૂપ જ છીએ. કલ્પી ન શકાય એટલી મોટી વિશાળ અમાપ અનંત એવી તે તાત્ત્વિકતા (પરમાત્મા) પેસિફિક મહાસાગરના વિશાળ દરિયાકિનારા પરના રેતીના એક કણ જે અનંત કોટી બ્રહ્માંડો સમાન છે તેમને પોતાનામાં સમાવે છે. તે તાત્ત્વિકતા પરમાત્માને અનંત કોટી બ્રહ્માંડ નાયક કહેવામાં આવે છે.

તે શાશ્વત અસ્તિત્વ, શાશ્વત સત્ છે, જેની પ્રકૃતિ પ્રકાશિત જ્ઞાન-નિરપેક્ષ, ચૈતન્ય-નિરપેક્ષ, અદ્વૈત તાત્ત્વિકતા - કેવળ ચિત્-સ્વરૂપ, ચિન્મય ચિદ્ધન છે.

તે તેજસ્વી સભાનતા એટલી દેદીપ્યમાન છે કે તેનો કોટીસૂર્યસમપ્રભા - કરોડો સૂર્યના પ્રકાશ જેવું તેજ કહી ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે. દેશકાળથી પર અને બધી સર્જિત અદ્ભુત દેખાવોની સીમિતતાઓથી પર. અસ્તિત્વ અને ચૈતન્યની તે અલૌકિક સ્થિતિમાં અમાપ શાંતિ અને અવર્ણનીય પરમાનંદના અનુભવ સિવાય બીજો કોઈ પણ અનુભવ પ્રવેશ પામી શકે નહિ, કદી પહોંચી શકે નહિ કે પ્રગટ થવાની હિંમત કરી શકે નહિ કારણ કે તે પરમાત્મા છે. તે પરિપૂર્ણ છે, તે સત્ અને ચિત્ની સ્થિતિમાં ફક્ત અવર્ણનીય પરમસુખ, આનંદ સિવાય બીજું કંઈ જ નથી.

ઉપનિષદો, ગીતા અને બધાં ધર્મશાસ્ત્રોનું મહાન આહ્વાન છે : ઉત્તિષ્ઠત જાગ્રત પ્રાપ્ય વહાન્નિબોધત - જાગ, ઊઠ ! દ્રષ્ટાઓ પાસે જા અને સાક્ષાત્કાર પામ. (કઠ.ઉપ. ૧,૩,૧૪). અનિત્યમસુખં લોકમિમં પ્રાપ્ય ભજસ્વ મામ્ । - આ અનિત્ય તથા દુઃખી લોકને પામીને મને ભજ. (ગીતા, ૯,૩૩). ઉપાસક બન. તું તેને પ્રાપ્ત કરીશ.

આવું જ આહ્વાન ભાગ્યશાળી, તેજસ્વી આધ્યાત્મિક ભારતના બધા જ સંતો અને આધ્યાત્મિક લોકો તરફથી આવ્યું. ગંગા અને હિમાલયના તથા ઉપનિષદો અને ગીતાના આ મહાન રાષ્ટ્રોને તેમના આગમનથી સુશોભિત કર્યો છે. તેમણે આ રાષ્ટ્રને દરેક પેઢીમાં, પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર, દક્ષિણ અને મધ્ય ભારત એમ દરેક ખૂણે ખૂણે સુશોભિત કર્યો છે. ભારતના આધ્યાત્મિક ઇતિહાસમાં એવી કોઈ પેઢી નથી જેમાં આ આધ્યાત્મિક લોકો ન થયા હોય.

શંકરાચાર્યે પણ સિંહગર્જના કરી બધાને જાગ્રત કરતું આવું જ આહ્વાન આપ્યું : જાગ ! ઊઠ ! સવાર થઈ ગયું છે. તું ક્યાં સુધી ઊંઘ્યા કરીશ અને તને મળેલ માનવજન્મ તથા અમૂલ્ય અને અજોડ એવી દિવ્ય પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરવાની સોનેરી તકને ગુમાવ્યા કરીશ.

જેમ 'ઉત્તિષ્ઠત જાગ્રત પ્રાપ્ય વહાન્નિબોધત'નું આહ્વાન ઉપનિષદ યુગના મહાન દ્રષ્ટાઓએ આપ્યું, તેમ શંકરાચાર્યે તે જ આહ્વાનને બીજા શબ્દોમાં આપ્યું :

જન્મ દુઃખં જરા દુઃખં જાયા દુઃખં પુનઃ પુનઃ ।
સંસારસાગરં દુઃખં તસ્માજજાગ્રત જાગ્રત ॥

જન્મ, વૃદ્ધાવસ્થા, પત્ની દુઃખમય છે. સંસાર પણ દુઃખમય છે, માટે સાવધ થા અને જાગી જા, જાગી જા.

- વૈરાગ્યકિમકિમ્

આવું જ આહ્વાન સંત કબીરે પણ એક નાના કાવ્ય દ્વારા આપ્યું. મહાત્મા ગાંધીજીને તે ખૂબ પ્રિય હતું.

ઉઠ જાગ મુસાફિર ભોર^૧ ભઈ,
અબ રૈન^૨ કહાં જો સોવત હૈ ॥૬૫॥

જો સોવત હૈ સો ખોવત હૈ,
જો જાગત હૈ સો પાવત હૈ ॥૧॥

ટુક^૩ નીંદસે અંખિયાં ખોલ જરા,
ઓ ગાફિલ રબસે^૪ ધ્યાન લગા ।

યહ પ્રીત કરનકી રીત નહીં,

રબ જાગત હૈ તૂ સોવત હૈ ॥૨॥

અય જાન ભુગત^૫ કરની^૬ અપની

ઓ પાપી પાપમેં ચૈન કહાં ?

જબ પાપકી ગઠરી^૭ સીસ^૮ ધરી

ફિર સીસ પકડ ક્યોં રોવત હૈ ? ॥૩॥

જો કલ કરે સો આજ કર લે

જો આજ કરે સો અબ કર લે,

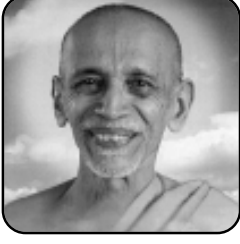
જબ ચિડિયન^૯ ખેતી યુગિ ડાલી

ફિર પછતાયે ક્યા હોવત હૈ ॥૪॥

આ જાગ્રત થવા માટેનું, વિસ્મૃતિ, બેદરકારી અને અજ્ઞાનને ફેંકી દેવાનું આહ્વાન છે. આ પ્રવચનો દરમ્યાન બીજું કંઈ જ નહિ પણ હૃદયમાં થતું જણાય તો ટૂંકમાં છે : જાગ્રત થવાનું આહ્વાન, પ્રકાશ માટેનું આહ્વાન, તમારા જન્મસિદ્ધ હક્ક મેળવવા માટેનું આહ્વાન, તમારી દિવ્ય નિયતિને પાર પાડવાનું આહ્વાન તમે અહીં જન્મ લેવા, થોડોક સમય રોવા અને રતળવા, થોડોક સમય હસવા, થોડોક સમય આનંદ કરવા અને જીવન દરમિયાન ગભરાવા અને છેલ્લે એક દિવસ મરણ પામવા આવ્યા નથી. તે તમારું ભાગ્ય નથી; તે ભાગ્ય શરીરનું છે, તે આવે છે અને જાય છે. પણ તમારું ભાગ્ય અમરતા છે સર્વોપરીમાં સનાતન જીવન, તમારું ભાગ્ય છે ઈશ્વરસાક્ષાત્કાર. “માટીમાંથી આવે છે અને માટીમાં મળી જાય છે” આ વાક્ય શરીર માટે કહેવાયું છે, આત્મા માટે નહિ.

૧. સવાર, ૨. અંધારું, ૩. ગાઢ, ૪. ઈશ્વર સામે, ૫. ભોગવવાની, ૬. કર્મો, ૭. પોટલું, ૮. મસ્તક, ૯. પંખીઓ.

□ 'Bhaja Govindam'માંથી સાભાર અનુવાદ

શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી સ્મૃતિ વ્યાખ્યાન રાષ્ટ્રીય સંરક્ષણાર્થે આપણું કર્તવ્ય

પ્રવક્તા : મહામંડળેશ્વર શ્રીમત્ સ્વામી સત્યમિત્રાનંદગિરિજી મહારાજ

[શિવાનંદ આશ્રમ, અમદાવાદ ખાતે શ્રી સ્વામી ચિદાનંદ સ્મૃતિ વ્યાખ્યાન મણકો-૧ તા.૧૩-૧-૦૮ના રોજ પવિત્ર મકરસંક્રાંતિની પૂર્વસંધ્યાએ આયોજાયું. પ્રસ્તુત છે, પૂજ્ય સ્વામીજી મહારાજના સંપાદિત ઉદ્દગારો.-સંપાદક]

**મૂકં કરોતિ વાચાલં પંગું લંઘયતે ગિરિમ્ ।
યત્ કૃપા તમહં વન્દે પરમાનન્દમાઘવમ્ ॥**

ૐ શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ:

પરમ વિદ્વાન, પરમ તેજસ્વી, પરમ તપસ્વી-લોકસેવી, માનવતાના પરમ દિવ્ય સંદેશવાહક પરમ શ્રદ્ધેય આદરણીય સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજ, સમાદરણીય શ્રી પીયૂષભાઈ દેસાઈ, સન્માનનીય શ્રી શ્રેયસભાઈ પંડ્યા, શ્રદ્ધેયશ્રી અરુણભાઈ ઓઝા, મારી સમક્ષ બેસેલા સર્વે સુભગ સંતજનો અને ઉપસ્થિત સજ્જનો તથા માતૃવૃંદ !

આજે ખૂબ જ આનંદની વાત છે કે, પૂજ્ય બ્રહ્મલીન કરુણા-વરુણાલય પૂજ્યશ્રી સ્વામી ચિદાનંદ સરસ્વતીજી મહારાજના સ્મૃતિ વ્યાખ્યાનનું પ્રથમ પુષ્પ અર્પણ કરવા માટે આપે મારું ચયન કર્યું છે. તદર્થે હું આપ સૌનો આભારી છું. કારણ કે સંતોનો મહિમા ભગવાનથી લેશમાત્રેય ઓછો નથી હોતો.

સંત વિશુદ્ધ મીલે પરી તેહી, રામકૃપા કરી તેહી ॥ જેમના ઉપર ભગવાનની વિશુદ્ધ કૃપા થાય તેમને જ વિશુદ્ધ સંતનો સમાગમ થાય. તેથી જ જ્યારે હું મારા બ્રહ્મચર્યકાળમાં ૨૨-૨૩ વર્ષનો હતો, ત્યારે ત્યાં ગંગા તટે; રામાશ્રય લાયબ્રેરી નીચે બનેલા ઘાટ ઉપર મને પરમ પૂજ્ય શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજશ્રીનાં દર્શન થયાં હતાં. વિશ્વમાં તેમણે સૌથી વધુ આધ્યાત્મિક આંદોલનો પ્રસારાવ્યાં છે. મને તેમના આશીર્વાદ મળ્યા. તેમણે શ્રી સ્વામી માધવાનંદજી મહારાજને એક પત્ર લખી આપેલ કે આ બ્રહ્મચારી કર્મઠ દેખાય છે, તો તેને દરરોજ આપણા અન્નપૂર્ણા ભવનમાંથી ભિક્ષા આપવા માટે યોગ્ય કરવું. ત્યારે હું સ્વર્ગાશ્રમમાં રહેતો હતો. કાલીકમલી ક્ષેત્રમાં ભિક્ષા લેવા જતો હતો. પૂજ્ય સ્વામીજીએ મને કહેલું ! “Do not waste your

time. Just go to Annapurna and have your meal.” મને તો આ દિવસોની પવિત્ર યાદ હજુ પણ તાજી જ દેખાય છે. મને લાગે છે કે તેમનાં પવિત્ર ચરણોના સ્પર્શથી અને તેમના વરદ હસ્તની મારા મસ્તક પર કૃપાઆશિષથી જ મને વિશ્વના ૪૩ દેશોમાં ભ્રમણ કરીને પ્રવચન કરવાનું સૌભાગ્ય મળ્યું છે. સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજ સૌ પ્રથમ મહાપુરુષ હતા જેમના મારી જીવનયાત્રામાં મને આશીર્વાદ મળ્યા હોય.

હમણાં જ તમોએ પૂજ્યશ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી મહારાજની સિદ્ધિ અને દિવ્ય ચમત્કારોની વાત સાંભળી. ખરેખર તેઓ એવા જ સિદ્ધ સંત હતા. પોતાની જાતને ગુપ્ત રાખતા હતા. પોતાની સીમિત કાયામાં તેઓ રહ્યા હતા પરંતુ સમગ્ર વિશ્વનાં કલ્યાણની કામનામાં તેમણે સમગ્ર જીવન વ્યતિત કર્યું. પૂજ્ય સ્વામીજી મહારાજનું મને સાન્નિધ્ય અનેકવાર પ્રાપ્ત થયું છે. તે વખતના સુપ્રસિદ્ધ ડોક્ટર સંત અધ્વર્યુજીએ મને સૌરાષ્ટ્રની દિવ્ય જીવન સંઘની શાખાઓની યાત્રા, સ્વામી ચિદાનંદજી મહારાજ સાથે સાત દિવસ સુધી કરાવેલી. અને મને તે દિવ્ય સત્સંગનો પવિત્ર લાભ મળેલો. શિવાનંદ આશ્રમ હૃષીકેષ ખાતે પ્રત્યેક વર્ષ સાધના શિબિરમાં પણ મને આમંત્રણ મળતું હતું. મારી એવી કોઈ યોગ્યતા ન હતી; ક્ષમતા પણ નથી. પરંતુ જ્યારે જ્યારે પણ તેઓ મારો પરિચય કરાવતા હતા, ત્યારે હું સંદેવ ભગવાનને કહેતો; ‘મારી ક્ષમતા હોય કે ન હોય પરંતુ પૂજ્ય સ્વામીજીના શબ્દોની લાજ રાખજે, કે જેથી મને વક્તવ્ય માટે શક્તિ મળે; અને મળ્યા જ કરે છે. તેથી

જ તો હું તમારાં આ પ્રાંગણમાં અનેકવાર સત્સંગ માટે આવેલો છું. મારી બાજુમાં બિરાજમાન તેજસ્વી, દ્યુતિમય આત્મામય કર્તવ્યપરાયણ, જેટલાં વિશેષણ વાપરું એટલાં ઓછાં જ છે તેવા શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજ મારા પ્રત્યે બહુ જ ઉદાર છે.’

આજે આપણે સૌ ખરેખર આનંદિત છીએ. મેં હમણાં જ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજીની આ નાનકડી પુસ્તિકા-તેનું એક પાનું ખોલ્યું. માનો કે વિષયનો પ્રારંભ કરવા માટે એમણે મને એક શ્લોક સુઝાડ્યો !!! કહ્યું, ‘વ્યક્તિગત જીવનને રાષ્ટ્ર સાથે કેવી રીતે જોડી શકાય ?’

“કુલસ્યાર્થં ત્યજેત્ સ્વાર્થં ગ્રામાર્થં કુલં ત્યજેત્ ।
દેશસ્યાર્થં ત્યજેત્ ગ્રામં; આત્માર્થં સર્વં ત્યજેત્ ॥”

મને ખબર ન હતી કે પૂજ્ય સ્વામીજી મહારાજ મારી સામે બેસીને મને આમ એક શ્લોક પ્રદાન કરશે. આ જ તો ચમત્કાર છે. ખૂબ જ સારી વાત કહેવામાં આવી છે. જે વિષયની આપણે ચર્ચા કરવાની છે, તેની તો તમો સૌને ખબર જ છે, કે દેશના સંરક્ષણાર્થે વ્યક્તિગત સહયોગ કેમ આપી શકાય ? મને લાગે છે કે, આ સમસ્યા પહેલાં પણ હશે જ. અને તેનો સામનો આપણા રાષ્ટ્રે કર્યો છે. શ્રીરામકાળમાં પણ આ સમસ્યા હતી. રાક્ષસો બહુ વધી ગયેલા. રાષ્ટ્રની સ્વતંત્રતાનું હનન કરતા હતા. યજ્ઞોને દૂષિત કરતા હતા. બ્રાહ્મણોને પરેશાન કરતા હતા. ત્યારે મનમાં વિચાર ઉપજ્યો અને જે વિચાર આવ્યો તે બીજા કોઈને નહીં; પરંતુ સંતના મનમાં રાષ્ટ્રના સંરક્ષણ-રાષ્ટ્ર ચિંતનનો વિચાર આવ્યો. કારણ કે સંતોનાં હૃદય બહુ કોમળ હોય છે - ગોસ્વામી તુલસીદાસજીએ કહ્યું છે કે, ‘સંત હૃદય નવનીત સમાના કહા કર્વી પર કભી ન જાના । નિજ પરિતાપ દ્રવહી નવનીતા; પરદુઃખ દેખી દ્રવહીં સો સંત પુનિતા ॥ માખણને ગરમી લાગે તો તે ઓગળે; પરંતુ સંત તો કોઈને લાગેલાં દુઃખથી ઓગળી જાય છે. બાકી પોતાને ગમે તેટલી ગરમી લાગે તો તે ઓગળતા નથી. વિશ્વામિત્રના હૃદયમાં વિચાર આવ્યો; ‘અસુર સમૂહ સતાવહીં મોહી; મૈ આયો નૃપ માંગન તોહી ।’ રાક્ષસો મને બહુ કનડગત કરે છે. વિશ્વામિત્ર જેવા મહાપુરુષ, જે નવી સૃષ્ટિના નિર્માણની ક્ષમતા રાખતા હોય; તેણે રાજાને ત્યાં માગવા જવાનું ? પરંતુ તેઓ રાજા દશરથને

ત્યાં ગયા. પોતાના વ્યક્તિગત અહમ્ને શૂન્ય કરીને રાખ્યો. રાષ્ટ્રના હિતમાં કંઈક નાનું કાર્ય કરવું પડે તો પણ સ્વીકાર્ય છે. રાજાઓ પોતાની મહિમાનું વિસ્મરણ કરીને સંતો પાસે જતા હતા. આશિષ માગતા હતા. જેમની ભૂકુટી વક થતાંની સાથે સાગર ઉકળવા લાગતા હતા, જેમની કૃપાદષ્ટિથી માનવ માત્રનું કલ્યાણ થઈ જતું હતું, બધા મનોરથ પરિપૂર્ણ થતા હતા. તેવા વિશ્વામિત્ર આજ રાજા દશરથ પાસે આવ્યા છે. રાજાએ સ્વાગત કર્યું, કહ્યું, ‘અરે ! મને બોલાવી લેવો જોઈતો હતો. આપે અહીં પધારવાનું કષ્ટ કર્યું ?’ કહે, ‘હા ! કામ કંઈક એવું જ છે.’ દેશના સંરક્ષણ માટે સાધુએ પોતાની ચિંતા કરવાની આવશ્યકતા નથી. પરંતુ પરિસ્થિતિ જ એવી થઈ ગઈ ! અહીં અસુર સમૂહ સતાવહે મોહી-માં મોહી એટલે હું નહીં; સમગ્ર સમષ્ટિનો ભાવ છે. પોતાને માટે કંઈ માગ્યું નથી. વિશ્વકલ્યાણની કામના છે અને જ્યારે પણ રાક્ષસોનો વિનાશ થશે, ભલે નામ બદલી જાય; અંતે આદર્શ તો શ્રીરામ-લક્ષ્મણનો જ હશે. શ્રીરામનો આદર્શ અને શ્રી લક્ષ્મણનું શૌર્ય; આ બંને જ્યારે ભારતમાં એકત્રિત થઈને રહેશે, ત્યાં ભારતને જ વિજય મળશે, એ વિચારની સૌએ પુષ્ટિ કરવી જ જોઈએ. ઋષિએ શ્રી રામલક્ષ્મણની માગણી કરી. રાજાએ કહ્યું, ‘અરે ! વૃદ્ધાવસ્થામાં મને સંતાન થયાં છે, અને તમો તેને લઈ જવા માગો છો. તમે માગતી વખતે વિચાર કરો. રાજ માગો, પાટ માગો, સોનું સિંહાસન માગો; ચૌથે પન પાયો સુતચારી, વિપ્ર વચન નહીં કહ્યો વિચારી.’ અરે ! હજુ તો હું તેમને વાત્સલ્ય પણ આપી શક્યો નથી. તેના પિતા થવાનું મને જે ભાગ્ય મળ્યું; તેનો આનંદ પણ લીધો નથી; હું આવીશ આપની સાથે; આ નાનાં નાનાં બાળકોને ન લઈ જાઓ. વસિષ્ઠ મહારાજે દૂરથી દષ્ટિ કરી. કહ્યું, ‘અરે ! કોની સાથે વાત કરો છો રાજન ?’ બસ ! રાજા દશરથ એકદમ વિનમ્ર થઈ ગયા. કહ્યું, ‘ભલે મહારાજ ! રાષ્ટ્રકલ્યાણ માટે; વિશ્વના હિત માટે, આસુરી શક્તિના વિનાશને માટે, ધર્મની સંસ્થાપના માટે; માનવજાતી સમક્ષ આદર્શોની સ્થાપના કરવા માટે રામ અને લક્ષ્મણને માગો છો, લઈ જાઓ. પૂજ્ય સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજનો આ શ્લોક સાર્થક થયો. ચરિતાર્થ થયો. કુલસ્યાર્થે ત્યજેત્

સ્વાર્થમ્... જો સમગ્ર દેશનાં કલ્યાણની વાત હોય તો વ્યક્તિએ સમગ્ર સ્વાર્થનો ત્યાગ કરવો જોઈએ - ત્યારનો સમય ભવ્ય હતો. ત્યારે આ 'કુળ' શબ્દમાં સંતો-મહાત્માઓ પોતાના શિષ્ય સમુદાયમાં જ 'કુળ'ને સમાહિત કરતા ન હતા. દુર્ભાગ્ય છે, કે હવે નાના નાના વાડાઓ વધતા જાય છે. આ કંઈક પીડાની વાત છે. જે સંતોએ વસુધૈવ કુટુંબકમ્નો સંદેશ આપવો જોઈએ તેમની વૃત્તિ અને વિચાર વામણા થતા જાય છે. હું જ્યારે આ જોઉં છું તો મને બહુ જ પીડા થાય છે. ગળામાં એક ચિહ્ન લટકાવી દીધું; એટલે ઘેરાબંધી. જંગલનાં અને ગલીનાં કૂતરાંની કોઈ પરવા નથી કરતું; પરંતુ ગળામાં પટ્ટો બાંધેલો હોય, એટલે તેને પાળેલો કૂતરો કહેવાય ? એક વ્યક્તિગત પાલતુ શ્વાનની રક્ષા માટે કેટલો બધો પ્રબંધ. પરંતુ હવે તો આખા સમુદાયના સમુદાયનાં સંરક્ષણાર્થે તેઓ તેમના ઉપર ઝપટવા માટે બીજા શ્વાનોને તૈયાર કરે છે. આ બહુ જ દુઃખદાયક ઘટના છે. પીડા આપનારી વૃત્તિ છે. આ વૃત્તિને દૂર કરવી જોઈએ. આપણે સૌ સમગ્ર સંસારમાં એકાત્મવાદનો સિદ્ધાંત લઈને ચાલીએ છીએ; અહીં જો સ્વાર્થનો ત્યાગ નહીં કરીએ તો રાષ્ટ્રની પાવન છબીનું દર્શન નહીં કરી શકીએ. પૂજ્ય સ્વામીજી મહારાજ પ્રદત્ત શ્લોક - આ નીતિ શ્લોક... ત્યજેદ્ કુલંસ્યાર્થે ગ્રામસ્યાર્થે દેશસ્યાર્થે સાર્થક કેવી રીતે થાય ? જ્યારે વ્યક્તિ પોતાના સ્વાર્થને છોડી શકે ત્યારે જ રાષ્ટ્રનું કલ્યાણ સંભવી શકે.'

અહીં મને ગુરુ ગોવિંદસિંહજીનું સ્મરણ થાય છે. તેમના બે દીકરાઓ હતા, કે જેને દીવાલમાં જીવતા ચણી દેવામાં આવ્યા. મોટો ફતેસિંહ અને નાનો જોરાવરસિંહ. મોટોભાઈ પ્રમાણમાં થોડો લાંબો ઊંચો હતો. નાનો થોડો ઠીંગણો હતો. ઈંટો ચણાવા લાગી. નાનાનાં મોં સુધી આવી, તો મોટાએ મોઢેથી... દાંતોથી ધક્કો મારીને દીવાલ તોડી નાખી. નાનો કહે, 'કેમ ? વચન તોડ્યું. ગભરાઈ ગયો. શહાદત કરવી નથી ?' મોટો કહે, 'ના ! મને તારી ઈર્ષ્યા થાય છે. મોટો હું છું. મારા પહેલાં તારું ચણતર શા માટે ?' યવન લોકોએ કહ્યું, 'માફી માગી લો. જાગીરદારી મળશે. યશ મળશે. ધન મળશે. સુબેદારી મળશે. સામ્રાજ્યની માલિકી મળશે.' આ છોકરાઓ કહે, 'આ દીવાલમાં ચણાઈ જવાથી અમને જે મળવાનું છે; તે તને નહીં મળે. તારો

ધર્મ તો એક જ જન્મમાં માને છે. અરે ! મારો તો નવો જન્મ થશે. દેશને માટે અમો તો ફરી ફરીને શહાદત વહોરીશું !' મોટોભાઈ આંખમાં આંસુ લઈને બહાર નીકળ્યો. શા માટે; પહેલાં મને કેમ ન ચણ્યો ? બલિદાન જાતે સ્વીકાર કર્યું છે. 'સ્વયં સ્વીકૃતં !' 'શુભમ્ કાર્યં એતદ્' આ તો પરમ શુભ કાર્ય છે. જે માનવના જીવનમાં આ પ્રકારનો વિચાર જાગ્રત થાય તે જ દેશને માટે કર્તવ્ય પરાયણ પુરવાર થઈ શકે. ગોવિંદસિંહજીના ચારેય પુત્રોનો આવી રીતે અંત થયો. કોઈએ તેમને પૂછ્યું તો તેઓ કહે, 'ચિંતા નહીં. ગયા તો ભલે ને ગયા ચાર... હજુ તો જીવે છે હજાર હજાર. શ્રી ગુરુ ગોવિંદસિંહજીના સુપુત્રોએ માનવજાતને જે સંદેશ આપ્યો છે, તે સંદેશ આત્મસાત્ કરવા આપણે તૈયાર છીએ ? ગોવિંદસિંહજીના ચાર પુત્રો ગયા પરંતુ આપણી વચ્ચે એક એવો મોટો સમાજ પણ છે કે જેમાં કૂરબાની કરવા માટે હજારો લોકો તૈયાર છે. બલિદાની કેવલ પોતાનું બલિદાન નથી દેતો. તે બલિદાનીની પ્રભા, તેની છટા, તેની અંદરની શક્તિ, તેની ઊર્જા સમાજમાં એવી રીતે વ્યાપ્ત થવી જોઈએ કે સમગ્ર સમાજ ઊભો થઈ જાય. શું આપણે આપણાં આ ગુજરાતને સીમાડે આવેલાં રાજપુતાનાને વિસ્મૃત કરી શકીશું ? અહીં અડધાં વસ્ત્રમાં રહીને; અડધો ટંક રોટી ખાઈને જીવનારા ભીલ લોકોની સંખ્યા ખૂબ જ મોટી છે. હલ્દીઘાટીના યોદ્ધા, મેવાડના વીર મહારાણા પ્રતાપે વિચાર્યું કે, 'યવનોની ગુલામી તો સ્વીકાર નહીં જ કરું. ભલે ગમે તેટલી મુશ્કેલીઓ વેઠવી પડે, તેનો સ્વીકાર કરીશ, પરંતુ યવનોની ગુલામી તો કદીયે નહીં કરું. તેઓ લડ્યા. લડતા રહ્યા. ધીરે ધીરે મુશ્કેલીઓ વધતી ગઈ. એક દિવસ ચોપાસથી ઘેરાઈ ગયા. લાગ્યું કે હવે મને બાંધીને દિલ્હીના લાલ કિલ્લામાં બંધ કરી દેશે. મારું આંદોલન સમાપ્ત થઈ જશે. મેં જે સ્વતંત્રતાનો મંત્ર આપ્યો છે તે અવરુદ્ધ થઈ જશે. હવે બસ બચવા માટે એક જ માર્ગ છે.' સામે એક મોટું નાળું (વૉકળો) હતું. જો આ નાળું કૂદી શકાય તો યવનોના હાથમાંથી બચી શકાય. સેના બહુ જ થોડી હતી. એક એક કરીને સૌ મર્યા, કંઈક કપાઈ ગયા. બેચાર સૈનિકો સાથે હતા. તેટલી સંખ્યામાં જીતી શકાય તેવું ન હતું. રાણા ચેતક ઉપરથી ઉતર્યા. તેની પીઠને થપથપાવી. તેનું મુખ ચૂમ્યું.

નેત્રોમાં જોયું. કહ્યું, 'ચેતક ! હવે સ્વતંત્રતા અને પરતંત્રતા બંને તારા હાથમાં છે. જો તું આ નાળાને પાર કરી જાય તો ફરીથી બેચાર દિવસોમાં જ હું નવી સેના એકત્રિત કરી લઈશ. લોકો તૈયાર થઈ જશે. મારો કંઈ સ્વાર્થ નથી. રાષ્ટ્રના સંરક્ષણનો પ્રશ્ન છે. જ્યારે લોકો જાણશે કે રાણા પ્રતાપે બધું જ છોડ્યું છે, તો તેઓ પણ કંઈક તો છોડશે જ.' ચેતકે જોયું, 'અહા ! સ્વતંત્રતા મારા હાથમાં છે ? તેણે રાણાને પ્રણામ કર્યાં. હલદી ઘાટીને પ્રણામ કર્યાં. ભારતમાતાને પ્રણામ કર્યાં. તે હણહણ્યો. આંખમાં અશ્રુ એકત્રિત કરી તેણે માલોમને અંતિમ અર્ધ આપ્યો અને પોતાના માલિકને ઈશારો કર્યો; આવી જાઓ ! બેસો ! અને તેણે તેની પૂરી શક્તિ તથા ક્ષમતાથી છલાંગ મારી, નાળું પાર કર્યું, પરંતુ પાર કરતાંની સાથે, ચારેય પગ પહોળા થઈ ગયા. તેણે ફરીથી મહારાણા પ્રતાપને, હલદીઘાટીને, મેવાડને અને ભારતમાતાને પ્રણામ કર્યાં; અને તેનું પ્રાણપંખેરું ઊડી ગયું.

જ્યારે હું ઉદયપુર પ્રવચન હેતુ ગયો હતો તો મારા મનમાં ખૂબ જ ઈચ્છા હતી કે હું હલદીઘાટી જાઉં. ત્યાં બે સમાધિ છે. મેં પૂછ્યું, 'આ બે સમાધિ કોની કોની છે ?' લોકોએ કહ્યું, 'એક રાણા પ્રતાપની અને બીજી ચેતકની.' લોકો ચેતકની સમાધિમાંથી ધૂળ લઈ જાય છે. તેમનાં બાળકોને તેનાથી તિલક કરે છે; કહે છે, વીર થજે રાણા જેવો, ચેતક જેવો. દેશના સંરક્ષણ હેતુ ભારતનું પશુધન પણ કૂરબાની આપી શકે છે. તેની કર્તવ્ય પરાયણતા અદ્ભુત છે. તે પ્રાણદાન કરે છે. પરંતુ સ્વતંત્રતાની ઉપલબ્ધિ પછી ખરેખર આપણે સૌ મોટા ભાગે પ્રમાદી થતા જઈએ છીએ, તે જ મારી ચિંતાનો વિષય છે. માટે ફરીથી આપણા સૌની અંદર રહેલ ઊર્જાને, ઉત્સાહને અંદર રહેલા શૌર્યને, અંદર પડેલી શક્તિને, આપણી અંદર રહેલી રાષ્ટ્રભક્તિને, આપણી ભારત માતા પ્રત્યેની પ્રીતિને પ્રગટ કરવા માટે પ્રત્યેક ભારતીયે ફરીથી જાગૃત થવું જ પડશે. ત્યારે જ દેશ પણ જાગૃત થઈ શકે.

જો એક વ્યક્તિ પ્રમાણિક બને, વફાદાર બને. દેશ પ્રતિ સમર્પિત બને, તો વ્યક્તિથી વ્યક્તિ જોડાય અને આમ જ માનવ શૃંખલાથી આબદ્ધ રાષ્ટ્ર ઉત્કર્ષ અને અભ્યુદયને માર્ગે અગ્રસર થાય. હું અહીં રાજનીતિજ્ઞ

લોકોની ચર્ચા કરવા માગતો નથી. કારણ કે આજે પવિત્ર દિવસ છે. મકરસંક્રાંતિની પૂર્વસંધ્યા છે અને મારી માન્યતા છે કે ધર્મ ચર્ચાઓમાં રાજનીતિજ્ઞ લોકોની ચર્ચા એટલા માટે પણ ન કરવી જોઈએ કે જ્યાં સંતોની ચર્ચા હોય ત્યાં અસંતોની ચર્ચા શા માટે ? આ મિશ્રણ યોગ્ય નથી. માટે તેનાથી દૂર રહીએ તેટલું સારું.

હમણાં આ પૂર્વે મેં કહ્યું હતું કે, 'સંત મીલે હી પર તેંહી; ચીતવેહી રામકૃપા કર જેહી.' શ્રી રામ જેના ઉપર કૃપા કરે, તેમને જ સંતોનું મિલન થાય છે. ગોસ્વામી તુલસીદાસજી મહારાજ કહે છે, 'નહીં દરીદ્ર સમ દુઃખ જગ માંહીં, ઔર સંતમિલન સમ જગ સુખ નાંહીં.' આમ પૂજ્ય સ્વામીજી, બ્રહ્મલીન સ્વામી ચિદાનંદજી મહારાજનું સ્મરણ કરીને આપણે તેમનાં સામીપ્યનો અનુભવ કરી રહ્યા છીએ. કારણ કે તેઓ શાશ્વત આત્મા, દિવ્ય આત્મા, વ્યાપ્ત આત્મા, વ્યાપક આત્મા હોવાથી દેહત્યાગ પછી પણ પોતાના ભક્તોનું તેઓ રક્ષણ કરે છે. નિરંતર પોતાની આધ્યાત્મિક શક્તિનું વિતરણ કરે છે, વર્ષા કરે છે. તમારો અનુભવ આ દિશામાં હશે તો તમોને તેનો લાભ મળશે.

અહીં મને પૂજ્ય સ્વામી વિવેકાનંદજીના જીવનની ઘટના યાદ આવે છે. શ્રીરામકૃષ્ણદેવની મહાસમાધિ પછી તેઓ થોડા ઉદાસ થઈ ગયા હતા. કોઈએ તેમને કહ્યું, 'પાવાહરિબાબાજી પાસે જાઓ, તે મહાન સંત છે; અન્નજળનો ત્યાગ કરેલો છે, માત્ર વાયુ-પવન આહાર કરીને રહે છે. સ્વામીજી સત્વરે તેમની ગુફા પાસે પહોંચી ગયા. સવારથી સાંજ પડી. રાત ઢળવા લાગી, સંતનું દર્શન ન થયું. પરંતુ તેઓ જ્યાં બેઠા હતા, ત્યાં અંધકારના ઓળાઓ વચ્ચે કોઈએ આવીને તેમને જોરથી બે થપ્પડ મારી. તેઓ સમસમી ઊઠ્યા. જોયું તો શ્રીરામકૃષ્ણદેવ હતા. સ્વામીજી સદ્ગુરુનાં શ્રીચરણમાં ઢળી પડ્યા, રડી પડ્યા. શ્રીરામકૃષ્ણ કહે, ઊઠ ! મેં મારું સર્વસ્વ તને આપી દીધું છે; હું કંગાળ થઈ ગયો, પણ તારું ભિખારીપણું હજુ સુધી ગયું નથી ?' સ્વામીજી માગવા આવ્યા હતા. પાછા ફરી ગયા. સ્વામીજીને હવે પાવાહરિબાબાનાં દર્શનની લાલસા રહી ન હતી. આ ઘટના એ વાતને સ્પષ્ટ કરે છે કે, સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજ, સ્વામી ચિદાનંદજી મહારાજ, શ્રી રામકૃષ્ણદેવ, શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુ, સ્વામી વિવેકાનંદજી

અને દિવ્ય સંતોનો આત્મા અહીં જ વિલસિત રહેતો હોય છે. પછી તો તમારી જેવી શ્રદ્ધા હોય, સાધનાનું સામર્થ્ય હોય તેટલી કૃપાના તમો અધિકારી બનો છો. તમારી પાસે જો ટ્રાન્સીસ્ટર હોય તો તમો એક સાથે બધું ન સાંભળી શકો. કોઈ સંસ્કૃત સાંભળે તો કોઈ અરબી ભાષા, કોઈ સંગીત સાંભળે તો કોઈ નાટક. તમો તમારા ટ્રાન્સીસ્ટરને જ્યાં સેટ કરશો ત્યાં તેવા તમારા પ્રેમી સંતનો સમાગમ તમોને તમારી આંતરચેતનામાં અનુભવ કરાવશે. અને તમો તેમની વાણી, તેમનું દર્શન, તેમનો ઉપદેશ; આ બધું તમોને પ્રાપ્ત થતું જશે. ત્યજેદ્ એક કુલસ્યાર્થે... આત્માર્થે પૃથવી ત્યજેત્. ત્યાં હલદી ઘાટીમાં ચેતકની સમાધિ બની છે, તે સમાધિની ધૂળ બહેનો પોતાના ઉદર ઉપર મૂકે છે; મારો ગર્ભસ્થ શિશુ વીર થાઓ. ભારતનું એક સાધારણ તિર્યક જાતિમાં જન્મેલ પશુ, રાષ્ટ્રનાં સંરક્ષણની સંજ્ઞા આપે છે.

આ પ્રસંગથી અનેકાનેક વર્ષો પહેલાં, શ્રી રામની મહત્તાનું સ્મરણ કરીને, તેમના આદર્શ, તેમના ત્યાગનું સ્મરણ કરીને; સીતાજીને વિલાપ કરતાં જોઈને, આપણા મહાન રાષ્ટ્રનાં એક પક્ષીએ જીવન કુરબાન કર્યું હતું. તેણે બહુ મોટો ત્યાગ કર્યો હતો. એ કથા હું તમોને કહેવા નથી માગતો, કથા તમોને ખબર છે; તે જટાયુએ રાવણને હાકલ કરી હતી, આપણું દુર્ભાગ્ય છે કે આપણે ગર્જના નથી કરી શકતા. આપણે તો વિશ્વજનમત તૈયાર કરી રહ્યા છીએ અને અંતે આપણા સંબંધી જ એક જનમત તૈયાર થાય છે કે આપણે ઔપચારિકતામાં જ જીવન વ્યતીત કરી રહ્યા છીએ, પરંતુ જટાયુએ વિચાર ન કર્યો, કે રાવણની શક્તિ કેટલી છે? એટલે હાકલ કરી. લલકાર કરીને બોલ્યો, ‘એ દુષ્ટ ! ન જાને હી મોહી? મને ઓળખતો નથી? સીતાજીને લઈ જાય છે? તેણે વિચાર્યું, ભલે હું આ યુદ્ધમાં ન જીતું; સમગ્ર રાષ્ટ્રનું કલ્યાણ ન કરી શકું. ‘નિર્ભય ચલેસી; ન જાનસી મોહી?’ તું બેફિકરો ચાલે છે? તને ખબર નથી? હું ભારતવર્ષનું પક્ષી છું. મારી નજર સમક્ષ મારાં રાષ્ટ્રની એક સન્નારીનું અપહરણ કરીને જાય છે? હે વિદેશી ! આવું બની જ કેમ શકે? થોભ ! ‘રે રે દુષ્ટ !’ અને રાવણ કંઈ વિચાર કરે તે પહેલાં જ તેણે ઝપટ મારી. ચાંચથી રાવણને વિંધી નાખ્યો. રાવણ

ઘાયલ થઈ ગયો. હતપ્રભ થઈ ગયો. રાવણ મૂર્છિત થઈ ગયો. ‘ચાંચ ન મારી વિદારસી તેહી; ભરી દંડભરી મૂરછા જેહી.’ આટલો મહાન શક્તિશાળી રાવણ ! જટાયુએ તેને ઘાયલ કરી નાખ્યો. ભલે તે સન્નારી સીતાને આતતાયીના હાથમાંથી છોડાવવા માટે સફળ ન થયો; પરંતુ તે ખૂબ જ પ્રસન્ન હતો. મેં મારાં કર્તવ્યનું પાલન કર્યું છે. એ જ વાત અગત્યની છે. અત્યારે રાષ્ટ્રની વિષમ પરિસ્થિતિ વચ્ચે આપણે પણ સાવધ થઈને વિચારવાનું છે કે, આપણે રાષ્ટ્રને માટે શું કર્યું? થોડુંક પણ ન્યોછાવર કરશો તો રાષ્ટ્ર પ્રત્યેની ફરજ બજાવશો. આત્મસંતોષ મેળવશો. આપણે સૌ અનેક ક્ષેત્રોમાં આગળ ધપવા માટે ઉતાવળા છીએ, પરંતુ રાષ્ટ્ર સંરક્ષણ અર્થે આપણાં નીજ કર્તવ્ય વિશે કદીયે વિચાર કરવાની ઉત્સુકતા આપણામાં જાગૃત થતી નથી.

આ દિશામાં મને સ્વીટ્ઝરલેન્ડ ખૂબ જ મહત્વનું કાર્ય કરતું હોય તેવું લાગે છે. ત્યાંનો નિયમ છે કે વીસથી પચ્ચીસ વર્ષથી આરંભીને પીસ્તાલીસ વર્ષ સુધીના પ્રત્યેક યુવક-યુવતીએ એક મહિના માટેની સૈનિક તાલીમ લેવી જ પડે છે. સૈન્યનું શિક્ષણ લેવું જ પડે છે. તેથી જ આપણે આજ સુધી કદીયે સાંભળ્યું નથી કે કોઈ પણ દેશે સ્વીટ્ઝરલેન્ડ ઉપર ચઢાઈ કરી હોય; આક્રમણ કર્યું હોય. પ્રવાસ પર્યટન દ્વારા આ દેશ સૌથી વધુ કમાણી કરે છે; પોતાના પૈસા ઉપરાંત બીજા દેશોના પૈસાને પણ સાચવે છે, તેના ઉપર આક્રમણ શા માટે નહીં? કારણ આખુંયે જગત જાણે છે કે કોઈ એક ખૂણે આક્રમણ કર્યું તો આખોયે દેશ ઊભો થઈ જશે ! દેશનો પ્રત્યેક નાગરિક સૈનિક છે. વિજય તેમનો જ થશે. આવશ્યકતા ન પણ હોય તો પણ આપણા દેશનો પ્રત્યેક નાગરિક જો પોતાને સૈનિક માને તો આપણે સો કરોડ સૈનિકો છીએ, આવાં સમૃદ્ધ ચિંતનથી જ રાષ્ટ્રોદય સંભવી શકે. રાષ્ટ્રનું સંરક્ષણ સંભવી શકે. આ જટાયુ જો એક પરદેશી ઉપર આક્રમણ કરી શકે, જટાયુ આક્રમક બની શકે તો આપણે સૌ શા માટે ઊર્જાહીન થઈને રહીએ? જ્યારે જટાયુ મૂર્છિત થયો, પછી શ્રીરામનું આગમન થાય છે. ગોસ્વામી તુલસીદાસજી આ પ્રસંગનું ખૂબ સુંદર અને હૃદયસ્પર્શી વર્ણન કરે છે. ભગવાને આવતાંની સાથે જ જટાયુને પોતાનાં અંકમાં-ખોળામાં લઈ લીધો. શ્રીરામ તો વનવાસી

છે, જો રાજકુમાર કે રાજવી હોત તો અરૂણાંબર, નિલાંબર કે પિતાંબરથી પાટો બાંધી શક્યા હોત. પરંતુ આજે કેવી દુર્દશા ? પ્રભુને સ્મરણ થયું. તેમણે પોતાની જટાઓથી જટાયુના ઘાવ ઉપર પડેલી ધૂળને સાફ કરી. પોતાનાં વલ્કલ વસ્ત્રના છેડાથી પાટો બાંધ્યો. પછી કહ્યું, ‘કહે ! તારા મનમાં કોઈ ઈચ્છા છે ?’ જટાયુએ કહ્યું, ‘મહારાજ ! તમોએ તો મને કેટલું મોટું ગૌરવ આપ્યું. હજુ સુધી તો તમારે કંઈ સંતાન નથી. તમો માતા જાનકીજી સાથે રહ્યા જ નથી. પરંતુ પ્રભુ ! તમોએ મને ખોળે બેસાડ્યો ! નાથ ! તમારી જટાઓથી મારી ધૂળ સાફ કરી પ્રભો ! તમોએ મને હું તમારો પુત્ર અને તમો મારા પિતા હોય તેટલું સુખ આપ્યું છે. હવે તેનાથી વિશેષ બીજી કંઈ કૃપાની ઈચ્છા હોઈ શકે ? પ્રભુ ! કોટી મુનિ જતન કરાઈ, અંત રામ કહી આવત નાંહી. કોટીકોટી પ્રયત્ન કરવાથી પણ અંતકાળે શ્રીરામનું નામ આવતું નથી અને હું તેમનાં ખોળામાં બેઠો છું.’ સન્મુખ હોઈ જીવ મોહી જબહી, તો જન્મકોટી અધનાસહી તબહી. આપની કૃપા દષ્ટિથી જ મારાં પાપોનો વિનાશ થયો છે. પ્રભુ ! હું તો માંસાહારી જીવ ! પ્રભુ દર્શનથી પુણ્યવાન થયો, હવે કોઈ ઈચ્છા શેષ નથી, નાથ ! કેટલો મોટો અયાચક ભાવ ! આપણા આ મહાન રાષ્ટ્રનું પક્ષી, તેનાં મનમાં રાષ્ટ્રના સંરક્ષણનો વિચાર જાગૃત છે. રાષ્ટ્ર પુરુષની સેવાર્થે, રાષ્ટ્રની સન્મારીનાં માન-મર્યાદા માટે તેણે પોતાનાં શરીરના રક્તપાતની ચિંતા કરી નથી, અને તે પ્રાણાર્પણ કરવાને તૈયાર થઈ ગયો. આ બધાં શ્રેષ્ઠ ઉદાહરણોનો ભાવ એવો જ કે આપણે રાષ્ટ્રપ્રેમ અને રાષ્ટ્ર પ્રત્યે સમર્પિત ભાવનાનું જીવન યાપન કરીએ. પરંતુ દુઃખ એ વાતનું છે કે આપણે સૌ શોકગ્રસ્ત છીએ. પ્રત્યેક વ્યક્તિ ઉદાસ છે. પોતાની અંદર ક્યાંય કશું ખૂટતું હોય તેમ દુઃખી દુઃખી હોવાનો જ અનુભવ કરે છે. ભગવદ્ ગીતાએ શોકરહિત થવાનો સંદેશ આપ્યો છે. પૂજ્ય સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજ અને અન્ય સંતો પોતાનાં પ્રવચનોથી પ્રેરણા તો આપતા જ રહે છે, પરંતુ જે પ્રેરણા પ્રાપ્ત કરે તેનું તો કલ્યાણ છે જ બાકી શોકસ્થાનં સહસ્રાણિ, ભયસ્થાનં શતાનિ ચ, દિને દિને મૂઢા આવિશન્તિ ન પંડિતાઃ એ રાષ્ટ્ર કે જે નિરંતર આતંકવાદ અને ભયનો અંચળો ઓઢીને જીવતું હોય, ત્યાં જીવનનો આનંદ, જીવન

ઝંકૃત કેમ સંભવી શકે ? તેમને માટે તો આ લોક કે પરલોક બંનેનો આનંદ મેળવવા માટે સૌપ્રથમ વ્યક્તિ માત્રે નિર્ભય થવું પડશે. અધ્યાત્મનો સાચો વિદ્યાર્થી તે જ વ્યક્તિ બની શકે જે અભયત્વમાં જીવતો હોય. દૈવી સંપદાનું પ્રથમ ચરણ ‘અભયં સત્વસંશુદ્ધિ જ્ઞાનયોગવ્યવસ્થિતિ’ છે. તેની સામે ક્યારેય પણ કોઈ પણ પ્રકારની વિપત્તિ આવે તો તેની સામે તે અડગ દૃઢતા, વિશ્વાસ અને નિર્ભયતાથી ઊભો રહી શકે.

અત્રે મને વીર ભગતસિંહજીનું સ્મરણ થાય છે. તેની માતાનું નામ વિદ્યાવતી દેવી હતું. ૨૫-૩૦ વર્ષ પૂર્વે સહારનપુરમાં તેને મળવાનો પ્રસંગ થયો હતો. તેણે જે પ્રસંગ કહ્યો, તે ઘટના મારા હૃદયને ખૂબ જ સ્પર્શી ગઈ. તેમણે કહ્યું, ‘અમોએ તેને સમજાવ્યો હતો. મૂક આ બધી જંજાળ. માની જા. માફી માગી લે અંગ્રેજ સરકારની. તને પૈસા મળશે. તને રાય બહાદુર બનાવવામાં આવશે. પ્રસ્તાવ આવ્યો છે. તને જમીન-જાગીર મળશે.’ ભગતસિંહે કહ્યું, ‘મા ! આ તું શું બોલે છે ? હું માફી માગું ? તો તારી લાજ જશે. મને મારી ચિંતા નથી, તારી કૂખ કલંકિત થશે. હું તારું અપમાન કેમ સહન કરી શકીશ મા ! મને ફાંસીની ચિંતા નથી જ.’ અને તેને અંગ્રેજ લઈ ગયા હતા.

ફાંસીની તૈયારી થઈ ગઈ. તેને માંગ્યે ચઢાવવામાં આવ્યો. પૂછવામાં આવ્યું, તારી અંતિમ ઈચ્છા શું છે ? ભગતસિંહનો ચહેરો પ્રસન્ન હતો. મા ભારતીના શ્રીચરણોમાં મારા જીવન પુષ્પનો અર્ધ ચઢશે. મારું બલિદાન ! અનેકાનેક અગણિત યુવકોને રાષ્ટ્ર સમર્પણ માટે પ્રેરિત કરશે. ત્યારે અંતિમ ઈચ્છા ! તેણે કહ્યું : ‘તમો બધા અંગ્રેજ અધિકારી અને અંગ્રેજ સૈનિકો મારી સામે પંક્તિબદ્ધ ઊભા રહો, હું કહીશ, ઈન્કલાબ અને તમો કહેજો, ઝીંદાબાદ ! પછી ફાંસી આપજો.’ અધિકારી વિવશ હતો. મરતાં પૂર્વે અંગ્રેજો પાસે ભારતમાતાની જય બોલાવીને તે દેશને માટે ખપી ગયો. તેની માતાએ કહ્યું, ‘અંગ્રેજો કૂર હતા. લાશ પણ ન આપી.’ મેં કહ્યું, લાશ નહીં તો રાખ તો આપો. કોઈ એક ભલા અંગ્રેજ પાસે બહુ કરગરી ત્યારે બે ખોબા રાખ આપી. એ રાખ લઈને હું મારા ગામ આવી. અહીં આખા ગામની સ્ત્રીઓ એકત્ર થયેલી. બધાં કહે, અમને ચપટી ચપટી રાખ આપો. અમે તેને તાવીજ બનાવી અમારાં બાળકોનાં ગળામાં લટકાવશું,

તમારો દીકરો ફાંસી ચઢ્યો, તે અમારો દીકરો પણ ભલેને ચઢે. દેશ આઝાદ તો થશેને ? આ એક કાળ હતો. સૌ પોતપોતાનાં છોકરાંઓને-જુવાન દીકરાઓને દેશ માટે ફના કરવા માંગતા હતા. પરંતુ આજનાં રાષ્ટ્રની વિષમ પરિસ્થિતિ છે. અહીં સૌને સાધન સગવડ જોઈએ છીએ, કોઈને સાધના કરવી નથી. યાદ રાખો જેમ જેમ જેટલી વધુ સુવિધા, તેમ તેમ વધુ દુવિધા. દુવિધામાં રહેતો માનવ કદી વ્યવસાયાત્મિકા બુદ્ધિવાન બને છે. વ્યવસાયાત્મિકા બુદ્ધિ સમાધાન ન વિદિયતે. જે લોકોનાં મન ચંચળ છે, સુવિધા પ્રિય છે, તેમનાં મનમાં સ્થૈર્ય નથી હોતું. ધ્યાનની પ્રગાઢતા છે, જે સુખ સમાધિનું છે. વગર વસ્તુએ જે અંતરનો આનંદ છે, તેનાથી તેઓ સદા વંચિત રહે છે. ભારતીય સંસ્કૃતિ અને સંસ્કાર તો જુદી પ્રકૃતિનાં સ્વરૂપ છે. નહીં તો રાજાઓ રજવાડાં છોડીને ઉઘાડા પગે સંતોના આશ્રમમાં શા માટે જતા હતા ? આપણી સંસ્કૃતિ ત્યાગની છે, ભોગની નહીં. જો વૈભવ દ્વારા સુખ મળતું હોત તો બુદ્ધે કપિલવસ્તુનો ત્યાગ શા માટે કર્યો ? એક નહીં, અનેક રત્નો પાક્યાં છે. આપણી આ વસુંધરામાં, તેથી જ પરંપરા જીવિત રહેલ છે. હું સુવિધાઓનો નિષેધ નથી કરતો, પરંતુ વિવેકને પણ ભૂલવો નહીં, તેનો પણ વિચાર કરવો જોઈએ અને સમાજે પણ કરવો જ જોઈએ. આપણે જે સુવિધા મળે છે, તે સમાજના છેલ્લા માણસ સુધી પહોંચવી જોઈએ. જેટલા મોલ વધતા જાય છે, તેટલા જ બેહાલ થઈ રહ્યા છે લોકો ! આપણા દેશમાં નવ કરોડ વનવાસી લોકો છે. તેમની સુવિધાઓનો આપણામાંના કેટલા લોકો વિચાર કરે છે ? તેમને સુવિધા આપી તો જુઓ, તે બધા તીરકમાન લઈને તમારાં સંરક્ષણ માટે ઊભા થઈ જશે. દેશની સીમાઓ આજે સુરક્ષિત નથી. ક્યારેક અહિંસાની રક્ષા માટે હિંસા પણ કરવી પડે તો વાંધો નહીં. વિનોદ માટે કહું છું, ‘તમારી પાસે લાઈસન્સવાળી હોય તો ભલે નહીં તો વગર લાઈસન્સની રાખો, પરંતુ દેશદાઝ તો હોવી જ જોઈએ.’ આ હું નથી કહેતો, વેદનો મંત્ર કહે છે, ‘યદિ નો ગાવ યથાનો હંસી યદ્યથ, યદિ પુરુષં તં ત્વા શીસેન વિદ્યામો યથા નો સો અવિશઃ’ જો કોઈ ગાયને મારે કે અશ્વને મારે, અથવા કોઈ ભદ્ર પુરુષને મારે, જો કોઈ આપણાં ભવનોને આગ લગાડે, તો વેદ કહે છે તેમને ગોળી મારી દો ! કોઈ પાપ નહીં લાગે. તં ત્વાં શીસેન વિદ્યામો યથા નો સો

અવિશઃ કે જેથી આ દેશ આ રાષ્ટ્ર વીરહીન ન થઈ જાય. દેશ કાયર ન થઈ જાય. અહીંની માટીમાં વીર પાકવા જોઈએ. આ મંત્ર મારો બનાવેલો નથી. આ મંત્ર અથર્વવેદનો છે. કદાચ વેદના ઋષિ દીર્ઘદ્રષ્ટા હતા, તેમને ખબર હતી કે આ દેશમાં જેહાદ કરવાવાળા આતંકવાદીઓ વધવાના છે ! આ રાષ્ટ્રમાં આવશ્યકતા ઊભી થઈ ત્યારે ઋષિએ શસ્ત્રો ઉપાડ્યાં છે. ‘શસ્ત્રેણ રક્ષિતં રાષ્ટ્રમ્’ પુનઃ ક્ષાત્ર પ્રવર્તતે. ઈદમ્ ક્ષાત્રમ્, ઈદમ્ બ્રાહ્મો. શાપાદપિ શરાદપિ. પરશુરામને પૂછવામાં આવ્યું કે, ‘મહારાજ ! તમો તો ઋષિ છો, આ શસ્ત્ર શા માટે હાથમાં પકડીને ચાલો છો ?’ તેમણે કહ્યું, ‘હું શાસ્ત્ર ભણાવી શકું છું. શાપ પણ આપી શકું છું અને શસ્ત્ર પણ ચલાવી શકું છું. શાસ્ત્રોનાં સંરક્ષણાર્થે શસ્ત્રને હાથમાં ધારણ કરવાં જ પડશે. જ્યારે રાષ્ટ્ર જ નહીં રહે તો તમે શાસ્ત્રો રાખશો ક્યાં ? માટે રાષ્ટ્રનું સંરક્ષણ પ્રથમ લક્ષ્ય હોવું જોઈએ. અરે ! આપણા દેશનું નામ બદલવાનો પ્રયત્ન થઈ રહ્યો છે. ૨૦૧૨માં ભારતનું અસ્તિત્વ ભૂંસી નાખવાના નિર્ણયો લેવાઈ રહ્યા છે. આ બધું તમો સમાચારપત્રોમાં વાંચતા હશો. આપણે કમર કસીને ઊભા થવાનું છે. આપણે સદૈવ એવી જ ઈચ્છા રાખીએ કે, અહીં મારો રામ જીવિત રહે, મારા કૃષ્ણની લીલાઓ થતી રહે. અમારા શંકરનો અભિષેક થતો રહે. દુર્ગાની નવરાત્રી થતી રહે, સંતોનું સન્માન થતું રહે. એમની સ્મૃતિમાં વ્યાખ્યાનો થતાં રહે. સ્વામી શિવાનંદજીનું સ્મરણ થતું રહે. સ્વામી ચિદાનંદજી મહારાજ પ્રતિ આપણે શ્રદ્ધા વ્યક્ત કરતાં રહીએ આવા સમાજનાં નિર્માણ માટે... વ્યક્તિ માત્રે જાગૃત થવું પડશે. અનેક સંતો અને સમુદાયો આ દિશામાં પ્રયત્નશીલ છે. તે સૌ ધન્યવાદને પાત્ર છે. બાકી મોટા ભાગનો સમાજ દોષોથી જ પરિપૂર્ણ છે. આ છ દોષોથી મુક્ત થવું જ પડશે. નિદ્રા, તંદ્રા, ભય, ક્રોધ, આલસ્ય અને દીર્ઘસૂત્રતા. નિદ્રાનો પરિત્યાગ કરો. ટીવીની સિરિયલોને કારણે દેશના મોટાભાગની નિદ્રા ઓછી થયેલ જ છે ને ? પરંતુ આ તો રાગમય જીવન છે. સમાજની વિવશતા છે. તે તમારી વાસના છે. દુર્ગુણોને આમંત્રિત કરવા માટેની એક દિનચર્યા છે. તેના ઉપર પૂર્ણવિરામ મૂકો. તમો નિદ્રામાંથી જાગો ત્યારે સંપૂર્ણ સ્વસ્થતાનો અનુભવ કરો, એટલી જ નિદ્રા કરો. નિદ્રા પ્રમાદ નથી. તે આવશ્યક છે, જાગો ત્યારે થાકેલા હારેલા

હોય તેવો અનુભવ થાય તો તે નિદ્રા નથી, બીમારી છે. નિદ્રા પછી ઊર્જાનો અનુભવ થાય તો નિદ્રાની સાર્થકતા.

બેઠા હો, અને આંખો ઝૂલ્યા કરે, તો તેનું નામ તંદ્રા છે. કર્તવ્યનું પાલન આવી અવસ્થામાં ન થઈ શકે. આવી વ્યક્તિ રાષ્ટ્રનું સંરક્ષણ શું કરી શકે? ભયભીત થઈને રહેવામાં વળી જીવન સાર્થક્ય શું? જે પાપી હોય તે જ વધુ ભયભીત હોય છે. ડર? ડર વળી કોનો? અરે! કોઈ મને દેખી લેશે તો? ડર શા માટે? નિર્ભય વ્યક્તિ જ નિષ્પાપ હોય, અને નિષ્પાપ વ્યક્તિ જ નિર્ભય હોઈ શકે. જેને ઈશ્વરમાં શ્રદ્ધા છે, પ્રભુમાં આસ્થા છે, પરમાત્મામાં વિશ્વાસ રાખે છે, તેનું સ્મરણ કરે છે. તેની કથા શ્રવણ કરે છે. પ્રભુ દ્વારા સંપાદિત સિદ્ધાંતોનું જીવનમાં પાલન કરે છે. ગીતા, રામાયણ, ભાગવત, ધમ્મપદ, જૈન ધર્મના પવિત્ર ગ્રંથ તથા શ્રીગુરુગ્રંથ સાહેબનો પાઠ કરે અને પોતાના જીવનમાં ઊર્જા એકત્રિત કરે છે, તે જ રાષ્ટ્રનું સંરક્ષણ કરી શકે છે.

ક્રોધ શાંતિપથનું સૌથી મોટું દૂષણ છે. સૌથી મોટો અવરોધ છે. નાની નાની વાતમાં ક્રોધ કરવો યોગ્ય નથી. ક્ષણેરુષ્ટા, ક્ષણે તુષ્ટા-રુષ્ટા તુષ્ટા ક્ષણે ક્ષણે અવ્યવસ્થિત ચિત્તાનાં પ્રસાદોડપિભયંકરુ. નીતિકાર કહે છે કે લોકો તો પ્રસન્ન હોય તો પણ તેઓનું દર્શન ભયંકર હોય છે. ક્યારે શું કરી બેસશે, તેનો કંઈ ભરોસો નહીં. અત્યારે આપણે આવા લોકોની વાત કરવાની નથી. આપણે અત્યારે ચર્ચા કરવાની છે. આપણા વ્યક્તિગત કર્તવ્યની. આપણે રાષ્ટ્રના પ્રહરી બનીએ. સ્વામી અધ્યાત્માનંદજીનું કર્તવ્ય છે પ્રહરી બનવાનું તેઓ પ્રહરી જ બની રહે. તમો સૌ જમીન ઉપર બેઠા છો, તમો જમીનદાર છો. અમે ચોકીદાર છીએ. તેથી જ દેશને ખૂણે ખૂણે ફરીને અમે સૌને જાગ્રત કરીએ છીએ. પ્રાર્થના કરું છું, ઈશ્વર અમારી પાસે આ સેવા કરાવતો રહે.

આપને મારું નમ્ર નિવેદન છે કે, સવારે સૂર્યોદય પૂર્વે જાગો, વ્યાયામ કરો, ખડતલ બનો. પોતાને માટે જ નહીં, પરંતુ દેશના સ્વસ્થ નાગરિક બની રહો. તમારા પૂર્વગ્રહને છોડો. વંદે માતરમ્ બોલો. જ્યાં લોકો માત્ર રાષ્ટ્રપ્રેમ માટે જ ભેગા થતા હોય તેની સાથે ખભેખભો મિલાવીને ચાલો. વર્તમાનકાળમાં રાષ્ટ્ર સંરક્ષણનો ભાર યુવાધન ઉપર જ છે. રાષ્ટ્રનાં સંરક્ષણનું કર્તવ્ય મારું છે,

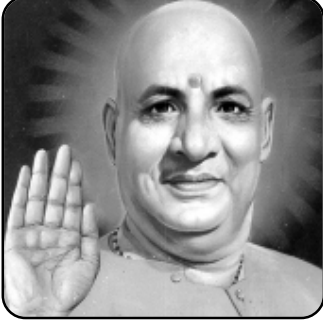
તમારું છે, દેશના પ્રત્યેક નાગરિકનું છે. રાષ્ટ્રસંરક્ષણની જવાબદારી માત્ર સૈનિકો ઉપર જ નથી, નેતાઓ ઉપર જ નથી. ભારતમાતાના શૃંગારની, તેની ઊર્જાનાં સંરક્ષણની, ભારતમાની શક્તિ તેના દિવ્ય વૈભવ, તેના પવિત્ર હિમાલય, તેની પવિત્ર નર્મદા, ભારતમાં વહેતી નદીઓ, હિમાલયથી વહેતાં ઝરણાંઓ મને આકંઠ કરીને કહી રહ્યાં છે, તેઓ મારું અને તમારું આહવાહન કરી રહ્યાં છે, કહી રહ્યાં છે સંરક્ષક બનો. પ્રત્યેક વ્યક્તિએ સેવક બનવું પડશે. જ્યારે આવો સંરક્ષણનો ભાવ આવશે, ત્યારે અહંકાર પણ જાગૃત થઈ શકશે. હું સેવક બનીને રહીશ. અમારા ભરતલાલજી કહે છે, ‘સબ તે સેવક ધર્મ કઠોરા, સીર ભરી જાઉં ઉચિત અસ મોરા.’ જ્યારે ભરતજી શ્રીરામને મળવા ગયા ત્યારે ખુલ્લા પગે ગયેલા, તેમને પગે ફોડલા પડ્યા હતા, તેમાંથી પાણી ગળતું હતું. તુલસીજી કહે છે, ‘ઝલકા ઝલકત પાયન કેસે, કી પંકજ કોષ ઓસ કણ જૈસે’ જાણે કમળ પુષ્પો ઉપર ઝાકળ પડી હોય તેવી રીતે ભરતજીના પગમાં પાણી ફૂટતું હતું. પરંતુ તેમને તેની વ્યથા ન હતી. જ્યાં ભાવ સેવાનો હોય ત્યાં પીડા પણ મીઠી લાગે છે. ‘હેરી મેં તો પ્રેમ દિવાની મેરા દરદ ન જાને કોઈ...’ ઈશ્વર કરે કે આપણામાં ઈશ્વર પ્રતિ સંપૂર્ણ સમર્પણ ભાવ જ જાગે. કારણ કે આપણામાં તેના અંશ છીએ. તેના દાસ છીએ, સેવક છીએ.

દેશનાં સંરક્ષણની ભાવનાનો ભાવ આપણા સૌનાં હૃદયમાં જાગવો જ જોઈએ. આપણાં હૃદયમાં પણ દેશપ્રેમનું દર્દ જાગે. દેશના ઉત્કર્ષ માટે આપણી ઊર્જાનો થોડો ભાગ ઉપયોગમાં આવે - આપણાં જીવન સમર્પિત બને, એટલું જ પ્રાર્થું છું.

હું જ્ઞાની નથી. અકિંચન સંન્યાસી છું. વિદ્વાન નથી, પહેરેદાર છું. માટે જ ઉતાવળે બોલું છું, પરંતુ બધું રાષ્ટ્રહિત માટે જ છે. રાષ્ટ્રને સમર્પણ છે. સ્વામી ચિદાનંદજી મહારાજને આ મારો અર્ધ છે. સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજનાં શ્રીચરણોમાં મારું નિવેદન છે. પૂજ્ય સ્વામી અધ્યાત્માનંદજીને વંદન. સૌ સંતોની કૃપા મારા ઉપર બની રહો એ જ પ્રાર્થના અને યાચના સાથે વાણીને વિરામ આપું છું. ઠું શાંતિ.

શિવાનંદ કથામૃત-૬

[ગુરુદેવ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજને આનંદ કુટીર હૃષીકેશમાં મળવા માટે અનેક આગંતુકો, મુલાકાતીઓ અને ભક્તો આવતા. તેઓ ગુરુદેવને વિવિધ વિષયો પર અનેક પ્રકારના પ્રશ્નો પૂછતા. ગુરુદેવ તેનો યોગ્ય જવાબ આપતા. આ પ્રશ્નો તથા તેના જવાબ ગુરુદેવની સાથે રહેતા સંન્યાસી શિષ્યો ચીવટપૂર્વક નોંધી લેતા. આ નોંધ એટલે શિવાનંદ કથામૃત. તેમાં ઘણી વ્યક્તિઓનો ફાળો છે. મુખ્ય ફાળો સ્વામી વ્યંકટેશાનંદનો છે. આ ઉપરાંત સ્વામી શિવાનંદ હૃદયાનંદ, સ્વામી ચૈતન્યાનંદ, સ્વામી સંતાનંદ, સ્વામી ગુરુશરણાનંદ, સ્વામી પરમાનંદ તથા બીજાઓએ સેવા આપી હતી.]

ધ્યાન વિશે

એક એન્જિનિયરે સ્વામીજીને પ્રશ્ન પૂછ્યો :
“સ્વામીજી, ધ્યાનની તર્કસંગત સમજણ આપો.”

ગુરુદેવે તરત જ જવાબ આપ્યો : “ઓજી, તર્કસંગત સમજણ પાછળ દોડશો નહિ. શ્રદ્ધા રાખો. બુદ્ધિ એ મદદરૂપ છે અને એક મોટી અડચણરૂપ પણ છે. તમે ઈશ્વરનું અસ્તિત્વ છે એવા નિષ્કર્ષ પર ઘણી રીતે આવી શકો તેમ છો, પણ તમારે બુદ્ધિની મર્યાદાને વધુ પડતી ઊંચી કરવી જોઈએ નહિ પછી તે અડચણરૂપ બની જશે. અહીં ફક્ત શ્રદ્ધા જ તમને મદદ કરી શકશે. તમને કયા સ્વરૂપનું ધ્યાન ગમે છે - સાકાર કે નિરાકાર ?”

“નિરાકાર, સ્વામીજી.”

“તમે એન્જિનિયર તરીકે જન્મ્યા હતા ?”

“ના, સ્વામીજી. હું કેટલાંક વર્ષ હાઈસ્કૂલમાં અને કોલેજમાં ભણ્યો અને પછી એન્જિનિયર થયો.”

“બરાબર છે - કમશ: તે જ પ્રમાણે યોગમાં પણ તમે એકદમ નિરાકાર બ્રહ્મ તરફ કૂદકો મારી શકો નહિ, નિરાકાર તત્ત્વ પર ધ્યાન ધરવા માટે આકારની જરૂર પડે છે. પરમસુખ અને શાંતિ પર, આકાશના સ્વરૂપ પર, હવા પર અને સર્વવ્યાપ્ત પ્રકાશ જેવા અમૂર્ત વિચાર પર ધ્યાન ધરો. મનને તે પોતે ઢળી શકે એવી

અંતર્નદ

મેં અંદરથી નાદ સાંભળ્યો : “શિવ, જાગ્રત થા !
અને તારા જીવનના પાત્રને આ અમૃતથી ભરી દે;
તેને બધાની સાથે વહેંચ,
હું તને તે માટે બળ, શક્તિ, સામર્થ્ય અને જ્ઞાન આપીશ.”
હું તેના આદેશને અનુસર્યો;
તેણે પાત્રને ભરી જ દીધું;
અને મેં તે બધાંને વહેંચ્યું. - શિવાનંદ

કોઈ વસ્તુ જોઈએ છે. અને આકાશ અથવા હવા અથવા પ્રકાશ તે આપી શકશે. પરમસુખ અને શાંતિ પર ધ્યાન ધરો આ નિરાકાર ધ્યાન છે.”

“સ્વામીજી, મને એક બીજી શંકા છે. આ જીવન પછી બીજા કશાની ઈચ્છા ન રાખનાર મનુષ્ય સારું સદ્ગુણી જીવન ગાળનાર, ઉદાર, ઉમદા અને સાચું બોલનાર, સમાજના કલ્યાણ માટે કાર્ય કરનાર અને સારા માણસ તરીકે શરીર છોડનાર ન હોઈ શકે ? તે પોતે પણ પોતાના જીવનથી પૂર્ણપણે સંતોષી હશે.”

ગુરુદેવે કહ્યું : “એક કૂતરો પણ તેના જીવનથી પૂરેપૂરો સંતુષ્ટ છે. શું આવો સંતોષ તમારું લક્ષ્ય છે ? જો તમે સદ્ગુણી જીવન જીવો અને મરણ પામો તો તમે સારા માણસ તરીકે મરણ પામશો, સંત તરીકે નહિ. તમને મોક્ષ મળશે નહિ.”

“સ્વામીજી, મોક્ષ મેળવવાની શું જરૂર છે ?”

“આ સમજવા માટે તમારે સત્સંગનો આશ્રય લઈ ધર્મગ્રંથોનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. બધા પ્રકારની કામનાઓ અને દુષ્ટ સંસ્કારોથી ઘેરાયેલી તમારી બુદ્ધિ મોક્ષની જરૂરને પણ સમજી શકશે નહિ. આવા પ્રકારની બુદ્ધિ આસુરી બુદ્ધિ છે. ગીતા વાંચો, સત્સંગમાં જાઓ અને સંતો તથા સંન્યાસીઓનાં પ્રવચનો ધ્યાનપૂર્વક સાંભળો. પછી તમારામાં વિવેક ઉદ્ભવશે. તમે સમજી

શકશો કે આ સંસાર શોક અને વેદનાથી ભરેલો છે. બંગલો, મોટરકાર, ક્ષુદ્ર અધિકાર અને થોડોક પગાર જે તમે આજે મેળવો છો તે સંતાપમાં વિવેકના વિકાસ સાથે ઓછપ લાગશે. તમારી આકાંક્ષા વધતી જશે. તમે તમારી જાતને મુક્ત કરવા ઈચ્છશો.”

માઈકોસ્કોપનો લેન્સ તૈયાર કરવામાં કેટલી બધી મહેનત કરવી પડે છે. અભ્યાસપૂર્વક ખૂબ ઘસીને તમે તેની અંદર જોઈ શકો છો. તે જ પ્રમાણે ખૂબ અભ્યાસ અને સત્સંગ પછી જ તમારી બુદ્ધિ પારનો વિચાર કરી શકશે.

તમારે વૈરાગ્યનો વિકાસ કરવો જોઈએ. તે પ્રથમ જરૂરિયાત છે. કઠોપનિષદનો પાંચ વર્ષનો નાનો છોકરો જે વૈરાગ્ય ધરાવતો હતો તે તમે ધરાવતા નથી. તેણે ખૂબ લાંબું આયુષ્ય, ખૂબ મોટી સંપત્તિ, ખૂબ સ્વરૂપવાન અપ્સરાઓનો કાફલો વ.નો ઈન્કાર કર્યો. તેને તો ફક્ત મોક્ષ જ જોઈતો હતો. તે જાણતો હતો કે આ બધી વસ્તુઓ તેની ઈન્દ્રિયોને થકવી નાખશે અને નબળાઈ અને વૃદ્ધાવસ્થા આવી જશે. તમે આનાથી લાભમાં ભાગવું મળે તો પણ સંતુષ્ટ થઈ જાત.

યમરાજ કહે છે : “આવા લોકોને મારી હથેળીમાં હું કચરી નાખું છું. જેને મોક્ષ માટે ઉત્કટ ઈચ્છા નથી, જે પોતાની જાતને મહેનત કરીને સાધનામાં જોડતો નથી તેને અનંત જન્મ પછી જન્મની યાતના સહન કરવી પડશે.”

“હવે તમારા મનમાં શાંતિ થઈ ? જ્યારે તમારું મન કામનાઓથી ભરેલું હોય ત્યાં સુધી તે કેવી રીતે શક્ય બને ? ગીતાનો અભ્યાસ કરો. કામનાઓ અને અભિમાનમાંથી ‘હું’પણું અને ‘મારા’પણામાંથી મુક્ત બનો. શ્રદ્ધા અને ભક્તિનો વિકાસ કરો. પછી તમે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરશો અને તેનાથી શાંતિ મળશે. જેનો તમને આજે ખ્યાલ જ નથી એવી શાંતિ મળશે.”

“વૈરાગ્યનો વિકાસ કરવો કેટલો મુશ્કેલ છે ! લોકોને ફક્ત નાનું આશ્રયસ્થાન, કેટલીક સુવિધાઓ અને સુખસગવડો, સ્ત્રી અને બાળકોમાં જ રસ છે. આપણી પાસે હજારો ધનિક લોકો અને હજારો ભલા માણસો પણ છે. પણ તમારી પાસે સંત કેટલા છે ? આજે તો દુનિયામાં સાચા જિજ્ઞાસુ પણ ખૂબ ઓછા છે.

ભલા માણસની તમારી કક્ષામાં વિવિધ પ્રકાર હશે. ગાંધીજી પ્રકારના તમારી કક્ષામાં કેટલા માણસ હશે ?”

“તમે ભલા ગણેલા માણસો શું કરો છો ? તેઓ સાચા અને ઉમદા હશે, તેઓ ઉદાર અને પવિત્ર હશે. છતાં તેઓ પણ હાઈથી સ્વાર્થી હોઈ શકે. તેઓ સંપત્તિ ભેગી કરે અને ફક્ત તેમની પત્નીઓ અને બાળકોનું જ ધ્યાન રાખે. બધાં બાળકો પોતાનાં છે એવું તેમને લાગશે ? જ્યારે તેઓ બજારમાંથી મીઠાઈ લાવશે ત્યારે તેઓ શું પ્રથમ બીજાં બાળકોને તે આપશે ? ના. કારણ કે એક જ આત્મા બધામાં વસેલો છે તે સત્યનું તેમને જ્ઞાન નથી. જ્યાં સુધી આ સત્ય તેમનામાં ન ઉતરે, જ્યાં સુધી તેઓ પરમ અસ્તિત્વ પર ધ્યાન ન ધરે અને તેનો સાક્ષાત્કાર કરવાનો ઉત્કટ પ્રયત્ન ન કરે ત્યાં સુધી તેઓ ત્યાગ અને નિષ્કામ સેવાનો સાચો મિજાજ કેવી રીતે પારખી શકે ?”

“ફક્ત પાશવી ગુણો ભરેલા માનવ પ્રાણી બનવા કરતાં ભલા માણસ બનવું એ નિઃશંકપણે વધુ સારો આદર્શ છે. પણ તે છેડે પહોંચવાનો એક માર્ગ માત્ર છે, તે લક્ષ્ય તરફનું પગલું છે, લક્ષ્યનો છેડો નથી. લક્ષ્ય આત્મસાક્ષાત્કાર કે મોક્ષ છે. તેને પ્રાપ્ત કરવા માટે તમારે ભલા બની ભલું કરવું જોઈએ અને તે ઉપરાંત તમારે હજી વધુ કરવાનું છે - તમારે સારાસારનો વિવેક, વૈરાગ્ય અને જીવન માટેના સાચા દૃષ્ટિબિંદુનો વિકાસ કરવાનો છે. તમારે ધ્યાન ધરવું જોઈએ, જપ અને કીર્તન કરવાં જોઈએ અને ધર્મગ્રંથોનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. પછી ઈશ્વરકૃપાથી તમે જીવનના લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરી શકશો.”

આધ્યાત્મિક સૂચનો

એક સરકારી વકીલે ગુરુદેવને થોડાક શબ્દોમાં ઉપદેશ આપવા કહ્યું. ગુરુદેવે હા પાડી. “ગરીબની સેવા કરો, તેમની નિઃશુલ્ક સેવા કરો. તમારા ઘર અને ઓફિસને વૃદ્ધાવન જાણો. તમારાં બાળકોને ભગવાનનાં સ્વરૂપો માનો. તમારા દૃષ્ટિબિંદુમાં ફેરફાર કરો. દરેક કાર્ય ભગવાનની પૂજા સમજીને કરો. સતત તેની મનમાં યાદ રહે તેનો મહાવરો પાડો.”

“સ્વામીજી, કામ કરતી વખતે આ યાદ ઘણી વાર તૂટી જાય છે અને તેને સતત ચાલુ રાખવી મુશ્કેલ

બની જાય છે.”

“સાચું છે, પણ સતત અભ્યાસથી તે શક્ય બની જશે. વારંવાર યાદદાસ્તનો પ્રવાહ ચાલુ રાખો. વારંવાર તમે તેનું કામ કરી રહ્યા છો તેવો ભાવ રાખો. પ્રાર્થના કરવી એ ફક્ત તેનું કાર્ય છે. બીજું, ભગવાને કૃપા કરીને તમને ભક્તિ અને સંકીર્તનના પ્રસાર માટે તમને તેના સાધન તરીકે પસંદ કર્યા છે. ભગવાનના નામ, તેની ભક્તિ અને તેની કીર્તિનો પ્રસાર કરવો એ તમારી પવિત્ર ફરજ થઈ પડે છે. તમારે આથી વધારે શું કરવાનું છે ? તે તમારા પર ખૂબ ખુશ થશે.”

ગુરુ અને આજ્ઞાધીનતા

જ્યારે ગુરુદેવ બ્રહ્માનંદ નામના એક યુવાનને મળ્યા ત્યારે તેને આવકાર આપતાં કહ્યું : “ન ગુરુર્ન શિષ્યઃ ચિદાનંદરૂપઃ શિવોઽહમ્ શિવોઽહમ્ - નથી ગુરુ નથી શિષ્ય, હું શિવ છું, હું શિવ છું !”

“ધન મળ્યું છે ? તું ક્યારે જાય છે ? અને હવે પછીના ગુરુ તરીકે તું કોને સ્વીકારે છે ?”

“સ્વામીજી, મારા છેલ્લા ગુરુ અ એ કહ્યું હતું કે મારે કોઈને પણ ગુરુ તરીકે સ્વીકાર્યા વગર ભ્રમણ કરવું. મને ફાન્સમાં જવાનું એક આમંત્રણ છે. શું કરવું તે વિચારી રહ્યો છું.”

“સૌથી પહેલાં નિર્ણય કર કે તારે મોક્ષ જોઈએ છે કે પૈસા.”

“સ્વામીજી, મારે તો ફક્ત મોક્ષ જ જોઈએ છે, પૈસા તો એની મેળે આવી મળશે.”

“અભિગમની આ વિચિત્ર રીત છે. જો તારે મોક્ષ જોઈતો હોય તો તારે ધનનો વિચાર પણ ન કરવો જોઈએ. જો તું એમ વિચારતો હોય કે સાધનાથી તને આપમેળે ધન પણ મળશે તો તું તારી જાતને ભ્રમમાં રાખે છે, મોક્ષ માટેની તારી આકાંક્ષા પૂરતી દઢ નથી. જો તારે ખરેખર મોક્ષ જોઈતો હોય તો એક જ સ્થાનને વળગી રહે, એક ગુરુનો સ્વીકાર કર અને તે તને જે અભ્યાસ કરવાનો કહે તે પ્રમાણે અભ્યાસ કર. મેં હજી સુધી એવા કોઈ મનુષ્યને સાંભળ્યો નથી જે કહેતો હોય : “બધા મારા ગુરુ છે.” આવું કહેનાર તું પ્રથમ વ્યક્તિ છે. આ બતાવે છે કે તારી ઈચ્છા કોઈને પણ અનુસરવાની નથી. આ ચાલી શકે નહિ.”

“પણ, સ્વામીજી મેં ઓફિસમાં કામ કર્યું. ત્યાં મારે ગુલામ થવું પડ્યું. મેં ડૉ. વેને ત્યાં સેવા આપી અને તેનો ગુલામ થવું પડ્યું. મેં કને ગુરુ માની તેમની સેવા કરી અને તેમનો ગુલામ બનવું પડ્યું. જો મારે આમ જ કરવાનું હોય તો સ્વામીજી, હું સ્વતંત્ર ક્યારે થઈ શકું ? દરેક ગુરુ મને તેમના હેતુ માટે જ મારો ઉપયોગ કરવાનું ઈચ્છે છે. સ્વામીજી, મારી ઈચ્છા પ્રમાણે હું ક્યારે કરી શકીશ ?”

“તારે કઈ સ્વતંત્રતા જોઈએ છે ? તારે શું મેળવવું છે ? આ સ્વતંત્રતા તને બેસુમાર અંધકારવાળા ઊંડા કૂવા તરફ દોરી જશે. તું જેને સ્વતંત્રતા માને છે તે ખરેખર સ્વતંત્રતા નથી પણ સ્વેચ્છાચાર છે. તે તને મૂર્ખ બનાવશે અને તારી નબળાઈઓ વધતી જશે. સ્વતંત્રતાની આ ખોટી વાતો છોડી દે અને આત્મસંયમના અભ્યાસમાં ગંભીરતાથી જોડાઈ જા.”

“ગુરુની આજ્ઞા પાળ. તે ઘડે તેમ ઘડાવ. પછી જ તું જલદી આધ્યાત્મિક પ્રગતિ કરી શકશે. અથવા તને ગમે તે કર, એક સ્થળેથી બીજા સ્થળે ફર્યા કર, તે દિવસ માટે જે કોઈ રસ્તામાં મળે તેને ગુરુ કર અને આધ્યાત્મિક નાશને વહોરી લે ! જ્યારે તને કેટલાક કડવા અનુભવો થશે ત્યારે તું યોગ્ય માર્ગ પર પાછો આવીશ. પછી યોગ્ય માર્ગ ક્યો તેની તને ખાતરી થઈ ગઈ હશે. તે જ બરાબર છે. ઈશ્વર તને આશીર્વાદ આપે !”

અહં-હનન EGO-DECTOMY

હંડનમાંથી તાજેતરમાં પાછા આવેલા એક સર્જન ડૉક્ટરે ગુરુદેવને જણાવ્યું કે તેમણે આંખનાં અનેક ઓપરેશન કર્યા હતાં. ગુરુદેવે તેમને વિશેષમાં પૂછ્યું : “તમે ‘Ego-Dectomy : અહં-હનન’નાં કેટલાં ઓપરેશન કર્યા ?”

ગુરુદેવે Ego-Dectomyનો અર્થ અહંકારનો નાશ કર્યો હતો. ડૉક્ટર સમજી ગયા અને જવાબ આપ્યો : “સ્વામીજી, હજી સુધી તો એકે આવું ઓપરેશન કર્યું નથી અને હું પહેલું ઓપરેશન મારા પર જ કરવાનો પ્રયત્ન કરીશ.”

ગુરુદેવ બધાની સાથે ડૉક્ટરના જવાબની કદર કરી.

- Sivananda's Gospel of Divine Lifeમાંથી સાબાર અનુવાદ

યોગ એ જ જીવન

- શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી

ષટ્ક્રિયા-૨

ઘૌતિ

ઘૌતિ એટલે ધોવાનું - TO WASH. અહીં આપણે મોઢાથી અન્નનળી અને પેટ સુધીના સમગ્ર માર્ગની સફાઈ કરીએ છીએ. સાધારણ રીતે વમનઘૌતિ (ગજકરણી) અથવા તો વસ્ત્રઘૌતિ એમ બે ઘૌતિ ક્રિયાઓ જ પ્રચલિત છે. છતાં યોગસારમાં દંતઘૌતિ, જિહ્વાઘૌતિ, કર્ણઘૌતિ, કપાલચંદ્રઘૌતિ, ચક્ષુઘૌતિ, વારિસારઘૌતિ, વાતસારઘૌતિ, વહ્નિસારઘૌતિ અથવા અગ્નિસારઘૌતિ, હૃદ્ઘૌતિ, દંડઘૌતિના ઉલ્લેખો પણ કરવામાં આવેલા છે.

આ બધાનો વિશેષ પ્રચાર શિવાનંદ આશ્રમ, બિહાર સ્કૂલ ઓફ યોગ, મોંઘીરના પરમાચાર્ય પરમહંસ સ્વામી સત્યાનંદ સરસ્વતીજીએ વિશેષ રૂપે કરેલો છે. (તેઓ પણ શ્રીસદ્ગુરુ દેવ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજના જ શિષ્યરત્ન છે. હજુ હયાત છે અને દિવ્યસાધનાઓ જેવી પંચાગ્નિસાધના, અવધૂતસાધના સતત કરતા રહે છે.)

આ બધી પ્રક્રિયાઓ વિશે વાંચતાં પૂર્વે આપના મનમાં પ્રશ્ન સંભવી શકે કે આજના વાયટુકે વર્લ્ડમાં આવી અટપટી યોગવિદ્યાઓનો કંઈ ઉપયોગ ખરો. ઉત્તર છે, જી હા ! By all means, it's must to Y2K world only. ધેન અ કોમન ઓર અ રૂરલ પરસન સર !

આ પ્રશ્ન ખૂબ જ શાંતિથી વિચારવા જેવો છે અને હવે પછી જે કંઈ કહેવાઈ રહ્યું છે તેની સાથે આપ સૌ સંમત અવશ્ય થશો અને હવે પછીની આ યોગક્રિયાઓ અને યોગપ્રકરણોમાં અવશ્ય રસ લેશો તેની ખાતરી છે.

આપણી ચોપાસના સમાજને જોઈએ તો ડ્રગ્સંબંધી સભાનતા વધી છતાં ડ્રગ લેવાનું ઓછું થયું કે વધ્યું ? સેક્સનું નોલેજ કોમન થવાથી સેક્સ ઈન્ડલજન્સ ઓછું થયું કે કોમન થયું ? STRESS વધ્યો કે ઘટ્યો ?

SUICIDES વધ્યા કે ઘટ્યા ? આ બધાનું કારણ બહાર નથી, આપણી અંદર છે.

જ્યારે પરિવારોમાં અસંતુલન વધતું જાય છે, માતાપિતા-બાળકો વચ્ચે અંતર વધતું જાય છે ત્યારે તે મનસ્વી જીવનમાં વિસંવાદિતા પણ વધતી ચાલે છે, ત્યારે આપણે આપણા યુથના જીવનની વસંત પાંગરે, મહોરે ત્યાં જ તેની પાનખર લાવી મૂકીએ છીએ. નાનાં-મોટાં સૌને પ્રેમ વહાલો હોય છે.

પ્રાણીને પણ સ્નેહ જોઈએ છે. આપણે આપણાં બાળકોની કાળજી લેવાનો કેટલો સમય છે. તેમની સાથે જીવવાનો, તેમને જીવન આપવાનો કેટલો સમય છે ? આપણે બાળકોને જન્મ આપ્યો છે - જીવન આપ્યું ? તેમનાં જીવન નિર્માણ કરવાની, જીવન ઘડતર કરવાની આપણી જવાબદારી ખરી કે નહિ.

તેઓ માતાપિતાના સ્નેહથી વંચિત ડ્રગ્સના રવાડે ચઢે છે. યુવક-યુવતીઓ દેહમાં આકર્ષાય અને પછી વફાદારી ન નિભાવી હોય એટલે અહં ઘવાતાં દુઃખના દાવાનળમાં સળગે છે, ત્યારે તેમના જીવનમાં જે કેમિકલ રિએક્શન થાય છે તેનો ઉપાય મનોવૈજ્ઞાનિકો જ નથી. હા, તેઓ મદદ કરી શકે છે, પરંતુ દવાઓના વધુ પડતા ડોઝથી જીવનવસંત પુનઃ પાંગરે તે પહેલાં જીવનવૃક્ષ શુષ્ક થઈ જઈ ઉદાસ, ખિન્ન અને કલેશના આતંકમાં અભડાઈ જાય છે, ત્યારે આ સાધારણ યોગક્રિયાઓ, જલનેતિ, વમનઘૌતિ અને શિવાનંદ પ્રાણાયામ કે યોગનિદ્રા આ બાળકોને ફરીથી નવજીવન જીવવા પ્રેરણાનું પીયૂષપાન અવશ્ય કરાવે છે.

છેલ્લાં ૩૫ વર્ષથી અમે અનેક આવાં યુવક-યુવતીઓનાં જીવનમાં નવજીવનની ચેતનાનો ગુલમહોર ફરીથી ખીલેલો અનુભવ્યો છે. આ શીળો વસંતનો વાયરો અનેક પરિવારોને ફરીથી આનંદ આપી શક્યો છે, માટે જ યોગ એક જીવનશૈલી બની છે.

અમેરિકન કંપનીઓ યોગના પેટન્ટ શા માટે કરવા માંડી છે ? કારણ કે તેમણે સૌએ અનુભવ્યું છે કે જીવનવસંતનો પમરાટ લોસ વેગસમાં નથી, ત્યાં પૈસા ગુમાવવાના જ છે ને કોઈક કમાય તો તે કામિનીકાંચન અને મદ્યપાનના તાણાવાણામાં અટવાઈને જીવનઝંજામાં ડૂબી જાય છે. લોસવેગસમાં કોઈ મિલિયન્સ ડોલર જીતીને આવ્યો હોય અને પછી તેણે પોતાના ગામમાં શાળા બંધાવી હોય કે હોસ્પિટલ બાંધી હોય તેવું સાંભળ્યું છે ! એ તો બધું દૂધનું દૂધમાં અને પાણીનું પાણીમાં.

યોગની ક્રિયાઓનો અભ્યાસ 'હાઉ' નથી. 'હાઉ' નહોતો. માત્ર તેને સમજવાનો પ્રયત્ન કરવાનો છે અને ધેન એવરીથિંગ બિકમ્સ ઈઝી.

વમનઘૌતિ

વમનઘૌતિ કે જલઘૌતિ અથવા ગજકરણી કે કુંજલક્રિયા આ બધાં એક જ ક્રિયાનાં વિવિધ નામ છે. વમન એટલે વોમિટિંગ આઉટ કે ઊલટી કરી નાખવી તે, જલઘૌતિ એટલે પાણીથી ધોવામાં આવે છે. માટે ગજકરણી અને કુંજલક્રિયામાં 'ગજ' અને 'કુંજર' આ બંને શબ્દો હાથીના પર્યાય છે. અર્થાત્ હાથી જેમ પાણી પીવે તેમ પી જવું અને પછી હાથી જેમ પાણીનો ફુવારો કરીને કાઢે તેમ પાણી કાઢી નાખવું.

વહેલી સવારે દાંત સાફ કર્યા પછી, પેટ સાફ આવ્યા પછી. (ન આવ્યું હોય તો ચિંતા નહિ, આ પ્રક્રિયાથી આવી જશે.) ત્રણેક જગ એટલે કે દસથી બાર ગ્લાસ ચારથી સાડા ચાર લિટર નવસેકું (LUKE WARM) પાણી લેવું. તેમાં એક જગમાં એકથી દોઢ ચમચી મીઠું નાખવું. હા ! જો તમને હાઈ બ્લડપ્રેશર હોય, હાર્ટનો કોઈ સિરિયસ પ્રોબ્લેમ હોય તો તમારે તમારા ડૉક્ટરની સલાહ પછી એક્સપર્ટ યોગ ટીચરની હાજરીમાં પહેલી વાર આ ક્રિયા કરવી. થોડા ઊંચા

સ્થાને ઊભા રહીને ઝપાટાબંધ કોમ્પિટિશન કરતા હો તે પ્રમાણે છથી સાત ગ્લાસ પાણી પી જવું.

ગ્લાસ પેલા નાની સાઈઝના ડિસ્પોઝલ આવે છે, તેવા નહિ, તેમ મોટી સાઈઝના બિયર મગ પણ નહિ. એવરેજ રેગ્યુલર ગ્લાસ રાખવો - ધીરે ધીરે પાણી પીવું નહિ. It must be quick Sir ! છથી સાત ગ્લાસ પાણી - અને તે પણ હૂંફાળું ગરમ, મીઠાવાળું પાણી પીવાની આપણને ટેવ નથી. માટે બે ગ્લાસ પછી નન પપ મમ રેરે થશે, પરંતુ રોકાવાનું નહિ. જેને રેગ્યુલર બિયર પીવાની ટેવ હોય તેમનું પેટ મોટું થઈ ગયું હોય છે, તેઓ આઠથી દસ ક્યારેક સોળેક ગ્લાસ જેટલું પાણી પણ પી જતા હોય છે.

બસ, હવે થોડા આગળ ઝૂકો. પેટમાં વજન આવતાંની સાથે બધું જ પાણી ધોધમાર બહાર નીકળી જશે. જો ન થાય તો જમણા હાથની વચ્ચેની ત્રણ આંગળી મોઢામાં નાખો, તેને જીભના નીચેના ભાગ સુધી લઈ જઈ થોડું દબાવો, પાણીનો ફોર્સ અંદરથી બહાર આવે ત્યારે આંગળાં મોંમાંથી બહાર કાઢી લેવાં. આ પ્રમાણે આંગળાં મોંમાં ચારપાંચ વખત નાખવાં, લાગે કે હવે પાણી પેટમાં નથી, ત્યારે હાથ અને મોં સાદા પાણીથી ધોઈ નાખવાં.

બે કે ત્રણ ગ્લાસ જ માત્ર પાણી પીને હો હો કરીને પાણી કાઢવાનો પ્રયત્ન કરવો નહિ. કારણ વગરનું ગળું ખરડાશે અને you will be creating problem for your own self! Sir ! માટે પૂરેપૂરું પાણી પીવું. પછી જ્યારે લાગે કે હવે નહિ પીવાય ત્યારે ફરીથી એક ગ્લાસ પાણી પીવું. અને અનુભવાય કે હવે તો મરી જ જવાશે, ત્યારે પણ એક ગ્લાસ પાણી પી જ લેવું. બસ, આ તમારો ગ્લાસ પૂરો પી શકાશે નહિ, પાણી ફોર્સથી બહાર આવતું રહેશે.

જી હા ! આ ક્રિયા કર્યા પછી એક કલાક સુધી કંઈ પણ ખાવું કે પીવું નહિ. જો ખાઈ લેશો તો પેટમાં રહેલું ગરમ પાણી+મીઠું+તમારો ખોરાક થોડી વાર પછી જોરથી પેટમાં આંટી આવતી હોય તેવો દુખાવો ઉત્પન્ન કરશે, પરંતુ આ ક્રિયા કર્યા પછી એકાદ કલાકે પેટમાં રહેલું શેષ પાણી પેશાબ વાટે જોરદાર પ્રવાહમાં

નીકળી જશે, ત્યારે તમો ખૂબ જ હળવાશનો અનુભવ કરશો.

વમનઘૌતિ દમ, ડાયાબિટીસ, પેટના વાયુ, અજીર્ણ, કબજિયાત, ત્વચાના રોગ, એસિડિટી માટે ખૂબ જ ઉપયોગી સિદ્ધ થઈ છે. અમ્લનળી અને જઠરમાં જમા થયેલી ગંદકીનો નાશ થવાથી પાચક રસોને અંદર આવવાનું અને ભોજન પચાવવાનું સરળ બને છે. માઈગ્રેનના રોગીઓ માટે આશીર્વાદસમાન આ પ્રક્રિયા છે, પરંતુ જો પેટમાં ચાંદી પડી હોય અને હર્નિયા વગેરે હોય તો તેનો અભ્યાસ નિવારવો જોઈએ.

વમનઘૌતિનો અભ્યાસ આગળ કહ્યું તે પ્રમાણે ડ્રગ્સ અને ડ્રિંક્સના વ્યસનવાળાઓ માટે ખૂબ જ લાભદાયક છે. જો તેઓ જાતે એમ સમજતા હોય કે હું ખોટે માર્ગે છું. મારે મારી જાતને આ વ્યસનમાંથી મુક્ત કરવી જોઈએ અને ત્યાર પછી જો તે વ્યક્તિ યોગાભ્યાસમાં રસ લેવા લાગે તો તે ખરેખર આત્મઉત્કર્ષ અને આત્મઉન્નતિ કરી શકે છે. બાકી એક વ્યક્તિ એક ઘોડાને નદીકિનારે લઈ જઈ શકે, પરંતુ ઘોડો પોતે જ જો પાણી પીવા ન માગતો હોય તો સો લોકો ભેગા થઈને પણ તેને પાણી પીવડાવી શકે નહિ.

યોગ તો જીવન જીવવાની કળા છે. યોગ આર્ષદેષ્ટાઓ અને ઋષિમુનિઓનો આશીર્વાદ છે. ભારતીય સંસ્કૃતિ અને સંસ્કારનો ભવ્ય વારસો છે. યોગ વર્તમાન વિશ્વ માટે અમૃતમય સંજીવની છે, તે દિવ્ય યોગનો વિનિમય કરીએ અને ધન્ય બનીએ.

વસ્ત્રઘૌતિ

આ પૂર્વે આપણે વમનઘૌતિ અથવા તો જલઘૌતિની વાત કરી. તે પ્રક્રિયા સહેલી છે, જ્યારે વસ્ત્રઘૌતિ થોડી મુશ્કેલ છે. વમનઘૌતિ પહેલે જ દિવસે માત્ર પાંચ જ મિનિટમાં શીખી શકાય અને કરી પણ શકાય, જ્યારે વસ્ત્રઘૌતિના અભ્યાસ માટે શ્રદ્ધા અને સબૂરીથી કામ લેવું પડશે.

વસ્ત્રઘૌતિનો અભ્યાસ સવારે દંતધાવન અને મળત્યાગ પછી જ કરવો જોઈએ. તે માટે બે ઈંચ પહોળું મલમલનું પાંચથી છ ફૂટ લાંબું વસ્ત્ર - પાટો બાંધવાનો

હોય તેવું, પરંતુ પાટા માટે જે લિનિયન આવે છે, તે નહીં, બંને તરફની બાજુમાંથી કપડાના દોરા - ફાઈબર્સ લટકતા ન હોવા જોઈએ. તેને બંને બાજુથી હાથેથી ઓટી લેવું (સાદા ટેભા - ટાંકા લઈ લેવા) જોઈએ. આ વસ્ત્રને એક તપેલીમાં થોડા હલકા ગરમ પાણીમાં નવસેકું પાણી, થોડું એકાદ ચમચી મીઠું નાખીને, તેમાં પલાળવું. પછી સ્કવેટિંગ - ઉભડકપગે બેસવું. દેશમાં મળત્યાગ માટે અંગ્રેજી કમોડ વગર બેસે છે તેમ બેસવું.

જેમનાથી ન બેસાય તે નાના સ્ટૂલ કે ટિપોય લઈને બેસે.

એ પછી જેમ સ્પગેટી અથવા તો ન્યુડલ્સ કે પાસ્તા ગળી જાઓ છો, તેમ આ કપડાના એક છેડાને ચાલ્યા વગર મોઢાની લાળ (સલાઈવા) સાથે ધીરે ધીરે ગળવું.

પહેલા દિવસે આપું

કપડું ગળાશે નહિ. માટે ધીરે ધીરે બે-ચાર દિવસ પ્રયત્ન કરતાં રહેવું. એ પછી કાઢતી વખતે ઝપાટાબંધ ખેંચવું નહિ. ધીરે ધીરે શાંતિથી ઉતાવળ વગર કાઢવું. અને કુશળ યોગી લોકો તો આ કપડું ગળી જઈને તેનો એક છેડો મોઢામાં બહાર રાખે છે, અને પેટમાં જઠરમાં ગયેલા કપડા સાથે નૌલી ક્રિયા પણ કરતા હોય છે. નૌલી ન કરીએ તો પણ ૧૫થી ૨૦ મિનિટ સુધી કપડું અંદર જ રાખીને પછી ધીરે ધીરે બહાર કાઢવું.

વસ્ત્રઘૌતિનો અભ્યાસ આરંભમાં પ્રવીણ યોગાચાર્યની ઉપસ્થિતિ અને માર્ગદર્શનમાં જ કરવો. આ અભ્યાસ ખાલીપેટે કરવો જોઈએ. અર્થાત્ સાંજે જમ્યા હોઈએ પછી સવારે દાંત સાફ કર્યા પછી, મળત્યાગ કર્યા પછી વસ્ત્રઘૌતિનો અભ્યાસ કરવો. વધારે પડતું લાંબું વસ્ત્ર ન લેવું, કારણ કે આમ કરવાથી આ વસ્ત્ર આંતરડામાં પણ પ્રવેશ કરી જાય તેવી

(અનુસંધાન પાન-૨૬ પર)

ઉપનિષદ-યાત્રા

શ્રી ગુણવંતભાઈ શાહ

બ્રહ્મને દર્શન દ્વારા જ પામી શકાય

ऋષિના શબ્દો : મત્વા સર્વં પ્રોક્તમ્ ત્રિવિધં બ્રહ્મમેતત્ ।

(શ્વેતાશ્વતર ઉપનિષદ, અધ્યાય-૧, મંત્ર-૧૨)

ભાવાર્થ : ક્ષર, અક્ષર, અવ્યય, બ્રહ્મ છે એ ત્રિઅક્ષરે. જાણવા યોગ્ય જે સર્વ નિશ્ચે તે જાણવું રહ્યું !

અંતે તો દૂધનું દૂધ હોયે

ગાય દૂધ આપે છે. દૂધમાંથી અનેક પ્રકારનાં મિષ્ટાન્ન બને છે : દૂધપાક, શિખંડ, ગુલાબજાંબુ, રસગુલ્લાં, સંદેશ, બરફી, પેંડા, આઈસક્રીમ ઇત્યાદિ. નરસિંહ મહેતાની સંમતિથી આપણે કહી શકીએ કે દૂધમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી આ 'વિવિધ રચના' દ્વારા આપણે 'અનેક રસ' લઈએ ત્યારે પણ એક બાબત ભૂલવાની નથી કે, 'અંતે તો દૂધનું દૂધ હોયે.'

અસ્તિત્વ રહસ્યમય છે. એ રહસ્ય ઊંડું છે તેથી તેની ભાળ પામવા માટે ઉપરછલ્લી જિજ્ઞાસા નહીં ચાલે. એ માટે તપ અને સાતત્ય જોઈએ. આપણે ત્યાં સૂર્ય માટે પણ 'તપ' શબ્દ પ્રયોજાય છે. તપ એટલે તાપ. સૂર્યની તપશ્ચર્યામાં સાતત્ય છે અને તાપ છે તેથી તેને 'તપસ' પણ કહ્યો છે. જિજ્ઞાસા જ્યારે રહસ્યના મૂળ તત્ત્વ સુધી પહોંચવા મથે ત્યારે તેને બ્રહ્મજિજ્ઞાસા કહે છે. વિવિધતામાં રહેલી એકતાને નીરખવા માટે તત્ત્વદષ્ટિ જોઈએ. તત્ત્વમીમાંસાને ગ્રીક પરંપરામાં 'મેટાફિઝિક્સ' કહે છે. દૂધમાંથી બનેલી મીઠાઈઓની વિવિધતાને અતિક્રમીને દૂધબ્રહ્મને ઓળખી લેવાનું છે. દૂધબ્રહ્મ આગળ અટકી જવાને બદલે ગાયબ્રહ્મ સુધી પહોંચવાનું છે. દૂધની 'વિવિધ રચના' માટે આખરે તો ગાયની ચેતના કારણભૂત છે. હજી આગળ જવાનું છે. દૂધબ્રહ્મ તથા ગાયબ્રહ્મથી પણ પર એવા પરબ્રહ્મની શોધ કરવાની છે. બ્રહ્મજિજ્ઞાસાનું પગેરું પરાત્પર તત્ત્વ કે પરમતત્ત્વ સુધી પહોંચતું જણાય છે.

બ્રહ્મના ત્રણ પ્રકાર : ક્ષર, અક્ષર અને અવ્યય

ઉપનિષદના ઋષિઓએ બ્રહ્મની સંકલ્પના સમજાવવા માટે ત્રણ પ્રકારો પાડી બતાવ્યા છે : (૧) ક્ષર બ્રહ્મ (૨) અક્ષર બ્રહ્મ અને (૩) અવ્યય બ્રહ્મ. આ ત્રણ પ્રકારના બ્રહ્મની સાથે પાંચ પાંચ કલાઓ જોડાયેલી છે. રહસ્યને કેવળ અનુભવગમ્ય (empirical)

પ્રયોગો દ્વારા ન પામી શકાય. એને માટે અંતઃપ્રેરણા પર આધારિત દર્શન (vision) જોઈએ. ઋષિઓને દ્રષ્ટા (seers) કહ્યા કારણ કે તેઓ, સ્થૂળ આંખો ન જોઈ શકે એવી બાબતોને દર્શન દ્વારા પામી શક્યા. બ્રહ્મની ખોજના પાયામાં દર્શન રહેલું છે.

ક્ષર બ્રહ્મ બદલાયા કરે છે. એનું ખરું લક્ષણ પરિવર્તનશીલતા છે. માણસ ઘરડો થાય છે. ફળ સડી જાય છે. વૃક્ષોનાં રંગરૂપ ફેરવાતાં રહે છે. પર્વતો ઘસાઈને ક્ષીણ થતા રહે છે. ઋતુઓ બદલાતી રહે છે. નદી વહેતી રહે છે. બરફ પીગળે છે. પાણીની વરાળ બને છે. વરાળ વાદળ બને છે. વાદળ વરસે છે અને નદી વહેતી વહેતી સમુદ્રને મળે છે. ક્ષર બ્રહ્મની પાંચ કલાઓ છે : પ્રાણ, આપ્, વાક્, અન્ન અને અન્નાદ (અન્ન ખાનાર).

અક્ષર બ્રહ્મ સૃષ્ટિના સર્જનનું નિમિત્ત છે. પુષ્પ ખરી પડે છે, પરંતુ પુષ્પતા અવિનાશી (અક્ષર) છે. માણસ મરે છે, પરંતુ જીવાત્મા મરતો નથી. સૃષ્ટિમાં વિચરતું, વિલસતું અને વ્યાપતું ચેતના-તત્ત્વ એ જ અક્ષર બ્રહ્મ. ક્ષર બ્રહ્મ અને અક્ષર બ્રહ્મ અડખેપડખે રહેલાં છે. બંને એકમેકમાં ઓતપ્રોત છે. અક્ષર બ્રહ્મની પાંચ કલાઓ છે : બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, ઈન્દ્ર, અગ્નિ અને સોમ.

અવ્યય બ્રહ્મ એટલે ક્ષર અને અક્ષરથી પર એવું અવિનાશી તત્ત્વ, જેને પરબ્રહ્મ કહેવામાં આવે છે. એ બ્રહ્મમાં અસ્તિત્વનો અર્ક સમાયો છે. અસ્તિત્વના એ મૂળ તત્ત્વની ખોજ સદીઓથી ચાલતી રહે છે. બ્રહ્મજિજ્ઞાસાને અંતે જે પ્રાપ્ત થાય તેને બ્રહ્મવિદ્યા કહી છે. આવા અપરિવર્તનીય અને અવિનાશી પરમ બ્રહ્મને કેન્દ્રમાં રાખીને વૈદિક ઋષિઓએ અનેક મધુર શબ્દો પ્રયોજ્યા : બ્રહ્મન્, બ્રહ્મજ્ઞાન, બ્રહ્મવિદ્યા, બ્રહ્મજ્ઞ, બ્રહ્મવિત્, બ્રહ્મચર્ય, બ્રહ્મવિહાર, બ્રહ્મરંધ્ર, બ્રહ્મસત્ર,

બ્રહ્મસૂત્ર, બ્રહ્મવર્ચસ્વ, બ્રહ્મભુવન, બ્રહ્મમીમાંસા, બ્રહ્મયોનિ, બ્રહ્મસાયુજ્ય ઇત્યાદિ. અવ્યય બ્રહ્મની પાંચ કલાઓ છે : આનંદ, વિજ્ઞાન, મન, પ્રાણ અને વાક્.

ઉત્કાંતિમાં આંખ મળી ત્યારે જાદુ થયો

જે કશુંક ઇન્દ્રિયાતીત અને અનુભવાતીત હોય તેને દર્શન (vision) વડે જ પામી શકાય. સ્થૂળ આંખ, સ્થૂળ કાન, સ્થૂળ ત્વચા અને સ્થૂળ સ્વાદેન્દ્રિય ત્યાં પહોંચી ન શકે. ઓક્સફર્ડ યુનિવર્સિટીમાં પ્રાણીશાસ્ત્ર વિભાગના પ્રોફેસર એન્ડ્ર્યુ પાર્કરે એક અત્યંત મૌલિક વાત કરી છે. તેઓ કહે છે કે ઉત્કાંતિના ક્રમમાં જ્યારે પ્રથમ વાર જીવોને આંખ (vision) પ્રાપ્ત થઈ ત્યારે ઉત્કાંતિએ એક મહાન કૂદકો લગાવ્યો. પૃથ્વી પર પાંગરેલા જીવોમાં જ્યારે દૃષ્ટિ (vision) પ્રગટ થઈ ત્યારે આખી બાજી જ પલટાઈ ગઈ. ડૉ. પાર્કર આ વાતને આગળ વધારીને કહે છે કે અધ્યાત્મના ક્ષેત્રમાં જ્યારે તત્ત્વદૃષ્ટિ (vision) પ્રાપ્ત થશે ત્યારે માનવીય ઉત્કાંતિનો બીજો કૂદકો શક્ય બનશે. શું આ અસંભવ છે ? બ્રહ્મજિજ્ઞાસુ માટે એ શક્ય છે. આપણું વિજ્ઞાન આજકાલ ટેલિવિઝનનું ઓશિયાળું જણાય છે. વાંચવાનો, વિચારવાનો અને અંતર્મુખ થવાનો સમય જ કોની પાસે છે ? ક્ષર બ્રહ્મ જ નથી સમજાતું ત્યાં વળી અક્ષર બ્રહ્મ અને અવ્યય બ્રહ્મની વાત ક્યાં કરવી ? આજના માણસનો મહારોગ છે વિચારહીનતા. માણસ બસ જીવ્યે રાખે છે.

ગાઈડેડ મિસાઈલો અને અનગાઈડેડ માણસ

જે ભોગવવાનો વિષય છે તેને ભોગ્ય કહે છે. જે ભોગવનાર છે તેને ભોક્તા કહે છે. એ ભોક્તાને ભોગવવા માટે પ્રેરણા આપે તેને પ્રેરિતા કહે છે. ઉપરોક્ત મંત્રમાં ઋષિએ ત્રિવિધ બ્રહ્મની સંકલ્પનાઓને સમાંતર ત્રણ પુરુષોની કલ્પના આપણી સમક્ષ મૂકી. જે ભોગવવાનો વિષય છે તે ક્ષર પુરુષ છે. જે ભોગવનાર છે તે અક્ષર પુરુષ છે. જે અક્ષર પુરુષને પ્રેરણા આપનાર તત્ત્વ છે તે અવ્યય પુરુષ છે. આવું સમજાવ્યા પછી ઋષિ કહે છે કે ભોગ્ય, ભોક્તા અને પ્રેરિતાને સમજયા પછી બીજું કશું જાણવાનું રહેતું નથી. (નાતઃ પરં વેદિતવ્યં હિ કિંચિત્) આપણી ભીતર રહેલા નિત્ય તત્ત્વ (નિત્યમેવાત્મસંસ્થં)ને જાણવા મથવાનું છે. ટેકનોલોજીની પ્રગતિ આંખને આંજી દેનારી છે

તે સાથે દૃષ્ટિ ધૂંધળી કરનારી પણ છે. માર્ટિન લ્યૂથર કિંગ કહે છે : ‘આપણી વિજ્ઞાન-સત્તા આપણી અધ્યાત્મ-સત્તાની આગળ નીકળી ગઈ છે તેથી આપણી પાસે ગાઈડેડ મિસાઈલો છે અને અનગાઈડેડ મનુષ્યો છે.’ વિજ્ઞાનને અધ્યાત્મની દીક્ષા ન મળે તો નવી નવી સમસ્યાઓ સર્જાતી જ રહેવાની છે.

નાઈજિરિયાના આદિવાસીઓનું ગીત

ગીતામાં અર્જુન કૃષ્ણને પૂછે છે : ‘હે પુરુષોત્તમ ! બ્રહ્મ શું છે ? અધ્યાત્મ શું છે ?’ જવાબમાં કૃષ્ણ કહે છે : ‘જે પરમ બ્રહ્મ છે તેના સ્વભાવને અધ્યાત્મ કહે છે.’ અધ્યાત્મ કંઈ નવરાશની પ્રવૃત્તિ કે હોબી કે ફેશન કે પછી વટ મારી ખાવા માટે અંધશ્રદ્ધાળુ ભક્તો પર છાંટવા માટેની ભૂરકી નથી. એ તો બ્રહ્મનો સ્વ-ભાવ છે. માણસ પોતાના સ્વ-ભાવની શોધ કરવાની મથામણ કરે ત્યારે બ્રહ્મના સ્વ-ભાવ એવા અધ્યાત્મ તરફ વળે છે. સાધના જેવી અંગત અને ખાનગી બાબતને દેખાડાથી પર રાખવાની છે. નાઈજિરિયાના આદિવાસી આફ્રિકનોના ગીતની પંક્તિઓ કદાચ કહેવાતા સુધરેલા મનુષ્યોને અધ્યાત્મ તરફ વાળનારી બની શકે :

આપણે સૌ આ પૃથ્વીની બજારમાં

લટાર મારવા નીકળી પડ્યાં છીએ.

આપણી ટોપલીમાં કશુંક ભરીએ કે ન ભરીએ,

પણ સમય પૂરો થાય ત્યારે

ઘર ભણી ચાલવા માંડવાનું છે.

સદીઓથી માણસ વિચારતો રહ્યો છે. જે નવી નવી શોધો એણે કરી એ વિચાર કરવાની ટેવનું પરિણામ ગણાય. એણે પાણીમાં વૃક્ષની ડાળી તરતી જોઈ અને વિચારવાનું શરૂ થયું. વિચારવાની એ પ્રક્રિયા અનેક વર્ષો સુધી ચાલી અને કાળક્રમે માનવજાતને નૌકા પ્રાપ્ત થઈ. એ જ નૌકા વખત જતાં સ્ટીમર બનીને મહાસાગરોમાં ફરતી થઈ. ઊડતા પક્ષીઓ જોઈને વિચારે ચડી ગયેલી માનવજાતે વિમાનની શોધ કરી છે.

મસ્તિષ્ક વિચારે ચડી જાય ત્યારે આપણા અસ્તિત્વના કોઈ અજાણ્યા ખૂણેથી એક ઓચિંતો ઝબકારો પ્રાપ્ત થાય છે. એ ઝબકારાને અંતઃસ્ફુરણ (Intuition) કહેવામાં આવે છે. એ ઝબકારો ક્યાંથી આવ્યો ? જવાબ ઝટ જડતો નથી. માનવજાતની પ્રગતિમાં અસંખ્ય ઝબકારાઓનો ફાળો અમૂલ્ય છે. કેટલીય

વૈજ્ઞાનિક શોધોનો જશ વિજ્ઞાનીને ચિત્તની પ્રશાંત અવસ્થામાં પ્રાપ્ત થયેલા દિવ્ય ઝબકારાને ફાળે જાય છે. આર્કિમિડીઝને ઝબકારો થયો અને પાણીમાં ડૂબેલા પદાર્થ અંગેનો સિદ્ધાંત જડ્યો ત્યારે બાથરૂમમાંથી અર્ધનગ્ન અવસ્થામાં એ દોડ્યો અને 'યુરેકા... યુરેકા' (મને જડ્યું, મને જડ્યું) ઉદ્ગારો કાઢતો રહ્યો. કદાચ ચિત્તની કોઈ ધ્યાનસ્થ અવસ્થામાં ઋષિને બ્રહ્મ અંગેના અંતઃસ્ફુરણાત્મક ઝબકારા પ્રાપ્ત થયા હશે. એ ઝબકારા કાળક્રમે 'દર્શન' તરીકે માનવજાતને અમૂલ્ય વારસા દ્વારા પ્રાપ્ત થયા. મહાત્મા ગાંધી, આઈનસ્ટાઈન અને રવીન્દ્રનાથ ટાગોર વચ્ચે રહેલું એક સમાન તત્ત્વ કયું?

ત્રણે મહાનુભાવો અંતઃસ્ફુરણા પર ઊંડી શ્રદ્ધા રાખનારા હતા. ગાંધીજીને 'આત્માના અવાજ' પર ભારે શ્રદ્ધા હતી. આઈન્સ્ટાઈન વિજ્ઞાની હતો તોય એના હૃદયમાં ઊગતા શબ્દો ભક્તને શોભે તેવા હતા. રવીન્દ્રનાથે 'ગીતાંજલિ'માં લખેલા શબ્દો ભક્તના હૃદયોદ્ગાર જેવા હતા. સૌંદર્ય, માધુર્ય અને સાહચર્ય ભક્તિની શોભા છે. રવીન્દ્રનાથ સૌંદર્યના ઉપાસક હતા. દોસ્તોવૂસ્કીએ સાચું કહ્યું : 'સૌંદર્ય દુનિયાને બચાવશે.' ઉપનિષદીય દર્શનના પાયામાં આવા અસંખ્ય અંતઃસ્ફુરણાત્મક ઝબકારાઓ રહેલા છે. એ ઝબકારાઓને વંદન. 'પતંગિયાની અમૃતયાત્રા'માંથી સાભાર

(યોગ એ જ જીવન....અનુસંધાન પાન-૨૩ પરનું ચાલુ)

સંભાવના ખરી. વસ્ત્રધૌતિનો અભ્યાસ કરતી વખતે હસાહસ, ટીખળ કે વાતો નહિ કરતાં મૌન જ જાળવવું.

દમ, લાંબા સમયનો કફ, બ્રોન્કાઈટિસ, અપચો, પેટના વાયુ, એસિડિટી અને શ્વાસસંબંધી સમસ્યાના નિરાકરણ માટે જલધૌતિની જેમ જ વસ્ત્રધૌતિ બહુવિધ લાભપ્રદ પ્રક્રિયા છે.

દંતધૌતિ

ગળાની ઉપરના ભાગ કે અંગોની સ્વચ્છતા માટેનું અભિયાન કે પ્રક્રિયા તે દંતધૌતિ છે. દંતમંજન, દાતણ કે ટૂથપેસ્ટ અને બ્રશથી દાંતોની સફાઈ, ત્યાર પછી જીભ, કાન, કપાળ અને આંખોની સફાઈને પણ જિહ્વાધૌતિ, કર્ણધૌતિ, કપાલરન્ધ્રધૌતિ, ચક્ષુધૌતિનાં નામથી ઓળખવામાં આવે છે.

વાતસાર ધૌતિ

મોઢેથી વાયુભક્ષણ અથવા તો વાયુપાન કરીને

જઠરને નવજીવન આપવાની વિધિને વાતસાર ધૌતિ કહેવામાં આવે છે. આપણે જ્યારે બગાસું ખાઈએ છીએ ત્યારે વાયુનું વિમોચન કે નિકાસ થાય છે. ભુંજગિની મુદ્રાના અભ્યાસમાં શ્વાસને મોઢેથી ખેંચીને જઠર સુધી લઈ જઈ પછી તે હવાને નૌલી ક્રિયા દ્વારા પેટમાં ફેરવવામાં પણ આવે છે. વાતસાર ધૌતિના અભ્યાસથી ઉદરના અનેક રોગોનું નિવારણ થાય છે.

વારિસાર ધૌતિ અથવા શંખપ્રક્ષાલન

હઠયોગના અભ્યાસમાં આ એક ખૂબ જ આવશ્યક અને મહત્વની પ્રક્રિયા છે. શંખ એટલે છીપલાં અથવા તો સમુદ્રફીણ કે પરવાળા (Shell) અને પ્રક્ષાલન એટલે To Wash કે ધોવું. શંખપ્રક્ષાલન એટલે આંતરડાંની સફાઈ. વારિ એટલે પાણી. વારિસાર ધૌતિ એટલે પાણીથી આંતરડાંની સફાઈ.

તિથલ સાધના શિબિર

દર વર્ષની માફક આ વર્ષે પણ તિથલના દરિયાકિનારે જૂન-૧ થી જૂન-૬ સુધી યોજનાર જ્ઞાનયજ્ઞ - સાધના શિબિરમાં ભાગ લેનાર સાધકોએ ૧૫મી મે પહેલાં નામ નોંધાવી લેવું જરૂરી છે. આ શિબિરમાં ખર્ચપેટે રૂ. ૧૦૦૦/- જમા કરાવ્યા બાદ જ નામ નોંધવામાં આવશે. શિબિર દરમિયાન શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાના આઠમા અધ્યાયની ચર્ચા કરવામાં આવશે. મૌન-ધ્યાન, પ્રાર્થના, સત્સંગ ઇત્યાદિ ઉપરાંત દરિયાલાલનો આનંદ પણ માણવા મળે છે. વ્યવસ્થાની દૃષ્ટિએ આવશ્યક હોઈ ૧૫મી મે પછી કોઈ પણ સંજોગોમાં નામ લેવામાં આવશે નહીં તેની નોંધ લેવા વિનંતી છે.

અબ હમ અમર ભયે, ન મરેંગે

-ડૉ. હરીશ દ્વિવેદી

અચાનક આપણી પરિચિત એવી કોઈ પ્રિય વ્યક્તિની ચિરવિદાયના સમાચાર આપણા સમગ્ર અસ્તિત્વને હચમચાવી નાખતા હોય છે. આપણને એ પ્રશ્ન હંમેશા મૂઝવતો હોય છે, આવું કેમ? એ પ્રશ્નનો કોઈ ઉત્તર નથી. મૃત્યુની ઘટના માણસને એના પોતાના જીવન વિશે વિચારવા માટે વિવશ બનાવી દે છે. એના અસ્તિત્વના મૂળસ્ત્રોત સુધી એને ખેંચીને લઈ જાય છે. અસ્તિત્વની અનર્ગળ વહેતી ધારાને મૃત્યુ કદી રોકી શક્યું નથી. વાસ્તવમાં જીવન અને મરણ તો એક સાથે સમાંતર ચાલતી એક શાશ્વત પ્રક્રિયા છે.

જીવનને આપણે જેટલી સહજતાથી સ્વીકારી લીધું છે; એટલી જ સહજ રીતે મૃત્યુને સ્વીકારતા પણ શીખવું પડશે. જીવનમાં આપણે બધાની તૈયારીઓ કરતા હોઈએ છીએ. નાની નાની વાતોની પણ ખૂબ ચીવટ રાખતા હોઈએ છીએ, પરંતુ સિક્કાની બીજી બાજુને તો આપણે સાવ ભૂલી જ જતા હોઈએ છીએ. પરંતુ મોતની સાથે એવાં આંખમીંચામણા કરવાથી એ કંઈ દૂર થઈ જવાનું નથી. “જાતસ્ય હિ ધ્રુવો મૃત્યુઃ” - જેનો જન્મ છે તેનું મરણ પણ નિશ્ચિત છે. જેનું નામ છે તેનો નાશ છે. મૃત્યુના જેવી અફર અને નિશ્ચિત ઘટના બીજી કઈ હોઈ શકે? ક્યારેક તો એમ લાગે છે કે, મૃત્યુ એ જ આપણા સહુની એક માત્ર નિયતિ છે - પરમ ગતિ છે.

તો પછી મૃત્યુથી દૂર ભાગવાની જરૂર શી? મહાભારતમાં યક્ષ અને યુધિષ્ઠિર વચ્ચેના સંવાદમાં પણ મૃત્યુ વિશેની ચર્ચા-વિચારણા કરવામાં આવી છે. વાસ્તવમાં મૃત્યુ એ આપણા સમગ્ર ધર્મચિંતન અને તત્ત્વજ્ઞાનનું ઉદ્ભવસ્થાન છે. યક્ષ રાજા યુધિષ્ઠિરને પ્રશ્ન પૂછે છે : “જગતમાં સૌથી મોટું આશ્ચર્ય કયું છે?” ધર્મરાજા એનો જવાબ આપતાં કહે છે કે : “જગતના સર્વ પદાર્થો નાશવંત છે, બધું જ ક્ષણભંગુર છે. આપણા આ મનુષ્ય દેહનો પણ કોઈ ભરોસો નથી. અનેક લોકોને આપણે મૃત્યુ પામતા પણ જોઈએ

છીએ. ખરેખર તો મૃત્યુના જેવી બીજી કોઈ વાસ્તવિકતા નથી. આ બધું જોયા-જાણ્યા પછી પણ દરેક વ્યક્તિ એમ જ માને છે કે, પોતે અમર રહેવા સર્જઈ છે. મૃત્યુને તો એ સાવ ભૂલી જ જતી હોય છે અને બધા જ નિયમોને એક બાજુએ મૂકી દઈ સ્વચ્છંદતાપૂર્વક એ જીવતો હોય છે. આનાથી વધારે મોટું આશ્ચર્ય બીજું કયું હોઈ શકે?”

આ વાત આપણા સહુની છે. મૃત્યુને આપણે ભૂલી જવા માંગીએ છીએ. એટલે જ એને અશુભ અને અમંગળ બનાવી અભડાવી નાખ્યું છે. જીવનની ધારાથી એને છેટું ને છેટું રાખવાનો પ્રયત્ન આપણે કરતા હોઈએ છીએ. પરંતુ જીવનની શાશ્વતી ધારાને તો મૃત્યુ પણ અભડાવી શકે તેમ નથી, અગ્નિ તેને બાળી શકે તેમ નથી, પાણી તેને ભીંજવી શકે તેમ નથી, પવન સૂકવી શકે તેમ નથી. જગતની કોઈ તાકાત એને ભેદી શકે તેમ નથી. તો ભલા મૃત્યુનું શું?

મૃત્યુની વાત નીકળે છે, ત્યારે તથાગત ભગવાન બુદ્ધની વાત યાદ આવે છે. પોતાના એકના એક પુત્રના અકાળે અવસાનથી ખૂબ જ વ્યથિત થયેલી અને કલ્પાંત કરતી માતા બુદ્ધની પાસે આવે છે અને એ જ પ્રશ્ન પૂછે છે, “મારી સાથે જ આવું કેમ? મારાં આયખાંની એક એક પળ તેના પર વારી દેવા હું તૈયાર છું. ભગવાન તમે એને કોઈપણ હિસાબે જીવતો કરો.”

ભગવાન બુદ્ધને પણ જન્મ, વ્યાધિ જરા અને મૃત્યુના સાક્ષાત દર્શનથી પરમ વૈરાગ્ય થયો હતો અને રાજમહેલમાંથી મહાભિનિષ્ક્રમણ કરી સત્યને પામવા તેઓ વન-વન ભટક્યા હતા. જીવન અને મરણનું રહસ્ય તેઓ પામી ચૂક્યા હતા. પરંતુ આ વૃદ્ધ માતાને જ્ઞાનની મોટી મોટી સુફિયાણી વાતો કરી સમજાવી શકાય તેમ હતું નહીં. એટલે શોકથી સંતપ્ત બનેલી વૃદ્ધ માતાને જે ઘરમાં કદી મૃત્યુ થયું ના હોય તે, ઘરેથી થોડા રાઈના દાણા લાવી આપવા માટે કહ્યું.

આ સાંભળી વૃદ્ધ માતાના પગમાં અચાનક જોર આવી ગયું. ગામના બધા જ ઘરે એ ફરી ચૂકી, પરંતુ એવું એકેય ઘર એને મળ્યું નહીં, જ્યાં કદી કોઈનું મૃત્યુ થયું ના હોય. છેવટે નિરાશ થઈ એ તથાગતને શરણે આળી. ત્યારે ભગવાન બુદ્ધે એને જીવન અને મરણનું પરમ રહસ્ય સમજાવ્યું. જીવન અને મૃત્યુ એ તો સિક્કાની બે બાજુઓ છે. વાસ્તવમાં જીવન જેટલું પવિત્ર અને મંગલકારી છે, એટલું જ પવિત્ર અને મંગલકારી મૃત્યુ પણ છે. જીવનને આપણે જેટલું ચાહીએ છીએ, એટલું મૃત્યુને પણ ચાહતા શીખવું પડશે.

પરંતુ એ ક્યારે શક્ય છે? સહુ પ્રથમ તો આપણે મૃત્યુને જીવનના એક અવિભાજ્ય અંગ તરીકે સ્વીકારતાં શીખવું પડશે. જીવન અને મૃત્યુ એક સાથે ચાલી રહેલી પ્રક્રિયા છે. આજે તો વિજ્ઞાને પણ એ સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે કે, પ્રત્યેક ક્ષણે આપણા શરીરમાં હજારો કોષો (cells) મૃત્યુ પામતા હોય છે અને બીજા નવા કોષોનું નિર્માણ થતું હોય છે. આ પ્રક્રિયાને આપણે જોઈ શકતાં નથી. એટલે એને માનવા પણ તૈયાર નથી પરંતુ એવી ઘણી બધી વસ્તુઓ છે, જેને આપણે નરી આંખે જોઈ શકતા નથી છતાં એને માનતા હોઈએ છીએ. હવામાં રહેલા અવાજ અને પ્રકાશના તરંગોને આપણા રેડિયો અને ટી.વી.ના એન્ટેના પકડી પાડતા હોય છે અને ઘરે બેસીને આપણે આરામથી એને સાંભળતા અને જોતા હોઈએ છીએ.

આ રીતે વિચારીએ તો મૃત્યુ - જેને આપણે જાણી શકતા નથી, અનુભવી શકતા નથી એવી કોઈક નક્કર વાસ્તવિકતાની ચરમ સીમા છે. એને જીવનમાં સ્વીકાર્યા વગર ચાલી શકે તેમ નથી. એને એની સૌથી મોટામાં મોટી ખાસિયત તો એ છે કે, તે ગમે તે ક્ષણે આપણી સમક્ષ આવીને ઊભું રહી જતું હોય છે. આપણાં સહુના દ્વારે વગર બોલાવ્યે આવીને અચાનક જ દ્વાર ખખડાવતો સાચા અર્થમાં તે અતિથિ છે. આજે આપણે સાવ સાજા સમા હોઈએ અને કાલે એ અતિથિ આપણાં દ્વારે આવીને ઊભો પણ રહી જાય ! આ વાતને કોઈક શાયરે

પોતાના અંદાજથી ખૂબ સુંદર રીતે રજૂ કરતાં કહ્યું છે : “અય, સાંસ તેરા એતબાર કયા ? તુ એક બાર અંદર જાયે, ફીર બાહર આયે ભી સહી ઔર ન ભી આયે.”

વાહ, મૃત્યુની આનાથી સારી વ્યાખ્યા બીજી કઈ હોઈ શકે ? આપણા હરદમ ચાલી રહેલા આ શ્વાસનો ભરોસો શો ? ગમે તે ક્ષણે તે અટકી જઈ શકે છે અને આપણે એમ માની લઈએ છીએ કે, ખેલ ખતમ. પરંતુ જીવનનો ખેલ કદી ખતમ થતો હોતો નથી. મૃત્યુ એ તો માત્ર મધ્યાંતર વખતે પાડવામાં આવેલો પડદો છે. થોડા સમય પછી બીજો ખેલ શરૂ થતો હોય છે.

જીવનમાં આ રીતે જ્યારે આપણે મૃત્યુને સ્વીકારતા શીખીશું, ત્યારે જીવનની પ્રત્યેક ક્ષણને સાચા અર્થમાં પૂરેપૂરી માણીને એને ખૂબ પ્રેમ અને આનંદથી ભરી શકીશું. પછી જીવનમાં અફસોસ કરવા જેવું કંઈ રહેશે નહીં. સંતોએ એટલા માટે જ મૃત્યુને ‘પરમ સખા’ કહી બિરદાવ્યું છે. આવા એક મહાન સંત ફ્રાંસીસી એકવાર બગીચામાં વધારાના ઊગી ગયેલા ઘાસની સફાઈનું કામ કરતા હતા, ત્યાં અચાનક જ આવીને કોઈએ તેમને પૂછ્યું કે માની લો કે આજે સાંજે જ તમારું મૃત્યુ થવાનું છે, તો તમે શું કરો ? ખૂબ જ શાંત ચિત્તે સહેજ પણ ગભરાયા વિના એનો જવાબ આપતા સંતે કહ્યું કે, ભાઈ, તું કહે છે તે પ્રમાણે જો થવાનું હોય તો સાંજ પહેલાં આ બગીચાની સફાઈનું કામ હું પૂરું કરવા માગું છું.

મૃત્યુનો કેવો સહજ સ્વીકાર છે ! સંતના શબ્દો છે : “Accept death as a part of life, consider each day as a new day of life and a gift from God.” પ્રભુની બક્ષિસ સમાન મળેલા પ્રત્યેક દિવસે જીવનની સાથે સાથે મૃત્યુનો પણ સહર્ષ સ્વીકાર કરતા શીખીશું ત્યારે મૃત્યુ પોતે જ મરી પરવાર્યું હશે અને ત્યારે આનંદઘનજીની સાથે આપણે પણ આપણો સ્વર મિલાવીને ગાઈ ઊઠીશું :

“અબ હમ અમર ભયે, ન મરેંગે.”

વૃત્તાંત

દિવ્ય જીવન સાંસ્કૃતિક સંઘ, અમદાવાદ :
૨૦૦૮ના નૂતનવર્ષને આવકારવા તા.૧લી જાન્યુઆરીની સાંજે આશ્રમનાં પ્રાંગણમાં શ્રી જયેશ નાયક અને શ્રીમતી સીમા ત્રિવેદીના મધુર કંઠે ગુજરાતી ગીતો-સુગમ સંગીતનો કાર્યક્રમ થયો. તેમની સાથે આદરણીય શ્રી દિનકરભાઈના રમૂજના કાર્યક્રમે શ્રોતાઓ-પ્રેક્ષકોને આનંદમાં તરબોળ કર્યા. યોથી તારીખે અમદાવાદની કોલેજોના વિદ્યાર્થીઓ માટે સ્વામી અધ્યાત્માનંદ સ્વર્ણજયંતી સ્મૃતિ વક્તૃત્વ સ્પર્ધાનું આયોજન આશ્રમની સંત કુટીરમાં થયું. કુલ ૨૯ વિદ્યાર્થીઓએ સ્પર્ધામાં ભાગ લીધો. એમ.જી. સાયન્સ કોલેજના શ્રી જયમીન ઠક્કરને પ્રથમ પારિતોષિક મળ્યું અને એમ.જી. સાયન્સ ઈન્સ્ટિટ્યૂટને શીલ્ડ પણ આપવામાં આવ્યો. નિણાયકો સિવાય ડૉ. ચિરાગ પંડ્યાએ આ સમગ્ર કાર્યક્રમ માટે ખૂબ જ મહેનત કરી. પૂજ્યા પૂનમમાતાજી સેકેટરી, શિવાનંદ આશ્રમના વરદ હસ્તે પારિતોષિક વિતરણ થયું.

શ્રી સ્વામી ચિદાનંદ સ્મૃતિ વ્યાખ્યાનનું આયોજન તા.૧૩મીની સંધ્યા - મકરસંક્રાંતિની પૂર્વસંધ્યાએ આશ્રમના પ્રાંગણમાં થયું. આ પ્રથમ વ્યાખ્યાનના પ્રવક્તા મહામંડળેશ્વર ૧૦૦૮ પૂજ્યપાદ શ્રીમત્ સ્વામી સત્યમિત્રાનંદજી મહારાજ (નિવૃત્ત શંકરાચાર્ય તથા આઘ સંસ્થાપક ભારતમાતા મંદિર અને સમન્વય ટ્રસ્ટ, હરિદ્વાર) હતા. સ્વાગત પ્રવચન શ્રી પીયૂષભાઈ દેસાઈ તથા આભારદર્શન આદરણીય શ્રી શ્રેયસભાઈ પંડ્યાએ કર્યું. કાર્યક્રમનું સંચાલન આશ્રમના ઉપાધ્યક્ષ શ્રી અરૂણ ઓઝાએ કર્યું. કાર્યક્રમ પૂર્વે કુ. હિમાલી વ્યાસના મધુર કંઠે ભક્તિ સંગીતનો કાર્યક્રમ થયો. પૂજ્ય સ્વામી અધ્યાત્માનંદજીએ શ્રીમત્ સ્વામી ચિદાનંદજી મહારાજની સરળતા, શુદ્ધ સાત્ત્વિક જીવન અને અદ્વિતીય સંતત્વ અને સિદ્ધ મહાપુરુષ તરીકેના ગુણો સાથે જીવંત પ્રવચન કર્યું. પૂજ્યશ્રી સ્વામી સત્યમિત્રાનંદજી મહારાજે 'વર્તમાન રાષ્ટ્રની પરિસ્થિતિમાં આપણું કર્તવ્ય' વિષયક ખૂબ જ ઓજસપૂર્ણ અને પ્રેરણા પ્રદાયક ઉદ્બોધન કરી વિશાળ જનસમૂહને રાષ્ટ્રપ્રેમ પ્રતિ પ્રેરિત કર્યા. આ કાર્યક્રમ વાઘબકરી ચ્હા તથા શ્રીમતી બીના શ્રેયસ પંડ્યાના સૌજન્યથી સંપન્ન થયો.

ભારતીય સૈન્યની દક્ષિણ કમાનનો અલંકરણ ઉત્સવ તા.૧૫મીના રોજ ગાંધીનગર-ટાઉનહોલ ખાતે આયોજાયો. તેમાં પૂજ્યશ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજીના શિષ્ય બ્રિગેડિયર શ્રી સર્વેશ ડંગવાલને વિશિષ્ટ સેવા મેડલથી અલંકૃત કરવામાં આવ્યા. આ સન્માન સ્વીકારતી વખતે પૂજ્ય સ્વામીજીની

ઉપસ્થિતિ હોવી જોઈએ, તેવા ભાવથી આર્મી કમાન્ડરને પ્રાર્થના કરતાં, આર્મી કમાન્ડરના વિશેષ નિમંત્રણ પર પૂજ્ય સ્વામીજી અનુગ્રહ કરીને ઉત્સવમાં પધાર્યા હતા.

તા.૧૭થી ૨૫ સુધી શ્રી સ્વામિનારાયણગુરુકુળ વિદ્યાપીઠ, છારોડી ખાતે પૂજ્યશ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજશ્રીનાં માર્ગદર્શન હેઠળ એક યોગસત્ર, સમગ્ર સંસ્થાના વિદ્યાર્થીઓ માટે એક ઉદ્બોધન, સંતોની પ્રશિક્ષણ શિબિરમાં એક પ્રવચન ઉપરાંત વૃક્ષારોપણનો કાર્યક્રમ પણ થયો. આદરણીય શ્રીમત્ માધવપ્રિય સ્વામીજી મહારાજ આ સર્વે કાર્યક્રમોમાં આનંદભેર ઉપસ્થિત રહ્યા. તા.૨૬મીની સવારે આશ્રમના પ્રાંગણમાં ધ્વજારોહણ થયું. આદરણીય શ્રી અજય યાજ્ઞિકજી દ્વારા ધ્વજવંદન કરાવવામાં આવ્યું. આ પ્રસંગે શ્રી નારાયણ ગુરુકુલમ્ના વિદ્યાર્થીઓએ રાષ્ટ્રીય ગીતનું ગાન કર્યું.

આશ્રમના શ્રી દુઃખભંજન હનુમાન અને શ્રીરામ દરબાર, શ્રી દત્તાત્રેયજી, શ્રી જગન્નાથ મહાપ્રભુના મંદિરનો પાંચમો પાટોત્સવ તા.૨૬મીના રોજ ધામધૂમથી ઉજવાયો. સવારે નવથી મધ્યાહ્ન સુધી શ્રી મારુતિ યજ્ઞનું આયોજન થયું. પૂજ્ય સ્વામીજી મહારાજના વરદ હસ્તે બીડું હોમવામાં આવ્યું. યજ્ઞ પછી મહાપ્રસાદ ભંડારામાં ભક્ત વિશાળ જનસમૂહની ઉપસ્થિતિએ આશ્રમનું પ્રાંગણ કિલ્લોલિત થયું.

સાંજે પૂજ્ય સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી અને આશ્રમનું વરિષ્ઠ ભક્તમંડળ શ્રી રાજ્યપાલ મહોદય ગુજરાત રાજ્યના નિમંત્રણે ગાંધીનગર, રાજભવન ખાતે સ્નેહમિલન અર્થે ગયું. આદરણીય શ્રી રાજ્યપાલશ્રી, શ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદી (મુખ્યમંત્રી, ગુજરાત રાજ્ય) અને અન્ય મહાનુભાવોને પરસ્પર મળીને ખૂબ જ આનંદ થયો.

નિમંત્રણ - શિવરાત્રી - આવશ્યક સૂચના

તા.૧૧-૨ થી ૪-૩ સુધી તાઈવાનનાં ૩૨ યોગપ્રેમીઓ ચાઈના યોગ એસોસિએશનના માધ્યમે શિવાનંદ આશ્રમ, અમદાવાદ પધારવાના હોઈ, શિવરાત્રી ઉત્સવ નિમિત્તે શિવાનંદ આશ્રમ અમદાવાદ પધારનાર સર્વે ભક્તોને વિનંતી કે ૧૫મી ફેબ્રુઆરી પૂર્વે આપના આવવાનો સમય, ભક્તોની સંખ્યા વગેરે લખી જણાવવા યોગ્ય કરવું, જેથી આપની સેવામાં, આશ્રમ વ્યવસ્થાપકોને સુવિધા રહે અને આપને અગવડ ન પડે. સૌને પ્રેમપૂર્ણ પધારવા માટેનાં આમંત્રણ સાથે જય શિવાનંદ.

- શિવાનંદ આશ્રમ-અમદાવાદ.

રાત્રે શ્રદ્ધેયશ્રી અજય યાજ્ઞિકજી દ્વારા શ્રી સુંદરકાંડ પારાયણે સૌને ભક્તિરસમાં તરબોળ કર્યા.

તા.૩૦મી જાન્યુઆરીના રોજ શ્રી સાબરમતી ગાંધી આશ્રમમાં સર્વ ધર્મ પ્રાર્થનાનું નેતૃત્વ પૂજ્ય સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજ દ્વારા થયું. આ પ્રસંગે મુખ્ય મહેમાન તિબેટના પ્રધાનમંત્રી શ્રી રીંગપોચે ઉપસ્થિત રહ્યા.

તા.૩૧મીની સાંજે આદરણીય શ્રી અશ્વિનભાઈ પાઠકજી દ્વારા સુંદરકાંડ પારાયણે પ્રતિવર્ષની જેમ સૌને ભક્તિભાવ અને શ્રી રામ પ્રેમમાં તરબોળ કર્યા.

હેદરાબાદ-સીકંદરાબાદ : સમર્પણ સંસ્થાના પરિજનોનાં પ્રેમપૂર્ણ નિમંત્રણે તા.૨-૧થી ૧૦-૨ સુધી પૂજ્ય સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજનું આ ટૂવીન સીટીમાં આગમન થયું. પ્રાતઃકાલીન યોગવર્ગ સિવાય સાંજે ધ્યાન, પ્રાણાયામ, વ્યક્તિગત ઉત્કર્ષ, તનાવમુક્તિ, પારિવારિક જીવનનો અભ્યુદય વિષયક ખૂબ જ મનનીય પ્રવચનો થયાં.

સીકંદરાબાદના નિવાસ દરમિયાન શ્રી ગુરુ નાનક ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ સાયન્સ એન્ડ ટેકનોલોજી, શ્રી સ્વામિનારાયણ ગુરુકુળ, શ્રી ગુજરાતી સમાજ સંચાલિત હાઈસ્કૂલમાં પ્રવચનો થયાં. અનેક ભક્તોને ત્યાં, તેમની ફેક્ટરીઓમાં પૂજ્યશ્રીએ પધરામણીઓ, સત્સંગ કરીને સૌને આનંદ આપ્યો. વૃક્ષારોપણ કરી પૂજ્ય સ્વામીજીએ સંતજીવનનો એક નવો આદર્શ સ્થાપિત કર્યો. આ સમગ્ર આયોજન શ્રી અજિત અને અમર શાહના ઉત્સાહ પ્રેરણા અને સમર્પણ દ્વારા ખૂબ જ સારી રીતે સંપન્ન થયું. આ સપ્તાહ દરમિયાન પૂજ્યશ્રી સ્વામીજી મહારાજ શ્રીશ્રી અષ્ટલક્ષ્મી મંદિર, શ્રી બિરલા મંદિર, શ્રીરામકૃષ્ણ મઠ-મિશન તથા આંધ્રપ્રદેશ ડિવાઈન લાઈફ સોસાયટીનાં દર્શન તથા મુલાકાતે પણ ગયા. પૂર્ણાહુતિ પ્રસંગે A.P. ડિવાઈન લાઈફ સોસાયટીના પૂજ્યશ્રી સ્વામી સત્યવ્રતાનંદજી મહારાજ, શ્રી શિવાનંદ આશ્રમ હર્ષીકેશના શ્રી સ્વામી નારાયણ પાદાનંદજી તથા શ્રી સ્વામી વિવેકરૂપાનંદજી મહારાજ તથા શ્રીશ્રી રામદાસ આશ્રમનાં માતાજી તથા શિવાનંદ પરિવાર ટૂવીન સીટીના અનેક ભક્તો ઉપસ્થિત રહેતાં સૌએ પરસ્પર મળીને ખૂબ જ આધ્યાત્મિક આનંદની અનુભૂતિ કરી.

જૂનાગઢ : જૂનાગઢના ભૂતપૂર્વ દીવાન દિવંગતશ્રી અનંતજી વસાવડાના દ્વિશતાબ્દી મહોત્સવનો પ્રારંભ પૂજ્યશ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજશ્રીના મંગળ પ્રવચનથી થયો. શ્રી અનંત ધર્માલય સંસ્થા છેલ્લાં ૧૬૦ વર્ષથી નિઃશુલ્ક તબીબી સહાય, બાળકોને શિષ્યવૃત્તિ, અભ્યાગતોને સદાપ્રત તથા શ્રી નૃસિંહમંદિરની સેવા કરે છે. આ સંસ્થાના સંસ્થાપકના દ્વિશતાબ્દી નિમિત્તે જૂનાગઢ પધારેલા પૂજ્ય સ્વામી

અધ્યાત્માનંદજી મહારાજશ્રી શ્રીનરસિંહ મહેતાના ચોરે તથા શ્રી પૂનિતાચાર્ય મહારાજશ્રીનાં દર્શને ગયા. અનેક ભક્તોને ત્યાં પધરામણી કરી સૌને ધર્મલાભ આપ્યો. પવિત્ર મકરસંક્રાંતિના શુભ દિવસે પૂજ્ય સ્વામીજીનાં દર્શન અને સત્સંગનો લાભ લઈ સૌ આનંદિત થયાં. આ પ્રસંગે પૂજ્ય સ્વામીજીના આગ્રહને માન આપીને મહારાષ્ટ્રના એકાઉન્ટન્ટ જનરલ અને હિન્દુસ્તાન પેટ્રોલિયમના ડાયરેક્ટર વિજિલન્સ શ્રી ભાવેશ રંજન માંડલ (Aud. and acct.) પણ મુંબઈથી પધાર્યા. સમગ્ર કાર્યક્રમનું આયોજન આદરણીય શ્રી સુરેશભાઈ ભુય દ્વારા કરવામાં આવ્યું.

ખેડબ્રહ્મા-મોટાં અંબાજી : દર વર્ષની જેમ બ્રહ્મલીન શ્રી સ્વામી ગુરુકૃપાનંદજી મહારાજના ભક્તો દ્વારા રોજંટે (ખેડબ્રહ્મા) ઊભી ખેતીમાં ગાયો ચરાવવાનો પવિત્ર કાર્યક્રમ આ વર્ષે પણ ૧૬મી જાન્યુઆરીના રોજ આયોજિત કરવામાં આવ્યો.

શિવાનંદ આશ્રમ, અમદાવાદથી પૂજ્યશ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજ, શ્રીમત્ સ્વામી નારાયણ સ્વરૂપાનંદજી મહારાજ અને દિવ્ય જીવન સંઘ, જામનગરના આદરણીય શ્રી નવલકાકા (દાદા) મોટા અંબાજીનાં દર્શન કરી, રોજંટે ગાયો ચારીને રામપુર કંપે પધાર્યા હતા. અહીં સંત સમાગમ પછી વિશાળ ભંડારાનું આયોજન થયું હતું. અમદાવાદ પાછાં ફરતાં પૂર્વે પૂજ્ય સ્વામીજી આદરણીય શ્રી લાલજીભાઈને ત્યાં લક્ષ્મીપુરામાં પધરામણી કરીને પાછા ફર્યા હતા. શ્રી રામપુર કંપે શ્રી વસ્તાભાઈ, શ્રી રમણભાઈ તથા શ્રી મનુભાઈ અને તેમનાં માતૃશ્રી સુશ્રી હેતીબુને સારો સમૈયો કર્યો અને સૌને ધર્મલાભ આપ્યો હતો.

વડોદરા : લાઈફ ઈન્સ્યોરન્સ કોર્પોરેશન ઓફ ઈન્ડિયાના ગુજરાત, મહારાષ્ટ્ર અને ગોવાના ડેવલપમેન્ટ ઓફિસર્સની ઝોનલ કોન્ફરન્સ તા.૨૧-૨૨ના રોજ વડોદરા ખાતે મહારાજ સયાજીરાવ યુનિવર્સિટીના સુપ્રસિદ્ધ સી.સી. મહેતા ઓડિટેરિયમમાં થઈ. તેનું ઉદ્ઘાટન દીપપ્રજ્વલન પૂજ્ય સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજે કર્યું. પોતાનાં ઉદ્બોધનમાં પૂજ્ય સ્વામીજીએ કહ્યું કે, ‘જ્યાં સુધી આપણે આપણું પોતાનું ડેવલપમેન્ટ-સ્વનો વિકાસ ન કરીએ, ત્યાં સુધી સંસ્થાકીય કે સામાજિક વિકાસ સંભવ નથી. Self development માટે સતર્કતા કેળવાય તે માટે જાગૃતિપૂર્વક સભાનતા કેળવવી પડશે,’ વગેરે. આ પ્રસંગે બારસોથી વધુ અધિકારીઓ ઉપસ્થિત રહ્યા હતા.

વલસાડ-વાપી : વાપી ઈન્ડસ્ટ્રીઝ એસોસિએશનના નેતૃત્વમાં એક્ષો એકઝીબીશન, નિમિત્તે આયોજાયેલ સેમિનાર ‘ઈન્ડસ્ટ્રીયલ સેફ્ટી’માં ‘મારી સમસ્યાનું સમાધાન હું’ વિષયક ઉદ્બોધન તા.૨૭-૧ની સવારે ૧૦.૩૦ વાગ્યે પૂજ્યશ્રી સ્વામી

અધ્યાત્માનંદજી મહારાજશ્રી દ્વારા થયું. સાંજે સુપ્રસિદ્ધ શાંતિ મંદિરમાં પૂજ્ય બાબા મુક્તાનંદજી મહારાજ (વ્રજેશ્વરી-મુંબઈ)ના શિષ્ય મહામંડળેશ્વર શ્રીમત્ સ્વામી નિત્યાનંદજી મહારાજને ત્યાં સત્સંગ થયો. તા.૨૮-૧-ની સવારે રેમન્ડ કંપનીના વરિષ્ઠ અધિકારીઓ સમક્ષ 'ઉત્પાદન ક્ષમતા-અવરોધો અને નિવારણ' સંબંધી ખૂબ જ ટેકનિકલ સમજણ સાથેનું ઉદ્દબોધન થયું. સાંજે વલસાડમાં શિશુવિહાર ખાતે સુશ્રી કોમુદી મુન્શી સાથે ૭.૦૦થી ૮.૦૦ વાગ્યા સુધી સત્સંગ થયો. ૨૮મી જાન્યુઆરીની સવારે ફરીથી વાપી ઈન્ડસ્ટ્રીઝ એસોસીએશનના વરિષ્ઠ અધિકારીગણ માટે 'ઈકોનોમી ધ બેકબોન ઓફ ધી નેશન' વિષયક ખૂબ જ ગુણવત્તાપ્રધાન ગંભીર પ્રવચન પૂજ્ય સ્વામીજી મહારાજ દ્વારા થયું.

રાજકોટ : રાજકોટ દિવ્ય જીવન સંઘના અધ્યક્ષ અને વીરનગર શિવાનંદ મિશનના મેનેજિંગ ટ્રસ્ટી આદરણીય શ્રી પ્રાણલાલભાઈ મહેતાના નાદુરસ્ત સ્વાસ્થ્યના સમાચાર જાણી પૂજ્ય સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજશ્રી તા.૧૭-૧ના રોજ રાજકોટ પધાર્યા હતા. સંસ્થાના સચિવની શ્રી હરિવદનભાઈ અંતાણીની પ્રાર્થનાને માન આપીને પૂજ્ય સ્વામીજીએ શિવાનંદભવન ખાતે પણ પગલાં કર્યાં હતાં. ગીતા વિદ્યાલય જંકશન પ્લોટના પાયાના કાર્યકર્તા શ્રી ચંદુભાઈ ભટ્ટ (જલારામ)નું દેહાવસાન થતાં, તેમનાં શ્રીમતી ભારતબેન ભટ્ટ પાસે પણ પૂજ્ય સ્વામીજી પધાર્યા હતા.

રાજકોટ શાખા દ્વારા નવેમ્બર-ડિસેમ્બર ૨૦૦૮માં વડોદરાની શ્રી સી.ટી. મહેતા ટ્રસ્ટના શ્રી જયવંતભાઈ મહેતાના માર્ગદર્શન, ઉદારચરિત સહાય અને પૂજ્ય સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજની પ્રેરણાથી રૂ.૨૫૦,૦૦૦ની માતબર રકમની કિંમતની ૫૦ ટ્રાયસીકલ આવશ્યકતાવાળા ગરીબોને વિતરણ કરવામાં આવી હતી. આ બે મહિના દરમિયાન જેતપુર, બાંદરા વગેરે સ્થળોએ કુલ પાંચ નેત્રયજ્ઞોનું આયોજન કર્યું હતું. દરેક નેત્રયજ્ઞમાં હજાર દર્દીઓને તપાસવામાં આવે છે અને પ્રત્યેક શિબિરમાંથી આશરે ૨૫-૩૦ દર્દીઓનાં ઓપરેશન વીરનગર ખાતે કરવામાં આવે છે. રાજકોટ દિવ્ય જીવન સંઘ દ્વારા આયોજિત અત્યાર સુધીમાં ૩૨૫ નેત્રયજ્ઞોનું આયોજન કરવામાં આવેલ છે.

શિવાનંદ ભવન ખાતે દર અઠવાડિયે ગુરુ, શનિ તથા રવિવારે નિયમિત પ્રાર્થના થાય છે. સુરેન્દ્રનગર દિવ્ય જીવન પરિષદ પછી પૂજ્યપાદ શ્રીમત્ સ્વામી ગુરુસેવાનંદજી મહારાજ (ઓરિસ્સા) અને શિવાનંદ આશ્રમ, દ્ષીકેશથી સંતો-બ્રહ્મચારીઓની મુલાકાતોથી શિવાનંદભવન વધુ દિવ્યતા અને પવિત્રતા પ્રાપ્ત થયેલ છે.

જામનગર : દિવ્ય જીવન સંઘ, જામનગરના અધ્યક્ષ આદરણીય શ્રી ડૉ. હરગોવિંદ તન્ના સાહેબના નેતૃત્વમાં છેલ્લા

છ વર્ષમાં ૭૯ નેત્રયજ્ઞ થયા છે. અત્યાર સુધી સંસ્થા દ્વારા ૨૫૦૦થી વધુ નિ:શુલ્ક આંખનાં ઓપરેશનનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે. સંસ્થા નિયમિત રીતે સંતોના સત્સંગનું આયોજન કરે છે.

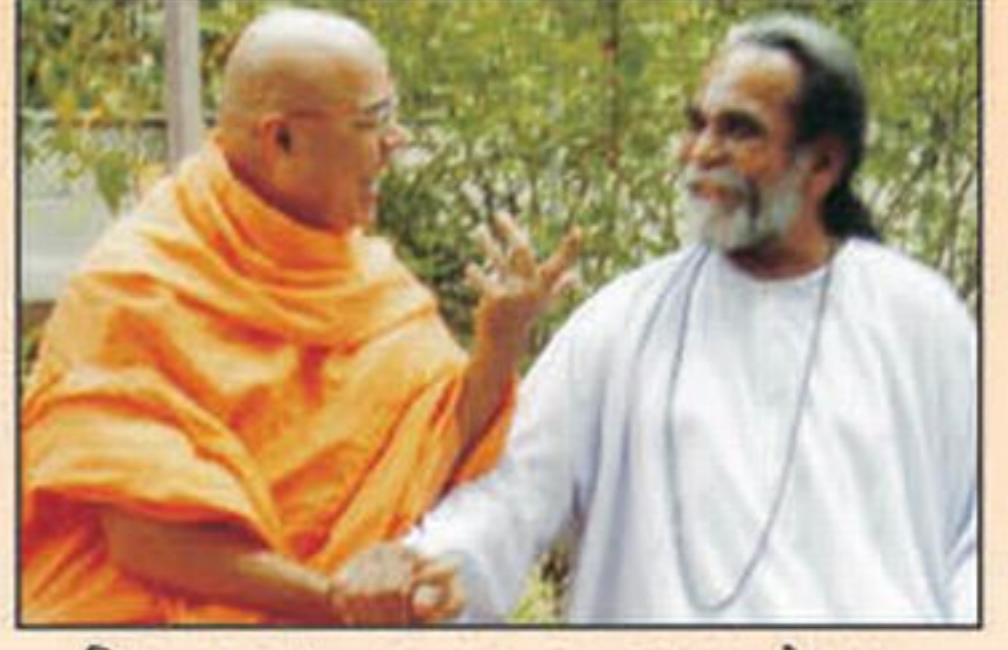
અંકલેશ્વર : UPL-રોટરી લાયબ્રેરી અને બુક લવર્સ ફોરમના સંયુક્ત પ્રાવધાનમાં અંકલેશ્વર ખાતે ઈન્ડસ્ટ્રિયલ એસ્ટેટમાં તા.૧૧મી જાન્યુઆરીની સાંજે સંસ્થા દ્વારા આયોજિત એક્સો (૧૦૦)મું પ્રવચન આયોજયું હતું. આ સત્રના પ્રવચનકર્તા શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજશ્રી હતા. પ્રવચનનો વિષય 'આવો આપણે વિજ્ઞાનને ધર્મ - અને ધર્મને વિજ્ઞાનરૂપ જાણીએ' તેવો હતો. પ્રોગ્રામના કોઓર્ડિનેટર શ્રી સી.કે. ગીરીયા સાહેબ હતા. ચિક્કાર ભરેલાં ઓડિટેરિયમમાં પ્રવચનના અંતે થયેલી પ્રશ્નોત્તરી ખૂબ જ લાભદાયક અને જનગણને માટે હિતકારક હતી. પૂજ્ય સ્વામીજીએ તેમનાં ઉદ્દબોધનમાં કહ્યું કે, 'ધર્મ વિનાનું વિજ્ઞાન પાંગળું છે અને જ્યાં વિજ્ઞાનની હદ પૂરી થાય છે, ત્યાંથી જ ધર્મનો પ્રારંભ નથી; ખરેખર વિજ્ઞાન ધર્મમય અને ધર્મ વિજ્ઞાનમય બની રહે, તો જ વિશ્વમાં ચારિત્ર્ય, શાંતિ, સુલેહ, ઉત્કર્ષ અને અભ્યુદય સંભવી શકે.'

નવસારી : દિવ્ય જીવન સંઘ, નવસારી શાખાના ઉપક્રમે જાન્યુ. ૧૭ અને ૧૮ના રોજ ગુજરાતી સુગમ સંગીતનો કાર્યક્રમ આયોજવામાં આવ્યો. જેમાં નવસારીની શાળા અને કોલેજોના ૪૪ વિદ્યાર્થી ભાઈ-બહેનોએ ભાગ લીધો. પ્રથમ, દ્વિતીય અને તૃતીયને રૂ.૨૧૦૦/-, રૂ.૧૧૦૦/-, રૂ.૭૦૦/- પારિતોષિક જુનિયર અને સિનિયર બંને વિભાગમાં આપવામાં આવ્યાં. તદુપરાંત સ્મૃતિચિહ્નો તથા સ્પર્ધકને પ્રમાણપત્ર પણ આપવામાં આવ્યાં. સમગ્ર કાર્યક્રમ મોરગાંધી યુવા સાંસ્કૃતિક ભવન ખાતે આયોજવામાં આવ્યો. પારિતોષિકોનું વિતરણ શાળાના અધ્યક્ષશ્રી સુરેશભાઈ દેસાઈ, ઉપપ્રમુખ શ્રી રમેશભાઈ શાહ અને શ્રી ગોપાલભાઈ ટેંલ દ્વારા કરવામાં આવ્યું. સમગ્ર કાર્યક્રમમાં નવસારીનું માનવ મહેરામણ ઉમટ્યું અને આવા કાર્યક્રમો વારંવાર કરવા માટે લોકોનો સદ્ભાવ જોતાં આવતા ઉનાળુ વેકેશનમાં મીરાં-નરસિંહના ભજનોની સ્પર્ધા યોજવામાં આવનાર છે. સમગ્ર કાર્યક્રમનું આયોજન મંત્રીશ્રી ભુપેન્દ્રભાઈ દરજી, સહમંત્રીશ્રી જયંતિભાઈ પટેલ, ખજાનચીશ્રી બિપીનભાઈ ગાંધી દ્વારા કરવામાં આવ્યું.

તા.૨૮ જાન્યુ.ના રોજ પૂજ્ય શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજનું આગમન થતાં સૌને હર્ષ થયો. રામમહલ ખાતે શ્રી છોટુભાઈ દેસાઈને ત્યાં શાખાના સભ્યો સાથે સ્વામીજીએ સત્સંગ કર્યો. ગાલિયાવાડી ખાતે શાંતિવનમાં આદરણીય શ્રી ભીપુભાઈ દેસાઈના દર્શન કરવા માટે પણ ગયા હતા.

નૂતન વર્ષ ૨૦૦૯ના મંગલ પ્રભાતે સમાધિ મંદિર,
હધીકેશ ખાતે પૂજામગ્ન પૂજ્ય સ્વામીજી (તા. ૧-૧-૦૯)

ગિરનાર સાધના આશ્રમ, જૂનાગઢ ખાતે પૂજ્ય
શ્રી પુનિતાચાર્યજી સાથે પૂજ્ય સ્વામીજી (તા. ૧૪-૧-૦૯)

‘રેમન્ડ્સ’ વાપી ખાતે પૂજ્ય સ્વામીજીનું ઉદ્દબોધન અને સામૂહિક વૃક્ષારોપણ (તા. ૨૭-૧-૦૯)

સ્વામિનારાયણ ગુરુકુળ વિદ્યાપીઠમ્, ઘારોડી, અમદાવાદ ખાતે યોગ પ્રશિક્ષણ
શિબિરની પૂર્ણાહુતિ પ્રસંગે વૃક્ષારોપણ અને ઉદ્દબોધન (તા. ૨૫-૧-૦૯)

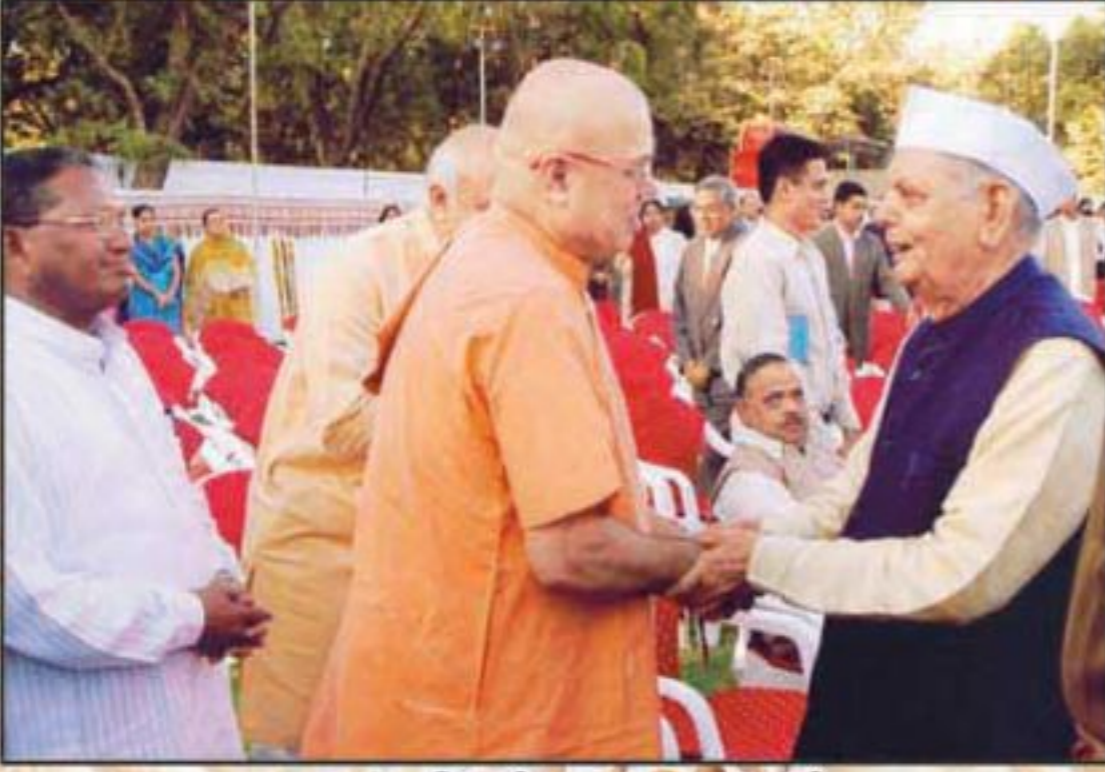
સ્વામિનારાયણ ગુરુકુળ, હેદરાબાદ ખાતે
પૂજ્ય સ્વામીજીનું અભિવાદન કરતા
પૂજ્ય દેવ સ્વામીજી (તા. ૫-૧-૦૯)

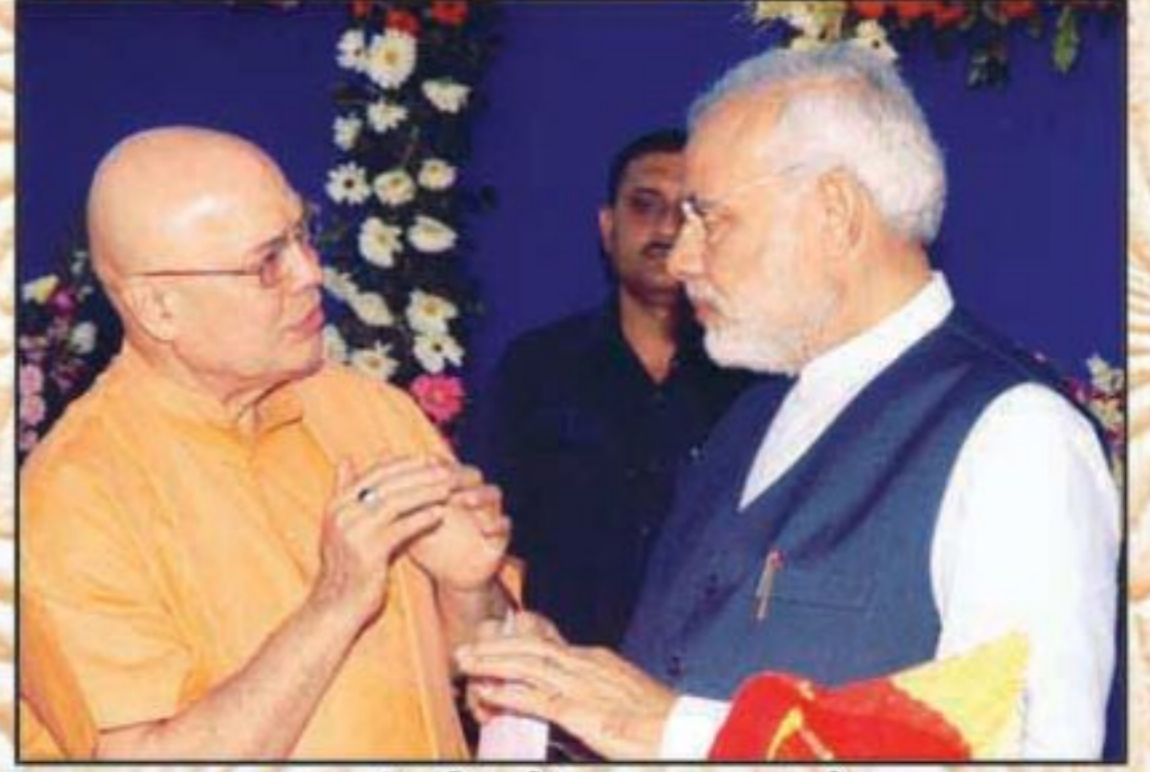
શ્રી અજયભાઈ યાજ્ઞિકજી (દિલ્હી)ના મધુર કંઠે
સંગીતમય સુંદરકાંડ પારાયણ (તા. ૨૬-૧-૦૯)

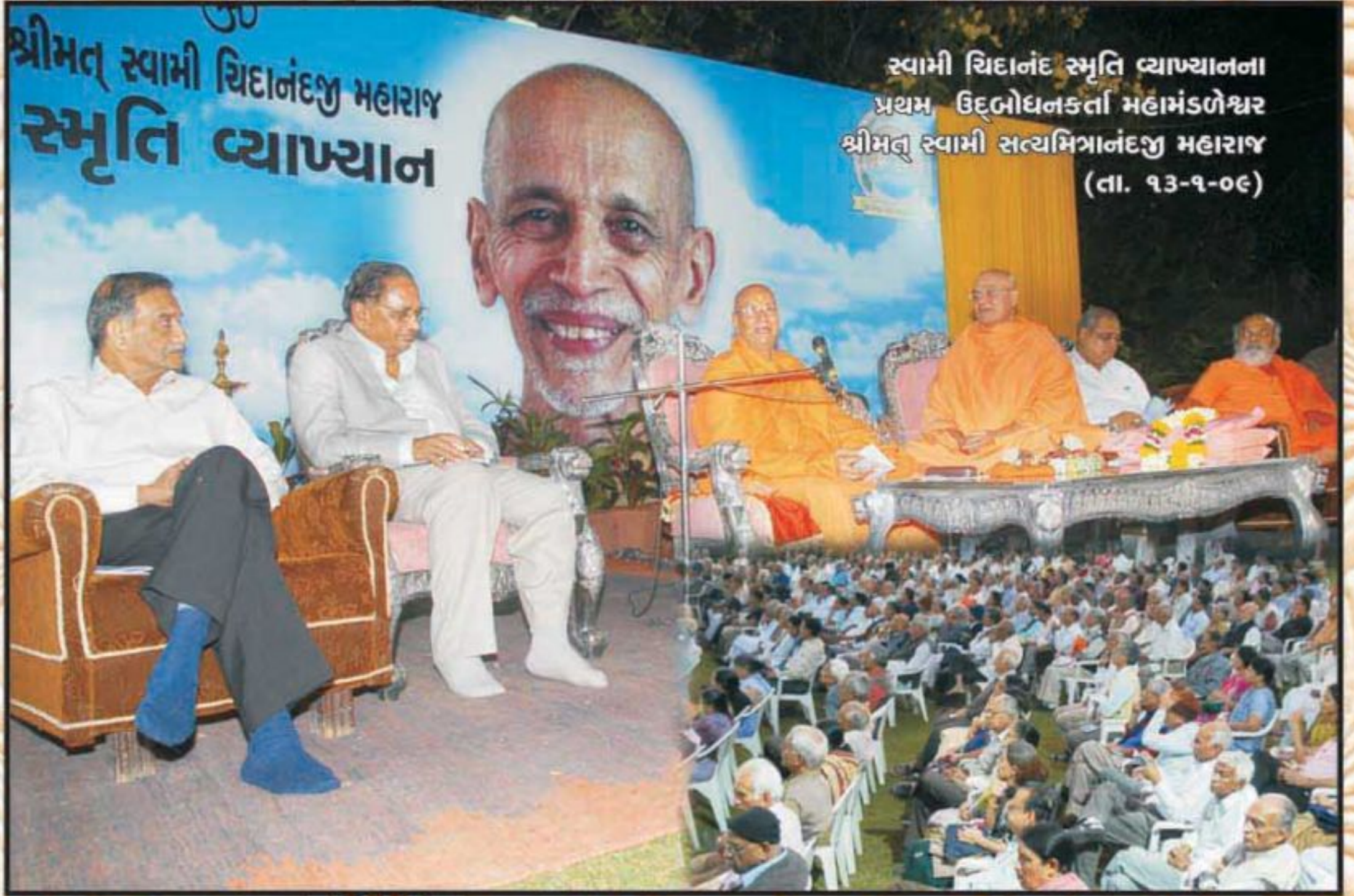
શ્રી અનંત ધર્માલય ધર્માદા સંસ્થાન, જૂનાગઢના
પ્રેરણામૂર્તિ શ્રી અનંતજીની દ્વિ-જન્મ શતાબ્દી
ઉજવણીના મંગલાચરણે દીપપ્રજ્વલન કરતા
પૂજ્ય સ્વામીજી (તા. ૧૪-૧-૦૯)

ગણતંત્ર દિવસે રાજભવન ખાતે
માનનીય રાજ્યપાલ શ્રી નવલ કિશોર શર્માજી
સાથે પૂજ્ય સ્વામીજી (તા. ૨૬-૧-૦૯)

ગણતંત્ર દિવસે રાજભવન ખાતે
માનનીય મુખ્યમંત્રી શ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદી
સાથે પૂજ્ય સ્વામીજી (તા. ૨૬-૧-૦૯)

સ્વામી ચિદાનંદ સ્મૃતિ વ્યાખ્યાનના
પ્રથમ ઉદ્બોધનકર્તા મહામંડળેશ્વર
શ્રીમત્ સ્વામી સત્યમિત્રાનંદજી મહારાજ
(તા. ૧૩-૧-૦૯)

અહિંસા

અહિંસા જેવું કોઈ તપ નથી. સત્ય બોલવા જેવું કોઈ વ્રત નથી. ઈન્દ્રિયસંયમ જેવી કોઈ શિસ્ત નથી. અહિંસા એ મહાન પ્રેરણાદાયક આદર્શ છે. અહિંસાના અભ્યાસ માટે માનસિક સંન્યાસ એ પ્રાથમિક અને આવશ્યક શરત છે, જેણે ધન, નામ અને કીર્તિની ઈચ્છાનો ત્યાગ કર્યો છે તે અહિંસા આચરી શકે છે.

- સ્વામી ચિદાનંદ